

รายงานฉบับสมบูรณ์

ความคาดหวังความช่วยเหลือของผู้สูงอายุที่มีต่อลูกวัยผู้ใหญ่
ในครอบครัวไทย

โดย ผศ.ดร.พูนสุข เวชวิฐาน

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

ความคาดหวังความช่วยเหลือของผู้สูงอายุที่มีต่อลูกวัยผู้ใหญ่ ในครอบครัวไทย

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษา 1) ความคาดหวังของผู้สูงอายุในครอบครัวในชนบทที่มีต่อลูกวัยผู้ใหญ่ และ 2) ประยุกต์แนวคิดการต่างตอบแทน (Reciprocity) จากทฤษฎีการแลกเปลี่ยนทางสังคม (Social exchange theory) เพื่อใช้อธิบายและเข้าใจเกี่ยวกับการแลกเปลี่ยนความช่วยเหลือและการคาดหวังความช่วยเหลือของผู้สูงอายุและผู้สูงอายุและผู้ใหญ่ ในครอบครัวไทย กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยมีจำนวนทั้งหมด 100 คน จาก 50 ครอบครัว โดยการคัดเลือกแบบเจาะจง ประกอบด้วยผู้สูงอายุ 50 คน และลูกวัยผู้ใหญ่ 50 คน ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยมีการจับบันทึกและบันทึกเทป ข้อมูลการถอดคำจากเทปบันทึกและการจดบันทึกทั้งหมดนำมาวิเคราะห์หาประเด็นที่สะท้อนถึงความต้องการและความช่วยเหลือกันระหว่างผู้สูงอายุและลูกวัยผู้ใหญ่ในครอบครัวชนบทไทย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ พบว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่มากกว่าร้อยละ 66.0 คาดหวังความช่วยเหลือจากลูกวัยผู้ใหญ่ในด้าน 1) เวลาที่ช่วยในการดูแลทางกายในยามเจ็บป่วย การดูแลความเป็นอยู่ของผู้สูงอายุ และการดูแลสุขภาพจิตด้วยการพูดคุยปรึกษาหารือ และ 2) เงินช่วยเหลือจากลูก ในเวลาเดียวกันผู้สูงอายุมากกว่าร้อยละ 58.0 ได้ให้การช่วยเหลือลูกวัยผู้ใหญ่ในด้าน 1) การให้เวลาช่วยเหลืองานบ้านในหลายกิจกรรมและช่วยเหลือดูแลหลาน และ 2) การให้เงินหรือสิ่งของช่วยเหลือลูกวัยผู้ใหญ่

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพทั้งจากมุมมองของพ่อแม่ผู้สูงอายุและจากมุมมองของลูกวัยผู้ใหญ่ช่วยให้สามารถสรุปประเด็นหลักที่อธิบายสภาพการณ์หรือความหมายของการดูแลผู้สูงอายุตามปรากฏการณ์จริงในครอบครัว ดังแสดงสะท้อนจากมุมมองของผู้สูงอายุและผู้สูงอายุและผู้สูงอายุและผู้ใหญ่ที่กล่าวไว้ใน 4 ประเด็นหลัก ประกอบด้วย 1) พ่อแม่ผู้สูงอายุสะท้อนบทบาทของตนในการช่วยเหลืองานบ้าน 2) พ่อแม่ผู้สูงอายุสะท้อนคุณค่าของตนที่มีต่อครอบครัวและความคาดหวังในอนาคต 3) การดูแลพ่อแม่ผู้สูงอายุเป็นการตอบแทนบุญคุณ และ 4) การดูแลพ่อแม่ผู้สูงอายุในครอบครัวเป็นผลจากต้นแบบที่ดีในครอบครัวและคำสอนทางศาสนา

ASSISTANCE EXPECTATION OF ELDERLY PARENTS ON THEIR ADULT CHILDREN IN THAI FAMILIES

Abstract

The purposes of this research were to study (1) assistance expectation of elderly parents on their adult children in rural Thai families, and (2) the application of Reciprocity concept from Social Exchange theory to understand expectation of assistance between elderly parents and their adult children in rural Thai families. The total of 100 samples was selected to participant in this qualitative study. The sample was multistage and purposive sampling including 50 elderly parents and 50 adult children. The researcher used in-depth interview and questionnaires. All interviews were recorded, taken notes, and transcribed. Thematic analysis was used to determine the themes that constructed assistance expectation of elderly parents on their adult children in rural Thai families. Quantitative information was analyzed using frequencies, mean, and percentages.

Research findings from quantitative data revealed that more than a half of elderly parents (66.0%) expected assistance from their adult children including 1) time help for physical and psychological support, and 2) financial support. At the same time, the elderly parents (58.0%) also spent time to support their adult children in the forms of helping with the tasks of daily living and taking care of grandchild. Qualitative data revealed four relevant main themes that reflected expectation of assistance on Caregiving between elderly parents and their adult children. First, elderly parents viewed themselves as support on the tasks of daily living. Second, elderly parents reflected the value of their support to family members and their expectation. Third, adult children viewed taking care of elderly parents as paying back sense of gratitude. Finally, adult children described taking care of elderly parents as a result of role model and religion.

ความคาดหวังความช่วยเหลือของผู้สูงอายุที่มีต่อลูกวัยผู้ใหญ่ ในครอบครัวไทย

ASSISTANCE EXPECTATION OF ELDERLY PARENTS ON THEIR ADULT CHILDREN IN THAI FAMILIES

Executive Summary

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหา

ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่กำลังก้าวเข้าสู่สภาพการณ์ดังกล่าวหรือเรียกว่าสังคมผู้สูงอายุ การเพิ่มขึ้นของประชากรสูงอายุมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว গতมาคือในปี พ.ศ. 2533 มีประชากรสูงอายุ เพียง 4.0 ล้านคน เพิ่มขึ้น 4.8 ล้านคน 5.7 ล้านคน และ 6.6 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2538 พ.ศ. 2543 และ พ.ศ. 2548 ตามลำดับ ในปี พ.ศ. 2548 ประเทศไทยมีประชากรสูงอายุคิดเป็นร้อยละ 10 ของประชากรทั้งหมด และคาดว่าจะเพิ่มเป็น 7.6 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2553 (คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานผู้สูงอายุแห่งชาติ 2547 สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ 2548) การเพิ่มขึ้นของประชากรสูงอายุนี้เป็นผลมาจากความก้าวหน้าทางการแพทย์และการสาธารณสุขที่ส่งผลให้ผู้สูงอายุมีอายุที่ยืนยาวขึ้น โดยอายุเฉลี่ยเพิ่มขึ้นจากเดิม ชาย 67.36 ปี และหญิง 71.74 ปี (ระหว่าง พ.ศ. 2538-2543) เพิ่มขึ้นชาย 68.15 ปี และหญิง 72.39 ปี (ระหว่าง พ.ศ. 2543-2548) และคาดว่าจะ ระหว่าง พ.ศ. 2548-2553 อายุเฉลี่ยชายจะเพิ่มขึ้น 68.86 ปี และอายุเฉลี่ยหญิงจะเพิ่มเป็น 73.00 ปี (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ 2548)

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี ตลอดจนความจำเป็นของการวางแผนครอบครัวที่ผ่านมาเป็นผลให้อัตราการเจริญพันธุ์ของประชากรลดลง การที่มีอัตราการเกิดลดลงนี้ย่อมหมายถึงขนาดและโครงสร้างของสมาชิกครอบครัวเปลี่ยนไปโดยครอบครัวจะมีสมาชิกกลุ่มลูกหลานที่สามารถให้การดูแลผู้สูงอายุมีจำนวนจำกัด วัฒนธรรมไทยที่เคยให้ความสำคัญและทำหน้าที่ในการดูแลพ่อแม่ผู้สูงอายุ ย่อมได้รับผลกระทบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตในครอบครัวชนบทจากสังคมเกษตรกรรมไปสู่สังคมอุตสาหกรรม ได้ผลักดันให้สมาชิกครอบครัวเพศหญิงซึ่งเคยเป็นหลักในการเป็นแม่บ้านและเป็นผู้ให้การดูแลสมาชิกครอบครัวทั้งเด็กและผู้สูงอายุ

ต้องออกทำงานนอกบ้านเช่นเดียวกับพ่อบ้านเพื่อช่วยเหลือเศรษฐกิจครอบครัว (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานผู้สูงอายุแห่งชาติ 2549; Chang, 1994) นอกจากนี้ สมาชิกครอบครัวในชนบทวัยหนุ่มสาว เยาวชนและเด็กต้องจากครอบครัว เพื่อเข้าสู่ตลาดแรงงานในเขตเมืองและเพื่อการศึกษาที่สูงขึ้น เป็นเหตุให้สมาชิกครอบครัววัยสูงอายุจำนวนมากถูกทอดทิ้งให้อยู่ตามลำพังในชนบท (คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานผู้สูงอายุแห่งชาติ 2550)

ในสภาพการณ์ที่เป็นอยู่เช่นสังคมปัจจุบันอาจกล่าวได้ว่า การดูแลพ่อแม่ผู้สูงอายุเป็นเรื่องที่ทุกคนควรต้องประสบ ปัญหาสำคัญที่ตามมาเกี่ยวกับผู้สูงอายุ ก็คือ ใครจะเป็นผู้ดูแลพ่อแม่ผู้สูงอายุ หากผู้สูงอายุไม่สามารถอยู่กับลูกหลานที่มีจำนวนจำกัดนี้ได้ และลูกหลานต้องออกไปทำงานนอกบ้านหรือไปศึกษา พ่อแม่ผู้สูงอายุในปัจจุบันมีความคาดหวังอย่างไรต่อการช่วยเหลือของลูกหลานในครอบครัว ผู้สูงอายุมีการเตรียมตัวอย่างไรก่อนถึงวัยสูงอายุและมีการเตรียมตัวในอนาคตอย่างไร การศึกษาเพื่อทำความเข้าใจกระบวนการที่คนเกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุจึงเป็นเรื่องที่สำคัญและต้องมีข้อมูลที่ครบถ้วนในทุกมิติ

2. วัตถุประสงค์ของการศึกษา

การศึกษานี้มีจุดประสงค์เพื่อศึกษา

1. ความคาดหวังความช่วยเหลือของผู้สูงอายุที่มีต่อลูกวัยผู้ใหญ่ในครอบครัวชนบทไทย
2. ประยุกต์แนวคิดการต่างตอบแทน (Reciprocity) จากทฤษฎีการแลกเปลี่ยนทางสังคม (Social exchange theory) เพื่อใช้อธิบายและเข้าใจเกี่ยวกับการแลกเปลี่ยนความช่วยเหลือและการคาดหวังความช่วยเหลือของผู้สูงอายุและลูกวัยผู้ใหญ่ในครอบครัวชนบทไทย

3. ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษานี้เป็นการศึกษาเพื่อความเข้าใจเกี่ยวกับความคาดหวังของ

พ่อแม่ผู้สูงอายุที่มีต่อลูกวัยผู้ใหญ่ในครอบครัวชนบทไทย วิธีการศึกษาจัดเป็นการสำรวจข้อมูลในระดับครอบครัวทั้งจากผู้สูงอายุและจากลูกวัยผู้ใหญ่ ผู้วิจัยเลือกศึกษากับกลุ่มตัวอย่างในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้วยเหตุผลดังนี้ 1) จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นจังหวัดในภาคกลางที่มีสัดส่วนจำนวนผู้สูงอายุที่สูงถึง ร้อยละ 15.19 ในปี พ.ศ. 2542 2) การดำเนินชีวิตครอบครัวของประชากรในหมู่บ้านชนบทส่วนใหญ่ มีความเป็นอยู่แบบสังคมเกษตรกรรมไทยที่ยังประกอบอาชีพการงาน และ 3) จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นจังหวัดที่อยู่ใกล้กับกรุงเทพมหานคร มีการคมนาคมไปมาได้สะดวก ทำให้ประชาชนได้รับวัฒนธรรมต่างๆ จากสังคมเมืองอย่างง่ายและ

รวดเร็ว นอกจากนั้นยังเป็นจังหวัดที่มีสถานสงเคราะห์ผู้สูงอายุของทางราชการ ปัจจุบันภายนอก
ครอบครัวดังกล่าวอาจมีผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตครอบครัวและความคาดหวังของผู้สูงอายุ

การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง เพื่อคัดเลือกหมู่บ้านที่เป็นตัวแทนประชากรใช้วิธีสุ่มแบบ
หลายขั้นตอนได้ 5 หมู่บ้าน และการคัดเลือกครอบครัวในแต่ละหมู่บ้านใช้วิธีสุ่มแบบเจาะจง
(Purposive sampling) รวมกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 100 คนจาก จาก 50 ครอบครัว การรวบรวม
ข้อมูลโดยการสัมภาษณ์สมาชิกครอบครัวสองวัย (ผู้สูงอายุและลูกวัยผู้ใหญ่) จำนวนครอบครัว
ละ 2 คน เน้นเฉพาะในการเลือกครอบครัวที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจากแต่ละหมู่บ้านประกอบไปด้วย 1)
เป็นผู้สูงอายุในครอบครัวชนบทที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป และมีลูกวัยผู้ใหญ่อายุ 20 ปีขึ้นไป
และ 2) ที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุและลูกวัยผู้ใหญ่ อยู่ห่างกันในระยะไม่เกิน 150 กิโลเมตร ทั้งนี้
เพื่อเหมาะสมในการพิจารณาเกี่ยวกับเวลาและค่าใช้จ่ายที่ผู้สูงอายุและลูกวัยผู้ใหญ่ต้องใช้เพื่อ
การติดต่อเยี่ยมเยียนกัน

การรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ ผู้สัมภาษณ์ประกอบด้วยหัวหน้าโครงการและ
ผู้ช่วยสัมภาษณ์ จำนวน 5 คน โดยคัดเลือกจากนักศึกษาระดับปริญญาตรีที่ศึกษาในสาขาวิชา
สังคมศาสตร์ จิตวิทยา และการศึกษา ผู้ช่วยสัมภาษณ์จะได้รับการอบรมก่อนให้การสัมภาษณ์
โดยหัวหน้าโครงการ การสัมภาษณ์ดำเนินการที่บ้านของกลุ่มตัวอย่างและสถานที่กลุ่มตัวอย่าง
สะดวก โดยการสัมภาษณ์จะแยกเป็นสองส่วนระหว่างผู้สูงอายุและลูกวัยผู้ใหญ่

เครื่องมือที่ใช้ในการสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นจำนวน 5 ชุด ประกอบด้วย 1) แบบ
สัมภาษณ์ผู้สูงอายุ 2) แบบสัมภาษณ์ลูกวัยผู้ใหญ่ของผู้สูงอายุ 3) แบบสัมภาษณ์เพื่อประเมิน
ความ สามารถในการทำกิจกรรมเพื่อการดำรงชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุ และ 4) แนวคำถามการ
สัมภาษณ์ (เชิงลึก) สำหรับผู้สูงอายุ และ 5) แนวคำถามการสัมภาษณ์ (เชิงลึก) สำหรับลูกวัย
ผู้ใหญ่ ข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ โดยส่วนที่เป็นข้อมูลเชิงปริมาณนำมาวิเคราะห์ ความถี่
ค่าเฉลี่ยและ ค่าร้อยละ ส่วนข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยการจดบันทึกและการ
บันทึกเทปทั้งหมดได้นำมาถอดคำ เพื่อการวิเคราะห์และตีความเกี่ยวกับประเด็นที่สนใจถึงการ
ความคาดหวังและความช่วยเหลือกันระหว่างผู้สูงอายุและลูกวัยผู้ใหญ่ในครอบครัวชนบทไทย

4. ผลการศึกษา

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ พบว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่มากกว่าร้อยละ 66.0 คาดหวัง
ความช่วยเหลือจากลูกวัยผู้ใหญ่ในด้าน 1) เวลาที่ช่วยในการดูแลทางกายในยามเจ็บป่วย การดูแล

กิตติกรรมประกาศ

รายงานวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยได้รับความอนุเคราะห์เป็นอย่างยิ่งจาก Dr. Daniel F. Detzner, Professor and Dr. Catherine Solheim, Associate Professor, University of Minnesota ในฐานะ Mentors ที่ช่วยให้คำแนะนำปรึกษา โดยเฉพาะการนำแนวคิดการต่างตอบแทนจากทฤษฎีการแลกเปลี่ยนทางสังคม มาประยุกต์ใช้ในการศึกษาเกี่ยวกับความคาดหวังและการช่วยเหลือกันระหว่างพ่อแม่ผู้สูงอายุและผู้สูงอายุและผู้สูงอายุ โดยครอบครัวชนบทของไทย อีกทั้งวิธีการศึกษาที่มุ่งทำความเข้าใจผู้สูงอายุและครอบครัวโดยรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพจากผู้สูงอายุและจากลูกวัยผู้ใหญ่ทำให้การศึกษครั้งนี้สามารถอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่ผู้สูงอายุและผู้สูงอายุผู้ใหญ่ที่ช่วยร่วมกันและเกื้อกูลกันในลักษณะการตอบแทนกัน โดยเฉพาะการตอบแทนของลูกวัยผู้ใหญ่ต่อพ่อแม่ผู้สูงอายุนั้น นับเป็นรากฐานสำคัญของวัฒนธรรมไทยที่แสดงถึงความกตัญญู กตเวทิตของลูกที่มีต่อพ่อแม่

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ รศ.สุวิทย์ เชื้อรทอง และ รศ.กรรณิศา เชื้อรทอง มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา ที่ช่วยให้คำแนะนำปรึกษาและช่วยเหลือเกี่ยวกับการรวบรวมข้อมูล นับตั้งแต่การคัดเลือกผู้ช่วยวิจัย ตลอดจนการลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูล และขอขอบคุณผู้ช่วยวิจัยทุกท่าน รวมทั้งกลุ่มตัวอย่างที่ครอบครัวของผู้สูงอายุและผู้สูงอายุผู้ใหญ่ที่ร่วมสนทนากันอย่างสนุกสนาน และให้ข้อมูลที่เป็นอย่างดีต่อการศึกษาค้นคว้านี้

ที่คำติชมที่สุุดสำหรับการวิจัยครั้งนี้คือผู้วิจัยต้องขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงสำหรับการสนับสนุนทุนวิจัยและการให้ออกาสของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ซึ่งทำให้ผู้วิจัยได้รับความรู้และประสบการณ์ที่มีคุณค่าจากกระบวนการวิจัยตลอดโครงการในหลายมิติ

ผศ.ดร.พูนสุข เกษวิฐาน

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	๗
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	๘
Executive Summary.....	๙
กิตติกรรมประกาศ.....	๙
สารบัญตาราง.....	๙
บทที่ 1 ความสำคัญของที่มาของปัญหาที่ทำการศึกษา.....	1
วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	3
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	3
บทที่ 2	5
แนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุและการช่วยเหลือของครอบครัว.....	5
แนวคิดการต่างตอบแทนกับความคาดหวังช่วยเหลือ	9
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	10
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	14
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	14
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	16
การตรวจสอบแบบเครื่องมือ.....	17
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	17
การวิเคราะห์ข้อมูล	18
บทที่ 4 ผลการวิจัย	19
ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ.....	19
ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ.....	40
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	48
สรุปผลการศึกษา.....	48
อภิปรายผล	51
ข้อเสนอแนะ.....	54
บรรณานุกรม	56

สารบัญ (ต่อ)

หน้า	
ภาคผนวก	60
แบบสัมภาษณ์	61
บทความเผยแพร่	85

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 4.1 แสดงจำนวน ร้อยละและค่าเฉลี่ยเกี่ยวกับคุณลักษณะส่วนบุคคลและครอบครัวของผู้สูงอายุ.....	19
ตารางที่ 4.2 แสดงจำนวน ร้อยละและค่าเฉลี่ยเกี่ยวกับคุณลักษณะส่วนบุคคลและครอบครัวของผู้ใหญ่.....	22
ตารางที่ 4.3 แสดงจำนวน ร้อยละเกี่ยวกับความสามารถในการปฏิบัติงานประจำวันแต่ละด้านของผู้สูงอายุ.....	24
ตารางที่ 4.4 แสดงจำนวน ร้อยละเกี่ยวกับความช่วยเหลือทางการเงินของผู้สูงอายุตามมุมมองของผู้สูงอายุ.....	26
ตารางที่ 4.5 แสดงจำนวน ร้อยละเกี่ยวกับความช่วยเหลือทางการเงินในครอบครัวของผู้สูงอายุตามมุมมองของผู้ใหญ่.....	27
ตารางที่ 4.6 แสดงจำนวน ร้อยละเกี่ยวกับความช่วยเหลือด้านการเงิน สิ่งของหรือเวลาที่ผู้สูงอายุที่มีต่อผู้สูงอายุที่เป็นผู้ดูแลในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา ตามมุมมองของผู้สูงอายุ.....	29
ตารางที่ 4.7 แสดงจำนวน ร้อยละเกี่ยวกับความช่วยเหลือด้านการเงิน สิ่งของหรือเวลาที่ผู้สูงอายุที่มีต่อผู้สูงอายุที่เป็นผู้ดูแลในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา ตามมุมมองของผู้ใหญ่.....	30
ตารางที่ 4.8 แสดงจำนวน ร้อยละเกี่ยวกับความคาดหวังของผู้สูงอายุที่จะได้รับการดูแลในแต่ละประเด็น.....	31
ตารางที่ 4.9 แสดงจำนวน ร้อยละ ความคาดหวังของผู้สูงอายุเกี่ยวกับประเด็นการดูแลในอนาคต.....	33
ตารางที่ 4.10 แสดงจำนวน ร้อยละ ความคาดหวังของผู้ใหญ่เกี่ยวกับการดูแลในอนาคต.....	34
ตารางที่ 4.11 แสดงจำนวน ร้อยละการเตรียมตัวของผู้สูงอายุเกี่ยวกับการเงินและทรัพย์สินในอนาคต.....	36
ตารางที่ 4.12 แสดงจำนวน ร้อยละการเตรียมตัวเกี่ยวกับการเงินและทรัพย์สินสำหรับอนาคต มุมมองของผู้ดูแล.....	38

บทที่ 1

ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรโลกที่ปรากฏขึ้นในหลายประเทศทั่วโลกในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา เป็นผลกระทบให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรสูงอายุในประเทศต่าง ๆ นับตั้งแต่ประเทศในลัทธิตะวันตกและขยายมาสู่ประเทศในลัทธิตะวันออก องค์การสหประชาชาติได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับประเด็นการเพิ่มขึ้นของประชากรสูงอายุ โดยมีการประชุมระดับโลกเกี่ยวกับผู้สูงอายุครั้งแรกในปี ค.ศ. 1982 (United Nations, 1997) ทั้งนี้ องค์การสหประชาชาติคาดว่าประชากรสูงอายุในโลก ซึ่งหมายถึงผู้มีอายุตั้งแต่ 60 ปีและมากกว่าจะมีจำนวนเพิ่มขึ้นจาก 600 ล้านคน ในปี ค.ศ. 2000 เป็นจำนวนมากกว่า 1200 ล้านคน ในปี ค.ศ. 2025 และ คาดว่าในปี ค.ศ. 2050 ประชากรสูงอายุทั่วโลกจะมากกว่า 2000 ล้านคน (United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific, 2002; United Nations, 2000)

ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่กำลังก้าวเข้าสู่สภาพการณ์ดังกล่าวหรือเรียกว่าสังคมผู้สูงอายุ การเพิ่มขึ้นของประชากรสูงอายุมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว กล่าวคือในปี พ.ศ. 2533 มีประชากรสูงอายุ เพียง 4.0 ล้านคน เพิ่มขึ้น เป็น 4.8 ล้านคน และ 6.6 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2538 พ.ศ. 2543 และ พ.ศ. 2548 ตามลำดับ ในปี พ.ศ. 2548 ประเทศไทยมีประชากรสูงอายุ คิดเป็นร้อยละ 10 ของประชากรทั้งหมด ปี พ.ศ. 2550 ประเทศไทยมีประชากรสูงอายุมากกว่า 7 ล้านคน และคาดว่าจะประชากรสูงอายุจะเพิ่มขึ้น 10.7 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2563 (คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานผู้สูงอายุแห่งชาติ 2550) สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ 2550) การเพิ่มขึ้นของประชากรสูงอายุนี้เป็นผลมาจากความก้าวหน้าทางการแพทย์ และการสาธารณสุขที่ส่งผลให้ผู้สูงอายุมีอายุที่ยืนยาวขึ้น โดยอายุเฉลี่ยเพิ่มขึ้นจากเดิม ชาย 67.36 ปี และหญิง 71.74 ปี (ระหว่าง พ.ศ. 2538-2543) เพิ่มขึ้นชาย 68.15 ปี และหญิง 72.39 ปี (ระหว่าง พ.ศ. 2543-2548) และคาดว่า ระหว่าง พ.ศ. 2548-2553 อายุเฉลี่ยชายจะเพิ่มเป็น 68.86 ปี และอายุเฉลี่ยหญิงจะเพิ่มเป็น 73.00 ปี (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ 2548)

* สำนักงานสถิติแห่งชาติ 2551 ผู้สูงอายุ โดยมุมมองเชิงตะกอนจากข้อมูลสถิติ กรุงเทพมหานคร บริษัท พี เอส ลิฟวิ่ง จำกัด

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี ตลอดจนความสำเร็จของการวางแผนครอบครัวที่ผ่านมาเป็นผลให้อัตราการเจริญพันธุ์ของประชากรลดลง การที่มีอัตราการเกิดลดลงนี้ย่อมหมายถึงขนาดและโครงสร้างของสมาชิกครอบครัวเปลี่ยนไปโดยครอบครัวจะมีสมาชิกกลุ่มลูกหลานที่สามารถให้การดูแลผู้สูงอายุมีจำนวนจำกัด วัฒนธรรมไทยที่เคยให้ความสำคัญและทำหน้าที่ในการดูแลพ่อแม่ผู้สูงอายุ ย่อมได้รับผลกระทบ นำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ไม่ดีของผู้สูงอายุและสมาชิกในครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตในครอบครัวชนบทจากสังคมเกษตรกรรมไปสู่สังคมอุตสาหกรรม ได้ผลักดันให้สมาชิกครอบครัวเพศหญิงที่เคยเป็นหลักในการเป็นแม่บ้านและเป็นผู้ให้การดูแลสมาชิกครอบครัวทั้งเด็กและผู้สูงอายุ ต้องออกทำงานนอกบ้านเช่นเดียวกับพ่อบ้านเพื่อช่วยเศรษฐกิจครอบครัว (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานผู้สูงอายุแห่งชาติ 2549; Chang, 1994) นอกจากนี้ในสมาชิกครอบครัวในชนบท วัยหนุ่มสาว เกษชนและเด็กต้องจากครอบครัว เพื่อเข้าสู่ตลาดแรงงานในเขตเมืองและเพื่อการศึกษาที่สูงขึ้น เป็นเหตุให้สมาชิกครอบครัว วัยสูงอายุจำนวนมากถูกทอดทิ้งให้อยู่ตามลำพังในชนบท (คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานผู้สูงอายุแห่งชาติ 2547)

ในสภาพการณ์ที่เป็นอยู่ในสังคมปัจจุบันอาจกล่าวได้ว่า การดูแลพ่อแม่ผู้สูงอายุเป็นเรื่องที่ทุกครอบครัวต้องประสบประเดี๋ยวประเด๋เหวสำหรับทุกครอบครัวที่ตามมาเกี่ยวกับผู้สูงอายุ คือ ใครจะเป็นผู้ดูแลพ่อแม่ผู้สูงอายุ หากผู้สูงอายุไม่สามารถอยู่กับลูกหลานที่มีจำนวนจำกัดนี้ได้ และลูกหลานต้องออกไปทำงานนอกบ้านหรือไปศึกษา พ่อแม่ผู้สูงอายุในปัจจุบันมีความคาดหวังอย่างไรต่อการดูแลช่วยเหลือของลูกหลาน และมีปัจจัยที่สำคัญอะไร ที่เกี่ยวข้องกับความต้องการของผู้สูงอายุในครอบครัว ผู้สูงอายุมีการเตรียมตัวอย่างไรก่อนถึงวัยสูงอายุและมีการเตรียมตัวในอนาคตอย่างไร

ดังนั้น การศึกษาเพื่อทำความเข้าใจกระบวนการที่คนเกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุจึงเป็นเรื่องที่สำคัญเร่งด่วนและจะต้องมีข้อมูลที่ครบถ้วนทันสมัย แต่จากการค้นคว้าเอกสารที่เกี่ยวข้องพบว่าการศึกษามีความสามารถอธิบายให้ความเข้าใจในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุในครอบครัวไทย ความคาดหวังของผู้สูงอายุมีต่อลูกวัยผู้ใหญ่ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับลูกหลานและสมาชิกในครอบครัว มีจำนวนจำกัด โดยเฉพาะการศึกษาแบบเจาะลึกที่มุ่งเน้นความสัมพันธ์ในครอบครัวและการเก็บข้อมูลในระดับครอบครัว สำหรับงานวิชาการที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุและครอบครัวไทยที่เผยแพร่ไปยังต่างประเทศนั้น มีจำนวนจำกัดเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะเปรียบเทียบกันผลงานวิชาการด้านผู้สูงอายุและครอบครัวที่เผยแพร่อยู่ของประเทศไทยตะวันตกหรือเปรียบเทียบกับผลงานของประเทศต่างๆในเอเชียด้วยกัน (Knodel & Chayovan, 1997; Knodel & Saengtienchai,

1998; Shi, 1993; Secondi, 1997; Lillard & Willis, 1997; Ihori, 1994; Lee, 1999)

การศึกษาเพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับผู้สูงอายุและครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรวบรวมข้อมูลจากผู้สูงอายุและจากลูกโดยตรงย่อมเป็นรากฐานที่สำคัญและเป็นข้อมูลแรงจูงใจที่ต้องทำความเข้าใจอย่างแท้จริง เพื่อใช้ในการวางแผนช่วยเหลือผู้สูงอายุและสมาชิกครอบครัว ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี การวางแผนให้การศึกษาเกี่ยวกับผู้สูงอายุทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียน ตลอดจนการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัยในครอบครัว ผลการศึกษาย่อมเป็นข้อมูลพื้นฐานที่ช่วยในการวางนโยบายเพื่อการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจของประเทศ ที่สอดคล้องกับความต้องการของสมาชิกครอบครัวและสอดคล้องกับการพัฒนาประเทศ

2. วัตถุประสงค์ของการศึกษา

การศึกษาค้นนี้มีจุดประสงค์เพื่อ

2.1 ศึกษาความเข้าใจเกี่ยวกับความคาดหวังของผู้สูงอายุที่มีต่อลูกวัยผู้ใหญ่ในครอบครัวไทยในชนบท

2.2 ประยุกต์แนวคิดการต่างตอบแทนหรือการตอบแทน Reciprocity จากทฤษฎีการแลกเปลี่ยนทางสังคม (Social exchange theory) เพื่อใช้อธิบายและเข้าใจเกี่ยวกับความช่วยเหลือและการคาดหวังความช่วยเหลือของผู้สูงอายุและลูกวัยผู้ใหญ่ในครอบครัวไทย

3. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ผลจากการวิจัยสามารถใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการ

3.1 เผยแพร่ข้อมูลทางวิชาการเกี่ยวกับผู้สูงอายุในครอบครัวชนบทไทย ความคาดหวังและความสัมพันธ์ที่มีต่อลูกวัยผู้ใหญ่ ตลอดจนปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความคาดหวัง เพื่อความรู้และความเข้าใจที่ถูกต้องในกลุ่มนักวิชาการด้านครอบครัวทั้งในประเทศและต่างประเทศ

3.2 ให้การศึกษาเกี่ยวกับผู้สูงอายุในครอบครัวชนบทไทย แก่สมาชิกครอบครัวทุกวัย รวมทั้งตัวผู้สูงอายุ และแก่นักวิชาชีพที่ทำงานเกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุหรือผู้ดูแลผู้สูงอายุ

3.3 นำผลที่ได้จากการวิจัยไปใช้ เป็นข้อมูลในการจัดการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียน แก่ผู้สูงอายุ สมาชิกในครอบครัว ตลอดจนผู้ที่ทำงานเกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของผู้สูงอายุ และของสมาชิกครอบครัว อันส่งผลต่อคุณภาพสังคมไทยโดยรวม

3.4 ใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับผู้เกี่ยวข้องในการวางแผนการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุและของสมาชิกครอบครัว

บทที่ 2

การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความคาดหวังเหลือของผู้สูงอายุที่มีต่อลูกวัยผู้ใหญ่ในครอบครัวไทย สรุปประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้าได้ 3 ประเด็นหลักคือ 1) แนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุและการช่วยเหลือของครอบครัว 2) แนวคิดเกี่ยวกับการต่างตอบแทนความคาดหวังเหลือ 3) งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุและการช่วยเหลือของครอบครัว

ผู้สูงอายุนับเป็นบุคคลที่สำคัญที่สุดของครอบครัวในหลายบทบาทของแต่ละครอบครัว นับตั้งแต่บทบาทของการเป็นพ่อแม่ของลูก เป็นปู่ ย่า ตา ยาย ของหลานๆ เป็นที่เคารพและที่พึ่งทางเศรษฐกิจและทางจิตใจให้กับสมาชิกครอบครัว เป็นผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิต และภูมิปัญญาในวิชาชีพให้กับสมาชิกครอบครัว นับได้ว่าผู้สูงอายุมีปัญญาคุณูปการต่อสมาชิกครอบครัวในหลายด้าน อย่างแรกคือการมีอายุที่เพิ่มขึ้น หรือการชรภาพของผู้สูงอายุ ย่อมส่งผลกระทบต่อบทบาทหน้าที่ของผู้สูงอายุเคยเป็นผู้ให้ต่อสมาชิกครอบครัว ทำให้ผู้สูงอายุช่วยเหลือครอบครัวได้น้อยลง และกลายเป็นผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือจากสมาชิกครอบครัว ดังนั้นการช่วยเหลือผู้สูงอายุจึงเป็นบทบาทที่สำคัญที่สมาชิกครอบครัว โดยเฉพาะลูกวัยผู้ใหญ่ที่ต้องให้การช่วยเหลือ เพื่อความเข้าใจในเรื่องดังกล่าวจึงควรทำความเข้าใจถึงแนวคิดเรื่องผู้สูงอายุ และการช่วยเหลือของครอบครัว

1.1 ความหมายของผู้สูงอายุ ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2546) ได้ให้คำจำกัดความ ดังนี้

ผู้สูงอายุ หมายถึง มีอายุมาก

ชราภาพ หมายถึง ความแก่ด้วยอายุ ความชรารุทสุตโทรม

แก่ หมายถึง มีอายุมาก อยู่ในวัยชรา

การเรียกผู้สูงอายุว่าผู้ชราหรือคนแก่ ในกลุ่มนักวิชาการและผู้สูงอายุได้มีการพิจารณาและเห็นว่าคำเรียกผู้สูงอายุว่า "คนแก่" นั้นให้ความหมายในทางลบทำให้รู้สึกว่าการเรียกหรือลืมหวัง ดังนั้น จึงมีการกำหนดคำที่เหมาะสมในการเรียกคนแก่หรือคนชรา โดยใช้คำว่า

“ผู้สูงอายุ” ซึ่งหมายถึงผู้ที่สูงทั้งวัยวุฒิ คุณวุฒิ และประสบการณ์ ซึ่งเริ่มใช้คำนี้ตั้งแต่วันที่ 1 ธันวาคม 2512 เป็นต้นมา (ศิริพัฒน์ 2544)

ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 ได้ให้นิยาม “ผู้สูงอายุ” คือผู้ที่ มีอายุตั้งแต่ 60 ปี สำหรับประเทศไทยถือว่าผู้ที่มิอายุ 60 ปีบริบูรณ์ขึ้นไปเป็นวัยสูงอายุและ เกษียณอายุราชการ

ในการแบ่งผู้สูงอายุของไทย ได้มีการใช้เกณฑ์ในการแบ่งที่ต่างกัน ตัวอย่างเช่น สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2544 : 2) แบ่งผู้สูงอายุไทยเป็น 2 ช่วง คือ ผู้สูงอายุตอนต้น (อายุ 60 – 69 ปี) และผู้สูงอายุตอนปลาย (อายุ 70 ปีขึ้นไป)

สำหรับทางการแพทย์ได้แบ่งผู้สูงอายุ เป็น 3 กลุ่ม ประกอบด้วย (วิฑูร แสงสิงแก้ว, 2536)

กลุ่มที่ 1 ผู้สูงอายุวัยเริ่มต้น ผู้ที่อายุระหว่าง 60 – 70 ปี

กลุ่มที่ 2 ผู้สูงอายุวัยกลางคน ผู้ที่อายุระหว่าง 70 – 80 ปี

กลุ่มที่ 3 ผู้สูงอายุวัยปลาย หรือวัยชรา ผู้ที่อายุมากกว่า 80 ปี ขึ้นไป

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้สูงอายุจะหมายถึงผู้ที่มีอายุ 60 ปีบริบูรณ์และมากกว่า นับเป็นวัยที่ร่างกายเริ่มมีการเปลี่ยนแปลง รวมทั้งมีการเปลี่ยนแปลงทางจิตใจ การงานและ ศักยภาพ

1.2 ความสำคัญของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุนับเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณค่าต่อสังคม ตั้งแต่ในระดับครอบครัว ชุมชน และในระดับชาติ ทั้งนี้เพราะผู้สูงอายุมีประสบการณ์ในงานอาชีพ และประสบการณ์ชีวิตที่สามารถถ่ายทอดความรู้ต่าง ๆ สู่สมาชิกทั้งในครอบครัวและในชุมชน นอกจากนั้นผู้สูงอายุยังเป็นผู้ถ่ายทอดวัฒนธรรมให้กับสมาชิกของสังคมในรุ่นต่อไป ผู้สูงอายุจึงมีความสำคัญและมีบทบาทต่อครอบครัว และต่อสังคมในหลายประการ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2542 : 59 - 61)

1.2.1 การเป็นศูนย์รวมจิตใจ การมีผู้สูงอายุ รุ่น ปู่ ย่า ตา ยาย อยู่ในครอบครัว ทำให้ครอบครัวอบอุ่นมีความเป็นปึกแผ่น

1.2.2 การเป็นผู้สืบทอดมรดก ผู้สูงอายุจะเป็นผู้ถ่ายทอด เมื่อเกิดปัญหาระหว่าง สมาชิกในครอบครัว ทำให้สมาชิกในครอบครัวค้นคืนได้ง่ายขึ้น

1.2.3 การเป็นคลังปัญญา ผู้สูงอายุมีประสบการณ์ชีวิต ประสบการณ์ในงานอาชีพมาก่อน จึงสามารถเป็นผู้ให้คำแนะนำและคำแนะนํ้าในการแก้ปัญหาขอสมาชิกครอบครัวและคนรุ่นหลังได้

1.2.4 การเป็นครูสำหรับลูกหลาน ผู้สูงอายุจะมีความสุขในการเป็นผู้สั่งสอนลูก ๆ หลาน ๆ ในเรื่องที่ตนเองมีความรู้และเห็นว่าสำคัญ เช่น เรื่องการดำเนินชีวิต การประกอบอาชีพ วัฒนธรรม ประเพณี รวมทั้งการอบรมเลี้ยงดูหลาน ตั้งแต่หลานเกิดจนถึงก่อนวัยเรียน และผู้สูงอายุจะเป็นผู้ดูแลหลาน

1.2.5 การเป็นกำลังใจสำหรับลูกหลาน ผู้สูงอายุจะเป็นผู้ให้กำลังใจเมื่อลูกหลานมีปัญหา หรือเกิดความท้อใจ ทำให้ลูกหลานไปถึงเป้าหมายได้

1.2.6 การเป็นผู้สานต่อวัฒนธรรม ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่ซึมซับและมีความรู้ความเข้าใจ และประสบการณ์ในเรื่องวัฒนธรรม ประเพณี ดังนั้น จึงเป็นทรัพยากรบุคคลที่สำคัญที่จะถ่ายทอดประเพณีวัฒนธรรมให้กับคนรุ่นหลังทั้งสมาชิกครอบครัวและสมาชิกอื่น ๆ ในสังคม

1.3 ลูกวัยผู้ใหญ่ ลูกวัยผู้ใหญ่ หมายถึง ลูกชายหรือลูกสาวที่มีอายุ 20 ปี และมากกว่า โดยชนบทรรมนิยมของสังคมไทยผู้สูงอายุและลูกวัยผู้ใหญ่จะอาศัยอยู่ในครอบครัวเดียวกันและมีการพึ่งพาช่วยเหลือกัน เมื่อลูกเติบโตเป็นผู้ใหญ่ก็เริ่มเปลี่ยนบทบาทจากผู้รับความช่วยเหลือจากพ่อแม่เป็นผู้ให้ความช่วยเหลือพ่อแม่ในลักษณะต่าง ๆ ตามโอกาสและความเหมาะสม ในบางครั้งครอบครัวผู้ใหญ่อาจแต่งงานและแยกครอบครัวออกไปอยู่ต่างหาก แต่ก็ยังอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกับครอบครัวของพ่อแม่หรืออยู่ในละแวกชุมชนเดียวกัน ดังนั้น การช่วยเหลือพึ่งพิงก็ยังมีต่อกัน

สัมพันธ์ภาพระหว่างผู้สูงอายุที่เป็นพ่อแม่ และลูกวัยผู้ใหญ่เป็นความสัมพันธ์ที่เหนียวแน่นและยาวนาน นับตั้งแต่การที่พ่อแม่ให้กำเนิดลูก และตลอดระยะเวลาที่เลี้ยงดูจนโตเป็นผู้ใหญ่ ระบบความสัมพันธ์ในครอบครัวนี้ส่งผลให้การช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างพ่อแม่ซึ่งเป็นผู้สูงอายุและลูกซึ่งเติบโตเป็นผู้ใหญ่ยังคงมีความสัมพันธ์ต่อกัน

1.4 การช่วยเหลือของลูกวัยผู้ใหญ่ การช่วยเหลือของสมาชิกครอบครัวโดยเฉพาะลูกวัยผู้ใหญ่ที่มีต่อผู้สูงอายุ หรืออาจเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าการสนับสนุนของครอบครัว การช่วยเหลือนี้อาจเป็นการช่วยเหลือในด้านวัตถุ และควมมั่นคงทางอารมณ์ซึ่งเป็นการตอบสนองตามความต้องการของผู้สูงอายุ และช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตอยู่ในครอบครัวได้อย่างมีความสุข ลักษณะการช่วยเหลือสามารถจำแนกได้หลายรูปแบบ แต่ในที่นี้จะกล่าวถึงลักษณะความ

ช่วยเหลือซึ่งมีต่อกันในครอบครัวระหว่างผู้สูงอายุ และสมาชิกครอบครัว ซึ่งเป็นลูกวัยผู้ใหญ่ที่มีบทบาทในการดูแลผู้สูงอายุลักษณะความช่วยเหลือหรือการเกื้อหนุนที่มีต่อกันในครอบครัวหรือปัจเจกที่ใช้ในการช่วยเหลือต่อกันในครอบครัว อาจเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ทรัพยากรครอบครัว ดังนั้นการช่วยเหลือกันในการศึกษาค้นคว้านี้จะกล่าวถึงการช่วยเหลือในรูปแบบของทรัพยากรครอบครัวที่เกื้อหนุนกันระหว่างผู้สูงอายุและสมาชิกครอบครัวที่เป็นลูกวัยผู้ใหญ่ใน 3 ลักษณะ ประกอบด้วย (Boldo & Hill, 1993)

1.3.1 การช่วยเหลือด้านการเงินและสิ่งของ การช่วยเหลือในส่วนนี้ยังรวมถึงทรัพย์สินสมบัติและมรดกที่ผู้สูงอายุจะมอบให้กับลูกหลานในอนาคต เมื่อตอนอยู่ในวัยผู้ใหญ่ผู้สูงอายุทำหน้าที่ของพ่อแม่และช่วยเหลือทั้งการเงินและสิ่งของให้กับลูก เมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุเงินออมและทรัพย์สินของผู้สูงอายุอาจยังมีสำหรับไว้ใช้จ่ายเพื่อตัวเองจำนวนหนึ่ง ผู้สูงอายุที่มีเงินออมเพียงพออาจไม่ต้องพึ่งพาความช่วยเหลือด้านการเงินจากลูกวัยผู้ใหญ่ ตรงกันข้ามกับผู้สูงอายุที่ไม่มีเงินออมหรือมีเงินออมน้อย ย่อมต้องพึ่งพาความช่วยเหลือจากลูกวัยผู้ใหญ่

1.3.2 การช่วยเหลือด้านเวลา การช่วยเหลือด้านเวลาที่มิต่อกันระหว่างผู้สูงอายุและลูกวัยผู้ใหญ่อาจกล่าวได้ 2 ลักษณะคือ (Veever & Mitchell, 1998)

1) การช่วยเหลือในรูปของเวลาในการจัดการด้านวัตถุ เวลาในการจัดการด้านวัตถุ ได้แก่ การเตรียมและการประกอบอาหาร การเฝ้าบ้าน การทำความสะอาดบ้าน การช่วยดูแลหลาน เป็นต้น

2) การช่วยเหลือด้านอารมณ์และจิตใจ เวลาในการช่วยเหลือด้านอารมณ์และจิตใจ ได้แก่ การเป็นที่ปรึกษาพูดคุย การจัดกิจกรรมที่ทำร่วมกัน การมีสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อกันเรียกว่าพื้นที่ (อยู่อาศัย) นั้นนับว่าเป็นการช่วยเหลือที่สำคัญระหว่างผู้สูงอายุและลูกวัยผู้ใหญ่ในสังคมไทย ตั้งแต่อดีตการอยู่อาศัยจะเป็นลักษณะการอยู่ร่วมกัน และบ้านที่อยู่อาศัยจะเป็นบ้านของผู้สูงอายุ ดังนั้นลูกวัยผู้ใหญ่จะเป็นผู้อาศัย ยกเว้นในการที่ผู้สูงอายุมีข้อจำกัดในเรื่องการเงินก็อาจไม่มีที่อาศัยเป็นของตนเอง ดังนั้นการอยู่อาศัยจึงเป็นลักษณะผู้สูงอายุต้องไปพึ่งพาที่อยู่อาศัยจากลูกวัยผู้ใหญ่ หากผู้สูงอายุเป็นเจ้าของบ้านที่อยู่อาศัยเอง ส่วนใหญ่แล้ว ลูกวัยผู้ใหญ่ซึ่งเป็นผู้ดูแลผู้สูงอายุก็จะเป็นผู้ได้รับมอบบ้านและที่ดินนั้นจากผู้สูงอายุ

2. แนวคิดการต่างตอบแทนกับความคาดหวังเหลือ

ในการศึกษาเกี่ยวกับผู้สูงอายุและครอบครัวนั้นนักวิชาการได้นำทฤษฎีมาอธิบายได้ ในหลายทฤษฎีสำหรับในที่นี้จะใช้แนวคิดการต่างตอบแทน หรือการตอบแทนกัน (Reciprocity) เป็นแนวคิดสำคัญแนวคิดหนึ่งของทฤษฎีการแลกเปลี่ยนทางสังคม (Social Exchange Theory) ตามแนวคิดการต่างตอบแทนเป็นแนวคิดที่คำนึงถึงการแลกเปลี่ยนกันในเรื่องความสัมพันธ์และมีความเกี่ยวข้องกัน บรรพบุรุษฐานของสังคมและวัฒนธรรมรวมอยู่ด้วย

2.1 ความหมายของแนวคิดการต่างตอบแทน ตามแนวคิดการต่างตอบแทน อธิบายว่าการอยู่ร่วมกันในสังคมนั้นสมาชิกต้องยอมรับข้อตกลงร่วมกันใน 3 ประการ ประกอบด้วย (Solow, 1994., p.379)

2.1.1 การเป็นผู้ให้ (to give gifts)

2.1.2 การเป็นผู้รับ (to accept gifts) และ

2.1.3 การรู้จักตอบแทนสิ่งที่ได้รับ (to respond in returning gifts)

จากแนวคิดดังกล่าวนี้ย่อมทำให้สมาชิกของสังคมที่เป็นผู้รับมีความคาดหวังว่าจะได้รับการตอบแทนจากการที่เคยเป็นผู้ให้

ในมุมมองของนักมานุษยวิทยา นักสังคมวิทยา และนักเศรษฐศาสตร์ต่างยอมรับว่าแนวคิดการต่างตอบแทนเป็นแนวที่ช่วยให้เข้าใจการดำรงชีวิตของมนุษย์ในสังคมตั้งแต่ยุคโบราณและยังคงสามารถประยุกต์ใช้ได้ในสมัยปัจจุบัน แนวคิดการต่างตอบแทนนั้นเป็นแนวปฏิบัติที่เป็นบรรพบุรุษฐานและมีความสำคัญที่บุคคลควรตระหนักในการเกื้อกูลต่อกันและการอยู่ร่วมกัน อย่างพึงพาในสังคม

2.2 หลักการพื้นฐานของแนวคิดการต่างตอบแทน แนวคิดการต่างตอบแทนมีหลักการพื้นฐานที่สำคัญ 3 ประการ ประกอบด้วย

2.2.1 แนวคิดการต่างตอบแทนตั้งอยู่บนสมมุติฐานที่ว่าพฤติกรรมของมนุษย์มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติของพัฒนาการมนุษย์มาตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ์ ดังนั้น การเลี้ยงดูลูกตั้งแต่ในครรภ์จนเติบโต ย่อมก่อให้เกิดความผูกพันระหว่างแม่ลูก ด้วยความผูกพันนี้ทำให้ลูกแสดงออกถึงความช่วยเหลือพ่อแม่ในวัยชรา

2.2.2 แนวคิดการต่างตอบแทนเป็นบรรพบุรุษฐานที่ช่วยควบคุมให้การให้ชีวิตอยู่ร่วมกันของมนุษย์มีความมั่นคงนับตั้งแต่การอยู่ร่วมกันในครอบครัว ในชุมชนและในสังคม และ

2.2.3 แนวคิดการต่างตอบแทน สามารถประยุกต์ใช้ได้ทั้งในสถานการณ์ที่ต่างกัน เวลาต่างกัน และวัฒนธรรมต่างกัน (Becker, 1986, Gouldner, 1960)

แนวคิดการต่างตอบแทน สะท้อนให้เห็นว่าผู้ให้ย่อมมีความคาดหวังอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นการตอบแทน อาจจะเป็นเวลาสิ่งของ หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เนื่องจากสมมุติฐานการต่างตอบแทนไม่มีข้อจำกัดเรื่องเวลา และรูปแบบของสิ่งของที่ต้องตอบแทน โดยที่ผู้ให้ก็มีความหวังว่าจะได้รับการตอบแทนในอนาคต อาจจะได้รับจากคนใดคนหนึ่งหรือจากที่ใดที่หนึ่งก็ได้ ดังนั้นการตอบแทนกันระหว่างผู้ให้และผู้รับจึงเป็นความสัมพันธ์ที่ยาวนาน และนำไปสู่ความคาดหวังที่ไม่จำกัดช่วงเวลาได้ (Eken, 1974; Sabatelli & Shehan, 1993)

2.3 แนวคิดการต่างตอบแทนกับความคาดหวังช่วยเหลือ จากสมมุติฐานและหลักการของแนวคิดการต่างตอบแทนทำให้อธิบายได้ว่า การที่ผู้สูงอายุได้เคยเป็นผู้เลี้ยงดูลูกมาด้วยความรักในเวลาที่ยาวนานย่อมมีความผูกพันกับลูก แม้ลูกจะโตเป็นผู้ใหญ่แล้ว แต่ความผูกพันระหว่างพ่อแม่และลูกยังเห็น้อยู่เสมอ และความผูกพันดังกล่าวทำให้ผู้สูงอายุคาดหวังที่จะได้เห็น ได้พูดคุย ได้ปรึกษา ได้อยู่ใกล้ ๆ กับลูก ตลอดจนได้รับความช่วยเหลือจากลูก เมื่อถึงเวลาที่ตนเองต้องการความช่วยเหลือ การตอบแทนตามแนวคิดนี้มีความหมายว่าพ่อแม่เลี้ยงดูลูกแล้วเพื่อหวังการตอบแทน แต่บรรทัดฐานของการตอบแทนกันนั้นเป็นลักษณะของความสัมพันธ์ในวิถีชีวิตครอบครัวระหว่างพ่อแม่ และลูกที่มีความสัมพันธ์ต่อกัน มีความพึ่งพาและช่วยเหลือกันลักษณะการตอบแทนอาจจะตอบแทนโดยตรงหรือทางอ้อม

3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การใช้นโยบายคิดการต่างตอบแทนเพื่อการศึกษาเกี่ยวข้องกับความคิดหวังของผู้สูงอายุ และการช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างพ่อแม่ผู้สูงอายุและลูกวัยผู้ใหญ่ ส่วนใหญ่จะเป็นการศึกษาโดยนักวิชาการในกลุ่มประเทศตะวันตก สำหรับนักวิชาการในประเทศแถบเอเชียได้นำแนวคิดการต่างตอบแทนไปศึกษาเกี่ยวกับการช่วยเหลือกันของผู้สูงอายุและผู้ใหญ่ ตัวอย่างเช่น การศึกษาครอบครัวในประเทศจีนเกี่ยวกับการช่วยเหลือของลูกวัยผู้ใหญ่ต่อพ่อแม่ผู้สูงอายุ พบว่าการช่วยเหลือกันเป็นลักษณะการตอบแทนกัน โดยจำนวนเงินที่ลูกวัยผู้ใหญ่ให้กับพ่อแม่ผู้สูงอายุ แม้จะเป็นการให้เพื่อตอบแทนพ่อแม่เลี้ยงดูตนเองมาในเยาว์วัย แต่พ่อแม่ผู้สูงอายุที่ได้รับเงินจากลูกก็ยังช่วยเหลือลูกเกี่ยวกับงานในบ้านในหลายลักษณะ เช่น ทำงานบ้าน และการช่วยเหลือดู

หลาน การช่วยเหลือดังกล่าวกลายเป็นการตอบแทนลูกที่ให้เงินช่วยเหลือพ่อแม่ในวัยสูงอายุ การเกื้อกูลกันดังกล่าวหรือการตอบแทนกันนี้จึงมีความต่อเนื่อง (Yangu, 1996)

การศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องสมมติทฤษฎีสูงอายุในครอบครัว และความคาดหวังต่อลูกวัยผู้ใหญ่ ตลอดจนปัจจัยที่มีผลต่อความคาดหวังส่วนใหญ่เป็นงานวิจัยด้านครอบครัวและผู้สูงอายุของต่างประเทศ ซึ่งพบว่า มีปัจจัยหลายประการที่สัมพันธ์กับความคาดหวังของผู้สูงอายุที่มีต่อความช่วยเหลือของลูกวัยผู้ใหญ่ ตลอดจนการแลกเปลี่ยนความช่วยเหลือระหว่างผู้สูงอายุและลูก (Hogan, Eggebeen & Clogu, 1993; Cantor & Hirschorn, 1989) ตัวอย่างเช่น Hogan, Eggebeen และ Clogu (1993) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการดูแลผู้สูงอายุ พบว่าความต้องการความช่วยเหลือจากลูกวัยผู้ใหญ่ของผู้สูงอายุนั้น มีความสัมพันธ์กับสุขภาพของตัวเอง ซึ่งผลการศึกษาชี้ สอดคล้องกับผลการศึกษาของ Cantor & Hirschorn (1989) หากสรุปผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งปรากฏ ในต่างประเทศแล้วนั้น สามารถแยกปัจจัยสำคัญ ที่ช่วยอธิบายความคาดหวังของแม่วัยสูงอายุที่มีต่อความช่วยเหลือของลูกวัยผู้ใหญ่ได้ 2 ปัจจัยหลัก คือ (1) คุณลักษณะส่วนบุคคลทั้งหมดของผู้สูงอายุและลูกวัยผู้ใหญ่ (individual characteristics) และ (2) คุณลักษณะของครอบครัว (family characteristics)

การศึกษาเกี่ยวกับความคาดหวังของผู้สูงอายุกับลูกวัยผู้ใหญ่ ในออสเตรเลียพบว่าผู้สูงอายุไม่ได้คาดหวังความช่วยเหลือในการดูแลจากลูกวัยผู้ใหญ่ แม้ว่าทั้งสองจะมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน แต่การศึกษาดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าการมีสัมพันธภาพที่ดีระหว่างพ่อแม่ผู้สูงอายุกับลูกวัยผู้ใหญ่มีผลต่อความถี่ของการที่ลูกวัยผู้ใหญ่มาเยี่ยมผู้สูงอายุที่บ้านพัก (Millward, 1999)

การศึกษาเกี่ยวกับผู้สูงอายุในครอบครัวไทยที่ผ่านมา ส่วนมากช่วยให้ความรู้กระจ่างด้านโครงสร้างประชากร และความเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกี่ยวกับผู้สูงอายุ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2544; Knodel & Chayovan, 1997; Knodel & Saengtienchai, 1998; และจอห์นสัน, 2539 นพวรรณ จงวัฒนา และคณะ 2542) โดยการวิเคราะห์ข้อมูล (data set) จากการศึกษาประชากรหรือข้อมูลจากการสำรวจเกี่ยวกับผู้สูงอายุในมิติต่าง ๆ ตัวอย่างเช่น การศึกษาของ Knodel, et al. (1992) เกี่ยวกับความคิดเห็นของพ่อแม่วัยสูงอายุเกี่ยวกับผลการะทบของการลดจำนวนบุตรในครอบครัวไทย พบว่าพ่อแม่วัยสูงอายุส่วนใหญ่คิดว่าการมีจำนวนบุตรลดลง ไม่มีผลกระทบต่อความเข้าใจในของบุตรที่มีต่อตนเอง โดยเห็นว่าคุณลักษณะและพฤติกรรมของบุตรเป็นปัจจัยสำคัญ ที่ช่วยชี้ความเข้าใจในของบุตรจะทำให้พ่อแม่วัยสูงอายุในอนาคต Kaiser (1993)

ศึกษาเกี่ยวกับผู้สูงอายุในกลุ่มประเทศที่กำลังพัฒนามารวมทั้งประเทศไทย พบว่าผู้สูงอายุไทยไม่ได้คาดหวังที่จะได้รับการเลี้ยงดูจากบุตร แต่กลับสนับสนุนและช่วยเหลือสมาชิกในครอบครัว และชุมชน

การศึกษากาการสำรวจประชากรสูงอายุของสำนักงานสถิติแห่งชาติเกี่ยวกับความช่วยเหลือระหว่างพ่อแม่ผู้สูงอายุและลูกวัยผู้ใหญ่ ในประเด็นต่าง ๆ ได้แก่ การศึกษาความต้องการเลี้ยงดูจากบุตรของผู้สูงอายุ จากการสัมภาษณ์ 25,827 ครอบครัว พบว่า ผู้สูงอายุร้อยละ 92.7 ต้องการให้บุตรเป็นผู้เลี้ยงดู และผู้สูงอายุที่อยู่นอกเขตเทศบาล (ร้อยละ 94.2) มีความต้องการให้บุตรเป็นผู้เลี้ยงดูมากกว่าผู้สูงอายุที่อยู่ในเขตเทศบาล (ร้อยละ 86.4) (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2549) และจากข้อมูลการศึกษาชุดเดียวกันยังพบว่าผู้ที่มิอาชีพในภาคเกษตรจะเกินหนึ่งพ่อแม่ผู้สูงอายุในเรื่อง อาหาร การดูแลสุขภาพเจ็บป่วย และการใช้ชีวิตประจำวันมากกว่าผู้ที่มิอาชีพนอกภาคเกษตร ส่วนการดูแลในเรื่องการเงิน เสื้อผ้า และคำปรึกษาพยาบาลพบว่าผู้ที่มีอาชีพนอกภาคเกษตรให้ความเกินหนึ่งพ่อแม่ผู้สูงอายุมากกว่าผู้ที่มีอาชีพภาคเกษตร

การศึกษารื่องการเกื้อหนุนทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้สูงอายุ โดยใช้ข้อมูลการสำรวจประชากรสูงอายุ พ.ศ.2545 พบว่าบุตรยังเป็นแหล่งเกื้อหนุนด้านสิ่งของแก่พ่อแม่ที่ผู้สูงอายุ หนึ่งพ่อแม่ที่ผู้สูงอายุ ร้อยละ 77.0 รายงานว่าได้รับเงินหรือสิ่งของจากบุตรในช่วงหนึ่งปีก่อน ผู้สูงอายุที่มีอายุต่ำกว่า 70 ปีส่วนใหญ่ ยังคงทำงานเชิงเศรษฐกิจ และถ้าไม่มียาได้จากบุตร การทำงานนี้เป็นแหล่งรายได้อันดับสองของผู้สูงอายุ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2548)

จากการสำรวจเกี่ยวกับผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคม และประชากรผู้สูงอายุในประเทศไทย นภาพร ชโยวรรณ (2535) พบว่า คนหนุ่มสาวที่มีญาติใกล้ชิดสูงอายุ 60 ปีหรือมากกว่า มีการพึ่งพาในด้านที่อยู่อาศัยโดยการอยู่ร่วมในบ้านเดียวกับผู้สูงอายุเพียงร้อยละ 16 และ คนหนุ่มสาวที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านหรือเขตเดียวกันกับญาติใกล้ชิดสูงอายุมีถึงร้อยละ 42 การศึกษาดังกล่าวยังพบว่าคนหนุ่มสาวร้อยละ 62 รายงานว่าได้ส่งเสียดูแลญาติใกล้ชิดอายุ 60 ปีหรือสูงกว่า อย่างน้อย 1 คน ส่วนรูปแบบของการดูแลเสียชีพมากที่สุดคือ การให้อาหารเสื้อผ้า รองลงมาคือ การกินอยู่ด้วยกัน การให้เงิน และการดูแลสุขภาพเจ็บป่วย ในเรื่องความคิดเห็นเกี่ยวกับการพึ่งพานั้น ผลการวิจัยชี้ว่าคนหนุ่มสาวในชนบทคิดว่าสามารถหาพึ่งตนเองในยามสูงอายุสูงกว่าคนหนุ่มสาวในเมืองอื่นและในกรุงเทพฯ ในขณะที่เดียวกันตัวคนหนุ่มสาวในชนบทก็หวังจะพึ่งพาบุตรสูงกว่าคนหนุ่มสาวในเมืองอื่นและในกรุงเทพฯ

ในเรื่องการให้การเกื้อหนุน สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2537) ได้ทำการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2537 พบว่า ประชากรเพศหญิง (ร้อยละ 81.8) จะให้การเกื้อหนุนต่อบิดามารดามากกว่าเพศชาย (ร้อยละ 79.3) และประชากรที่อยู่นอกเขตเทศบาล (ร้อยละ 82.2) จะให้การเกื้อหนุนต่อบิดามารดามากกว่าผู้ที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาล (ร้อยละ 74.2) การสำรวจดังกล่าวยังพบว่า ผู้สูงอายุต้องการให้ผู้เลี้ยงดู ร้อยละ 92.7 ต้องการให้หลาน (ลูกของบุตร) เลี้ยงดู ร้อยละ 68.5 และ ต้องการให้หลานอื่นๆ เลี้ยงดู ร้อยละ 52.2 การสำรวจเกี่ยวกับผู้สูงอายุในภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิก ในส่วนของประเทศไทย พบว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีรายได้ไม่เพียงพอเลี้ยงตนเองและต้องพึ่งพิงบุตร (Bose, A. B., 1996).

การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องยังอธิบายว่าวัฒนธรรมไทย เป็นปัจจัยสำคัญที่นำมาศึกษาในครอบครัว ให้ตระหนักถึงความรับผิดชอบในการดูแลพ่อแม่ผู้สูงอายุ (Limadonda, 1995; Muecke, 1994) นอกจากนี้ ความแตกต่างระหว่างประเทศเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กับบทบาทหน้าที่ในการดูแลพ่อแม่ผู้สูงอายุ โดยเฉพาะลูกหลานนอกเขตเมือง ซึ่งได้รับการส่งเสริมบทบาทในการรับผิดชอบต่องานภายในครอบครัว และถูกคาดหวังให้เป็นผู้ดูแลพ่อแม่ผู้สูงอายุ (Muecke, 1994)

สถานการณ์ผู้สูงอายุที่ขาดผู้ดูแล ยิ่งเพิ่มขึ้นตามจำนวนประชากรสูงอายุที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ซึ่งสวนทางกับจำนวนประชากรวัยหนุ่มสาวและเด็กที่ลดจำนวนลง (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2544, 2542) ฉะนั้น นโยบายสำคัญของประเทศและทิศทางการวางแผนการพัฒนาประเทศต้องให้ความสำคัญกับการศึกษาเกี่ยวกับผู้สูงอายุและครอบครัว เพื่อเตรียมรับการเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วของประชากรสูงอายุ นำมาซึ่งการมีคุณภาพชีวิตที่ดีของผู้สูงอายุ ของสมาชิกครอบครัว และของประชากรกลุ่มอื่นๆ ทั้งประเทศ

บทที่ 3

วิถีดำเนิการวิจัย

การศึกษาค้นคว้านี้ เป็นการการศึกษาที่ผสมผสานทั้งวิธีวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงสำรวจ โดยมุ่งเพื่อการศึกษาความคาดหวังและความช่วยเหลือของพ่อแม่ผู้สูงอายุที่มีต่อลูกวัยผู้ใหญ่ในครอบครัวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ขึ้นตอนในการดำเนิการวิจัยจะอธิบายรายละเอียดในเรื่องต่อไปนี้ 1) การกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง 2) เตรียมเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย 3) การเก็บรวบรวมข้อมูล และ 4) การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากร ประชากรที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้านี้ คือ ผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปี และมากกว่า ที่อาศัยอยู่ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและมีลูกวัยผู้ใหญ่ ซึ่งมีอายุ 20 ปีและมากกว่า

1.2 เหตุผลในการเลือกประชากรสูงอายุในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นจังหวัดในภาคกลาง เนื่องจาก

1.2.1 จากสถิติจำนวนผู้สูงอายุในแต่ละภูมิภาค พบว่า จากสถิติจำนวนผู้สูงอายุโดยรวมปี ภาคกลางเป็นภาคที่มีผู้สูงอายุในสัดส่วนที่สูงกว่าภาคอื่น ๆ ในปี 2543 สูงถึงร้อยละ 13.60 ของประชากรทั้งหมด รองลงมาคือ ภาคตะวันตกมีประชากรสูงอายุร้อยละ 10.95 ของประชากรทั้งหมด ในปี 2548 ประชากรสูงอายุภาคกลางเพิ่มเป็นร้อยละ 14.73 และนับเป็นภาคที่มีจำนวนประชากรสูงอายุมากที่สุด (นพวรรณ จงวัฒนา และคณะ 2542)

1.2.2 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นจังหวัดในภาคกลางที่มีสัดส่วนจำนวนผู้สูงอายุที่สูงถึง ร้อยละ 15.19 .ในปี พ.ศ. 2542 และการดำเนิการชีวิตครอบครัวของประชากรในหมู่บ้านชนบทส่วนใหญ่ มีความเป็นอยู่แบบสังคมเกษตรกรรมไทยที่ยังประกอบอาชีพการทำการ

1.2.3 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีเป็นจังหวัดในภาคกลางที่อยู่ใกล้กับกรุงเทพมหานคร มีการคมนาคมไปมาได้สะดวก ทำให้ประชาชนได้รับวัฒนธรรมต่าง ๆ จากสังคมเมืองอย่างง่ายและรวดเร็ว นอกจากนั้นยังเป็นจังหวัดที่มีสถานสงเคราะห์ผู้สูงอายุของทางราชการ

ปัจจัยภายนอกที่ควรสังเกตว่าอาจมีผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตครอบครัวและความคาดหวังของผู้สูงอายุ

1.2.4 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาหลายแห่งในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยสามารถรับสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญซึ่งเป็นนักศึกษาระดับปริญญาตรีในสถาบันอุดมศึกษาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเพื่อช่วยในการประสานงานและรวบรวมข้อมูล

1.3 กลุ่มตัวอย่าง คัดเลือกจากประชากรผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปี และมากกว่า ที่อาศัยอยู่ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและมีลูกวัยผู้ใหญ่ การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาข้อมูลเบื้องต้น เพื่อเข้าใจเกี่ยวกับความคาดหวังของพ่อแม่ผู้สูงอายุที่มีต่อลูกวัยผู้ใหญ่ในครอบครัว ชุมชนไทยตลอดจนความคิดเห็นของผู้ใหญ่ที่มีต่อพ่อแม่ วิธีการศึกษาจัดเป็นการสำรวจข้อมูลในระดับครอบครัวจากตัวผู้สูงอายุและจากลูกวัยผู้ใหญ่ การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง เพื่อให้ได้พื้นที่เป้าหมายใช้วิธีการสุ่มหลายขั้นตอน โดยมีวิธีการสุ่มตัวอย่างดังนี้

1.3.1 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มี 15 อำเภอ ได้แก่ อำเภอบางบาล อำเภอบางปะหัน อำเภออุทัย อำเภอนครหลวง อำเภอดำเนินสะดวก อำเภอเมืองอ่างทอง อำเภอวิเศษ อำเภอผักไห่ อำเภอบางซ้าย อำเภอภาชี อำเภอบางไทร อำเภอแพรก อำเภอลาดบัวหลวง และอำเภอท่าเรือ จัปฉลากรอบที่ 1 โดยเลือกพื้นที่เป้าหมาย 1 ใน 3 ของอำเภอทั้งหมดได้ 5 อำเภอประกอบด้วย 1) อำเภอเสนา 2) อำเภอลาดบัวหลวง 3) อำเภอดำเนินสะดวก 4) อำเภอลาดบัวหลวง และ 5) อำเภอภาชี

1.3.2 การจับฉลากคัดเลือกตำบล จากแต่ละอำเภอ ในจำนวน 5 อำเภอที่เลือกได้ในข้อ 1.2.1 โดยทำการคัดเลือกตำบลได้ดังนี้ 1) ตำบลสามก้อ จากอำเภอเสนา 2) ตำบลสามเมือง จากอำเภอลาดบัวหลวง 3) ตำบลลำไทร จากอำเภอวิเศษ 4) ตำบลกะมัง อำเภอลาดบัวหลวง และ 5) ตำบลหนองน้ำใส จากอำเภอภาชี

1.3.3 การจับฉลากคัดเลือกหมู่บ้าน จากตัวแทนแต่ละตำบล ในจำนวน 5 ตำบลที่เลือกได้ในข้อ 1.2.2 โดยทำการคัดเลือกหมู่บ้านได้ดังนี้ 1) หมู่ที่ 1 ตำบลสามก้อ จากอำเภอเสนา 2) หมู่ที่ 3 ตำบลสามเมือง จากอำเภอลาดบัวหลวง 3) หมู่ที่ 12 ตำบลลำไทร จากอำเภอวิเศษ 4) หมู่ที่ 10 ตำบลกะมัง อำเภอลาดบัวหลวง และ 5) หมู่ที่ 4 ตำบลหนองน้ำใส จากอำเภอภาชี

1.4 การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักหรือกลุ่มตัวอย่าง การศึกษาครั้งนี้มุ่งให้ได้ข้อมูลที่มีความสัมพันธ์จากผู้สูงอายุและลูกผู้ใหญ่ การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักในแต่ละหมู่บ้านจึงใช้หลักการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) ทั้งนี้เพื่อต้องการให้ได้ตัวแทนประชากรที่สอดคล้องกับจุดประสงค์ของการศึกษา ผู้วิจัยคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก รวมทั้งสิ้น 100 คน จาก 50 ครอบครัว โดยเลือกจากหมู่บ้านละ 10 ครอบครัว ในแต่ละครอบครัวสัมภาษณ์สมาชิกครอบครัวสองวัยคือผู้สูงอายุและลูกผู้ใหญ่ ครอบครัวละ 2 คน โดยมีเงื่อนไขในการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างหลักดังนี้

1.4.1 สมาชิกครอบครัววัยสูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปี และมากกว่า และมีลูกวัยผู้ใหญ่อายุ 20 ปีขึ้นไป เป็นผู้ดูแล

1.4.2 ที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุและลูกผู้ใหญ่ อยู่ห่างกันในระยะไม่เกิน 150 กิโลเมตร ทั้งนี้เพื่อเหมาะสมในการพิจารณาเกี่ยวกับเวลาและค่าใช้จ่ายที่ผู้สูงอายุและลูกผู้ใหญ่มust ใช้เพื่อการติดต่อเยี่ยมเยียนกัน และเพื่อความเหมาะสมกับระยะทาง เวลาและค่าใช้จ่าย ในการเดินทางไปเก็บข้อมูลของคนละผู้วิจัย

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น จำนวน 5 ชุด ประกอบด้วย

2.1 แบบสัมภาษณ์ผู้สูงอายุ ประกอบด้วย ข้อมูลส่วนบุคคล ข้อมูลเกี่ยวกับครอบครัว ความคาดหวังของผู้สูงอายุ ความช่วยเหลือของผู้สูงอายุต่อสมาชิกครอบครัว และการเตรียมตัวเกี่ยวกับทรัพย์สิน

2.2 แบบสัมภาษณ์ลูกผู้ใหญ่ของผู้สูงอายุ (ผู้ดูแลผู้สูงอายุ) ประกอบด้วย ข้อมูลส่วนบุคคล ข้อมูลเกี่ยวกับครอบครัว ความช่วยเหลือของผู้ดูแลต่อผู้สูงอายุ ความช่วยเหลือของผู้สูงอายุต่อผู้ดูแลหรือสมาชิกครอบครัว และการเตรียมตัวเกี่ยวกับทรัพย์สิน

2.3 แบบสัมภาษณ์เพื่อประเมินเกี่ยวกับความสามารถในการปฏิบัติงานรวมในการดำรงชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุ ประกอบด้วยข้อมูล ความสามารถในการกิจวัตรประจำวันต่างๆ ได้แก่ การอาบน้ำ การแต่งตัว การเข้าห้องน้ำ การเคลื่อนไหวร่างกาย การควบคุมการขับถ่าย และการรับประทานอาหาร

- 2.4 แนวคำถามการสัมภาษณ์เชิงลึกสำหรับผู้สูงอายุ
- 2.5 แนวคำถามการสัมภาษณ์เชิงลึกสำหรับลูกวัยผู้ใหญ่

3. การตรวจสอบเครื่องมือ

3.1 การตรวจสอบความถูกต้องเชิงเนื้อหา ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามที่พัฒนาขึ้นให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 2 ท่าน ตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา ความสมบูรณ์ของข้อความ และความถูกต้องชัดเจนของการภาษา และปรับแก้ไขตามข้อเสนอแนะเพื่อให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

3.2 การตรวจสอบความเชื่อถือได้ ผู้วิจัยได้นำแบบสัมภาษณ์เฉพาะชุดที่ 1 ชุดที่ 2 และ ชุดที่ 3 ไปทดลองสัมภาษณ์กับผู้สูงอายุและลูกวัยผู้ใหญ่จำนวน 20 รายและวิเคราะห์หาความเชื่อถือได้ทั้งฉบับ ได้ค่าความเชื่อถือได้ (r) แต่ละฉบับดังนี้ ชุดที่ 1 แบบสัมภาษณ์ผู้สูงอายุ $r = .78$ ชุดที่ 2 แบบสัมภาษณ์ลูกวัยผู้ใหญ่ $r = .79$ และ ชุดที่ 3 แบบประเมินสุขภาพผู้สูงอายุ $r = .93$

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการใน 2 ส่วนดังนี้

4.1 การสัมภาษณ์ผู้สูงอายุและการสัมภาษณ์ลูกวัยผู้ใหญ่ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลส่วนบุคคล ข้อมูลส่วนครอบครัว และข้อมูลอื่นๆ ในแบบสัมภาษณ์ ชุดที่ 1 ชุดที่ 2 และ ชุดที่ 3 ดำเนินการสัมภาษณ์โดยผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยอีก 5 ท่าน ซึ่งคัดเลือกจากนักศึกษาระดับปริญญาตรี สถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา ที่ศึกษาในสาขาวิชาสังคมศาสตร์ จิตวิทยา และการศึกษา ทั้งนี้ ผู้วิจัยเป็นผู้อบรมผู้ช่วยสัมภาษณ์ก่อนการดำเนินการสัมภาษณ์

4.2 การสัมภาษณ์ดำเนินการที่บ้านกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้วิธีการแยกสัมภาษณ์ระหว่างผู้สูงอายุและลูกวัยผู้ใหญ่

4.3 การสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับประเด็นในแบบสัมภาษณ์ ชุดที่ 4 และชุดที่ 5 ผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการสัมภาษณ์ด้วยตนเองทั้งหมด การสัมภาษณ์เชิงลึกทั้งหมดผู้สูงอายุและลูกวัยผู้ใหญ่ยินยอมให้สัมภาษณ์ และอนุญาตให้ผู้วิจัยใช้เทปบันทึกเสียง

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลดำเนินการ 2 ส่วนประกอบด้วย

5.1 ข้อมูลจากแบบสอบถามสัมภาษณ์ชุดที่ 1 ชุดที่ 2 และชุดที่ 3 มีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้

5.1.1 ผู้วิจัยตรวจสอบความสมบูรณ์และความถูกต้องของแบบสัมภาษณ์ ชุดที่ 1 ชุดที่ 2 และ ชุดที่ 3 ทุกฉบับ

5.1.2 ผู้ช่วยวิจัยช่วยบันทึกข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ชุดที่ 1 ชุดที่ 2 และ ชุดที่ 3 ลงในโปรแกรมสำเร็จรูปสถิติสำหรับการวิจัยทางสังคมศาสตร์ (SPSS) โดยมีคู่มือลงรหัสตามแบบสอบถาม

5.1.3 ผู้วิจัยตรวจสอบการกระจายและความเป็นไปได้ของข้อมูลทั้งหมด แล้วจึงวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ การแจกแจงความถี่ ค่าเฉลี่ย และร้อยละ

5.2 ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกที่ได้จากการสัมภาษณ์ในชุดที่ 4 และชุดที่ 5 ผู้วิจัยได้ถอดคำจากเทปบันทึกทั้งหมด เพื่อนำมาวิเคราะห์ร่วมกับการจดโน้ตระหว่างการสัมภาษณ์ เพื่อหาประเด็นที่สะท้อนถึงความคิดเห็นหรือความช่วยเหลือกันระหว่างพ่อแม่ผู้สูงอายุและผู้ช่วยผู้ใหญ่

บทที่ 4

ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลสรุปได้ 2 ส่วน ประกอบด้วย 1) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ และ 2) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

1. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ประกอบด้วย ข้อมูลส่วนบุคคลและครอบครัว ผลวิเคราะห์ความสามารถในการปฏิบัติกิจวัตรประจำวันของผู้สูงอายุ และผลการวิเคราะห์ความคาดหวังช่วยเหลือของผู้สูงอายุ

1.1 ข้อมูลส่วนบุคคลและครอบครัว

ตารางที่ 4.1 แสดงจำนวน ร้อยละ และค่าเฉลี่ยเกี่ยวกับคุณลักษณะส่วนบุคคล และครอบครัวของผู้สูงอายุ

คุณลักษณะส่วนบุคคลและครอบครัวของผู้สูงอายุ				N = 50	
เพศของผู้สูงอายุ		จำนวน	ร้อยละ	ค่าเฉลี่ย	
อายุ	หญิง	26	52.0	-	
	ชาย	24	48.0		
อายุ	60-69	26	52.0		
	70-79	20	40.0	71 ปี	
	80-84	4	4.0		
ระดับการศึกษา					
1-4 ปี		42	84.0		
5 ปี และมากกว่า		8	16.0		

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

N = 50

คุณลักษณะส่วนบุคคลและครอบครัวของ ผู้สูงอายุ		จำนวน	ร้อยละ	ค่าเฉลี่ย
อาชีพหลักที่เคยทำ				
ทำงาน/ทำสวน		26	52.0	
รับจ้างในภาคเกษตร		12	24.0	
ค้าขาย และอื่น ๆ		12	24.0	
ปัจจุบันยังประกอบอาชีพ				
ประกอบอาชีพ		12	24.0	
ไม่ประกอบอาชีพ		38	76.0	
รายได้ต่อเดือน				
100-1,000		29	58.0	
1001-2,500		10	20.0	1,623.00
2,501 และมากกว่า		11	22.0	
จำนวนสมาชิกในครอบครัว				
1-5 คน		24	48	
6-10 คน		18	36	7
10 คน และมากกว่า		8	16	
สถานภาพการเป็นเจ้าบ้านที่อยู่				
เจ้าของบ้าน		37	74.0	
อาศัยลูกหลานอยู่		13	26.0	
จำนวนบุตร				
1-5 คน		29	58.0	5
6 คน และมากกว่า		21	42.0	
ผู้ดูแลปัจจุบันเกี่ยวข้องกับท่าน				
บุตรชาย		38	76.0	
บุตรสาว		12	24.0	

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

N = 50

คุณลักษณะส่วนบุคคลและครอบครัวของ		จำนวน	ร้อยละ	ค่าเฉลี่ย
ผู้สูงอายุ				
จำนวนปีที่อยู่กับลูก				
1-9 ปี		19	38.0	
10-15 ปี		21	42.0	11
16 ปี และมากกว่า		10	20.0	

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับคุณลักษณะส่วนบุคคลและครอบครัวของผู้สูงอายุที่เป็นกลุ่มตัวอย่างสรุปผลได้ดังนี้ (ตารางที่ 4.1)

ผู้สูงอายุที่เป็นกลุ่มตัวอย่างมีจำนวนเพศหญิงและเพศชายใกล้เคียงกันคือ เป็นเพศหญิง 26 คน คิดเป็นร้อยละ 52.0 และเป็นเพศชาย 24 คน คิดเป็นร้อยละ 48.0 ผู้สูงอายุที่เป็นกลุ่มตัวอย่างมีอายุตั้งแต่ 60 – 84 ปี อายุโดยเฉลี่ยของผู้อายุ 71 ปี ผู้สูงอายุส่วนใหญ่อายุระหว่าง 60-69 ปี จำนวน 26 คน คิดเป็นร้อยละ 52.0 และอายุระหว่าง 70-79 ปี จำนวน 20 คน คิดเป็นร้อยละ 40.0 ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาอยู่ระหว่าง 1-4 ปี จำนวน 42 คน คิดเป็นร้อยละ 84.0

อาชีพของผู้สูงอายุ ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุเคยประกอบอาชีพทำงานทำสวน 26 คน คิดเป็นร้อยละ 52.0 รับจ้างในภาคเกษตร 12 คน คิดเป็นร้อยละ 24.0 ปัจจุบันผู้สูงอายุส่วนใหญ่ไม่ได้ประกอบอาชีพจำนวน 38 คน คิดเป็นร้อยละ 76.0 มีเพียง 12 คน หรือร้อยละ 24.0 ที่ยังประกอบอาชีพในปัจจุบัน

รายได้ของผู้สูงอายุต่อเดือน ผู้สูงอายุส่วนใหญ่จำนวน 29 คน หรือร้อยละ 58.0 มีรายได้ระหว่าง 100 – 1,000 บาทต่อเดือน ผู้สูงอายุจำนวน 11 คน หรือร้อยละ 22.0 มีรายได้ต่อเดือนตั้งแต่ 2,501 บาทหรือมากกว่า รายได้เฉลี่ยต่อเดือนของผู้สูงอายุ 1,623 บาท

สถานภาพสมรสของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่แต่งงานหรือดำรงชีวิตคู่ จำนวน 34 คน คิดเป็นร้อยละ 68.0 จำนวนบุตรของผู้สูงอายุส่วนใหญ่จำนวน 29 คน หรือร้อยละ 58.0 มีบุตรจำนวนระหว่าง 1-5 คน โดยเฉลี่ยมีบุตรจำนวน 5 คน ผู้สูงอายุส่วนใหญ่จำนวน 24 คน หรือร้อยละ 48.0 อยู่ในครอบครัวที่มีสมาชิกระหว่าง 1-5 คน ผู้สูงอายุที่อยู่ในครอบครัวที่มีจำนวน

สมาชิกระหว่าง 6-10 คน มีจำนวน 18 คน คิดเป็นร้อยละ 36.0 โดยเฉลี่ยสมาชิกในครอบครัวของผู้สูงอายุคือ 7 คน

ตารางที่ 4.2 แสดงจำนวน ร้อยละ และค่าเฉลี่ยเกี่ยวกับคุณลักษณะส่วนบุคคลและครอบครัวของผู้สูงอายุ

ผู้ใหญ่			
คุณลักษณะส่วนบุคคลและครอบครัวของผู้สูงอายุ	จำนวน	ร้อยละ	เฉลี่ย
เพศของผู้สูงอายุ			
หญิง	34	68.0	
ชาย	16	32.0	
อายุ			
ต่ำกว่า 30 ปี	8	16.0	
30-40 ปี	24	48.0	37
41 ปี และมากกว่า	18	36.0	
ระดับการศึกษา			
ประถม 6 และต่ำกว่า	24	50.0	
มัธยมศึกษาต้นและปลาย	14	28.0	
อนุปริญญาและสูงกว่า	11	22.0	
อาชีพของผู้สูงอายุ			
ทำนา ทำสวน	8	16	
ค้าขายส่วนตัว	12	24	
รับจ้าง	20	40	
รับราชการ/แม่บ้าน	10	20	
รายได้ของผู้สูงอายุ			
5,000 และต่ำกว่า	12	24.0	
5,000-10,000	25	50.0	5,868
10,001 และมากกว่า	13	26.0	

ตารางที่ 4.2 (ต่อ)

คุณลักษณะส่วนบุคคลและครอบครัวของผู้วิจัย	จำนวน	ร้อยละ	เฉลี่ย
ผู้ใหญ่			
สถานภาพสมรส			
โสด	10	20	
แต่งงาน	36	72	
หม้าย/หย่าร้าง	4	8	
จำนวนบุตร			
ไม่มีบุตร	10	20.0	
บุตร 1-2 คน	22	44.0	2
บุตร 3 คน และมากกว่า	18	36.0	
รวมระยะเวลาที่อยู่กับผู้สูงอายุ			
1-5 ปี	12	24.0	
6-10 ปี	21	42.0	12
11 ปี และมากกว่า	17	34.0	

ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับคุณลักษณะส่วนบุคคลและครอบครัวของผู้วิจัย ผู้ใหญ่ที่เป็นของผู้สูงอายุในกลุ่มตัวอย่างสรุปได้ ดังนี้

ผู้วิจัยผู้ใหญ่ที่ดูแลผู้สูงอายุส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง 34 คน คิดเป็นร้อยละ 68.0 เป็นชาย 16 คน คิดเป็นร้อยละ 32.0 อายุของผู้วิจัยผู้ใหญ่ จำนวน 24 คน หรือร้อยละ 48.0 มีอายุระหว่าง 30-40 ปี ผู้ที่มีอายุต่ำกว่า 30 ปี มีเพียง 8 คน คิดเป็นร้อยละ 16.0 อายุโดยเฉลี่ยของผู้วิจัยผู้ใหญ่เป็นผู้ดูแลผู้สูงอายุ คือ 37 ปี ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษา 6 และต่ำกว่า จำนวน 25 คน คิดเป็นร้อยละ 50.0 มีผู้จบการศึกษาระดับอนุปริญญาและสูงกว่าจำนวน 11 คน คิดเป็นร้อยละ 22.0

อาชีพของผู้วิจัยผู้ใหญ่ที่ดูแลผู้สูงอายุ ส่วนใหญ่ จำนวน 20 คน คิดเป็นร้อยละ 40 ที่มีอาชีพรับจ้าง ส่วนอาชีพค้าขายหรือธุรกิจส่วนตัว 12 คน คิดเป็นร้อยละ 24 มีเพียง 8 คน ที่มีอาชีพทำนา ทำสวนรายได้ต่อเดือนของผู้วิจัยผู้ใหญ่ที่ดูแลผู้สูงอายุส่วนใหญ่ จำนวน 25 คน คิดเป็นร้อยละ 50.0 มีรายได้ต่อเดือนระหว่าง 5,000-10,000 บาท รายได้โดยเฉลี่ยต่อเดือน 5,868 บาท

สถานภาพสมรสของผู้ให้ข้อมูลที่ดูแลผู้สูงอายุ ส่วนใหญ่ จำนวน 36 คน คิดเป็นร้อยละ 72.0 แต่งงาน มีผู้ที่เป็นโสด จำนวน 10 คน คิดเป็นร้อยละ 20.0 และส่วนใหญ่มากกว่า 22 คน หรือร้อยละ 44.0 มีบุตร 1-2 คน โดยเฉลี่ยผู้ดูแลมีบุตร 2 คน

ผู้ให้ข้อมูลที่ดูแลผู้สูงอายุส่วนใหญ่ จำนวน 21 คน คิดเป็นร้อยละ 42.0 อยู่ร่วมกับผู้สูงอายุมาแล้ว 6-10 ปี ผู้ที่อยู่ร่วมกับผู้สูงอายุมานานกว่า 10 ปี มีจำนวน 17 คน คิดเป็นร้อยละ 34.0 โดยเฉลี่ย ผู้ให้ข้อมูลอยู่ร่วมกับอยู่สูงอายุมาเป็นเวลา 12 ปี

1.2 ความสามารถในการปฏิบัติกิจวัตรประจำวันของผู้สูงอายุ

ตารางที่ 4.3 แสดงจำนวนร้อยละเกี่ยวกับความสามารถในการปฏิบัติกิจวัตรประจำวันแต่ละด้านของผู้สูงอายุ

ลักษณะและระดับความสามารถในการปฏิบัติกิจวัตรประจำวัน		จำนวน	ร้อยละ
การอาบน้ำ			
1. สามารถอาบน้ำเองได้		49	98.0
2. ต้องมีผู้ช่วยอาบน้ำบางส่วน เช่น ถูหลัง		1	2.0
3. ไม่สามารถอาบน้ำเองได้		-	-
การแต่งตัว			
1. แต่งตัวได้เอง		50	100.0
2. แต่งตัวได้แต่ต้องมีผู้ช่วย		-	-
3. ต้องมีผู้ช่วยในการแต่งตัว		-	-
การเข้าห้องน้ำ (การขับถ่ายและทำความสะอาด)			
1. เข้าห้องน้ำได้เอง โดยไม่ต้องรับการช่วยเหลือ		49	98.0
2. สามารถเข้าห้องน้ำได้แต่ต้องมีผู้ช่วยเหลือ		1	2.0
3. ไม่สามารถเข้าห้องน้ำในการขับถ่ายได้เอง		-	-

ตารางที่ 4.3 (ต่อ)

N=50

ลักษณะและระดับความสามารถในการปฏิบัติ		จำนวน	ร้อยละ
กิจวัตรประจำวัน			
การเคลื่อนไหวร่างกาย			
1. ลูกจากที่นอนหรือที่นั่งโดยไม่ต้องมีผู้ช่วยเหลือ	49	98	
2. ต้องมีผู้ช่วยเหลือในการลุกจากที่นอนหรือที่นั่ง	1	2.0	
3. ไม่สามารถลุกนั่งได้ต้องนอนตลอดเวลา	-	-	
การควบคุมการขับถ่าย			
1. สามารถควบคุมการขับถ่ายเองได้ดี	49	98.0	
2. บางครั้งไม่สามารถควบคุมการขับถ่ายได้	1	2.0	
3. ไม่สามารถควบคุมการขับถ่ายได้เลย	-	-	
การรับประทานอาหาร			
1. สามารถรับประทานอาหารได้เองโดยไม่ต้องช่วยเหลือ	49	98.0	
2. ต้องช่วยเหลือในบางเรื่องในการรับประทานอาหาร	1	2.0	
3. จำเป็นต้องช่วยเหลือในการรับประทานอาหาร เช่น	-	-	
ต้องป้อน			

จากตารางที่ 4.3 การวิเคราะห์ความสามารถในการปฏิบัติกิจวัตรประจำวันของผู้สูงอายุที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีความสามารถในการปฏิบัติกิจวัตรประจำวันทั้ง 6 ด้าน ประกอบด้วย การอาบน้ำ การแต่งตัว การเข้าห้องน้ำ (การขับถ่ายและทำความสะอาด) การเคลื่อนไหวร่างกาย การรับประทานอาหารและการควบคุมการขับถ่าย โดยผู้สูงอายุสามารถช่วยเหลือได้ในทุก ๆ ด้านในระดับที่สูงมาก จำนวน 49 คน หรือร้อยละ 98

1.3 ความคาดหวังความช่วยเหลือของผู้สูงอายุ

ตารางที่ 4.4 แสดงจำนวน ร้อยละเกี่ยวกับความช่วยเหลือภารกิจในครอบครัวของผู้สูงอายุ
ตามมุมมองของผู้สูงอายุ

ลักษณะความช่วยเหลือในครอบครัวของผู้สูงอายุ		จำนวน	ร้อยละ
ตามมุมมองของผู้สูงอายุ			
1. การช่วยเฝ้าบ้านดูแลทั่วไป			
ช่วยเหลือ	42	84.0	
ไม่ช่วยเหลือ	8	16.0	
2. การดูแลหลาน			
ช่วยเหลือ	30	60.0	
ไม่ช่วยเหลือ	20	40.0	
3. การทำความสะอาดบ้าน			
ช่วยเหลือ	30	60.0	
ไม่ช่วยเหลือ	20	40.0	
4. การเตรียมและประกอบอาหาร			
ช่วยเหลือ	26	52.0	
ไม่ช่วยเหลือ	24	48.0	
5. การดูแลรดน้ำต้นไม้			
ช่วยเหลือ	25	50.0	
ไม่ช่วยเหลือ	25	50.0	
6. การช่วยค่าใช้จ่ายในบ้าน			
ช่วยเหลือ	21	44.0	
ไม่ช่วยเหลือ	28	56.0	
7. การดูแลให้อาหารสัตว์เลี้ยงในบ้าน			
ช่วยเหลือ	19	38.0	
ไม่ช่วยเหลือ	31	62.0	

**ตารางที่ 4.5 แสดงจำนวน ร้อยละเกี่ยวกับความช่วยเหลือภารกิจในครอบครัวของผู้สูงอายุ
ตามมุมมองของผู้ดูแล**

ลักษณะความช่วยเหลือในครอบครัวของผู้สูงอายุ		จำนวน	ร้อยละ
ตามมุมมองผู้ดูแล			
1. การช่วยดูแลบ้าน ฝากบ้าน			
ช่วยเหลือ		44	88.0
ไม่ช่วยเหลือ		6	12.0
2. การเตรียมและประกอบอาหาร			
ช่วยเหลือ		34	68.0
ไม่ช่วยเหลือ		16	32.0
3. การดูแลหลาน			
ช่วยเหลือ		33	66.0
ไม่ช่วยเหลือ		17	34.0
4. การดูแลสวน รดน้ำต้นไม้			
ช่วยเหลือ		29	58.0
ไม่ช่วยเหลือ		21	42.0
5. การทำความสะอาดบ้าน			
ช่วยเหลือ		25	50.0
ไม่ช่วยเหลือ		25	50.0
6. การดูแลให้อาหารสัตว์เลี้ยงในบ้าน			
ช่วยเหลือ		21	58.0
ไม่ช่วยเหลือ		29	42.0
7. การช่วยค่าใช้จ่ายในบ้าน			
ช่วยเหลือ		14	28.0
ไม่ช่วยเหลือ		36	72.0

จากตารางที่ 4.4 และตารางที่ 4.5 การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับความช่วยเหลือภารกิจประจำวันในครอบครัวของผู้สูงอายุ ตามมุมมองของผู้สูงอายุและตามมุมมองของผู้วิจัยผู้ใหญ่ที่เป็นผู้ดูแลผู้สูงอายุ สรุปผลได้ ดังนี้

การช่วยเหลือครอบครัวตามมุมมองของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุสะท้อนบทบาทของตนเองว่าได้ช่วยเหลือครอบครัวในเรื่องการทำหน้าที่เป็นผู้เฝ้าบ้านหรือดูแลบ้าน โดยผู้สูงอายุส่วนใหญ่จำนวน 42 คน หรือร้อยละ 84.0 เห็นว่าตนเองได้ช่วยเหลือในเรื่องดังกล่าว รองลงมาคือ บทบาทในการดูแลหลาน โดยผู้สูงอายุ จำนวน 30 คน หรือร้อยละ 60.0 สะท้อนว่า ช่วยดูแลหลาน เช่นเดียวกับการช่วยเหลือเรื่องการทำความสะดวกสบาย มีผู้สูงอายุ จำนวน 30 คน หรือร้อยละ 60.0 เห็นว่าช่วยเหลือครอบครัวในการทำความสะดวกสบาย นอกจากนั้น ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มากกว่าร้อยละ 50.0 ได้สะท้อนบทบาทของตนเองในการช่วยเหลือภารกิจในบ้านเกี่ยวกับการช่วยเหลือและประกอบอาหารและการช่วยเหลือดูแลสวนและรดน้ำต้นไม้ มีผู้สูงอายุจำนวน 21 คน หรือร้อยละ 44.0 ที่ช่วยเหลือค่าใช้จ่ายในบ้าน

การช่วยเหลือครอบครัวตามมุมมองของผู้วิจัยผู้ใหญ่ ซึ่งได้สะท้อนความคิดเห็นเกี่ยวกับการช่วยเหลือภารกิจประจำวันในครอบครัวของผู้สูงอายุ ได้ดังนี้

ผู้วิจัยผู้ใหญ่เห็นว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่ จำนวน 44 คน คิดเป็นร้อยละ 88.0 ช่วยเฝ้าบ้านหรือดูแลบ้าน รองลงมาคือ ผู้สูงอายุ จำนวน 34 คน คิดเป็นร้อยละ 68.0 ช่วยเตรียมและประกอบอาหารสำหรับสมาชิกครอบครัว ผู้สูงอายุที่ช่วยเหลือในเรื่องการดูแลหลาน 33 คน ร้อยละ 66.0 การช่วยรดน้ำต้นไม้ 29 คน ร้อยละ 58.0 และช่วยในการทำความสะอาดบ้าน 25 คน หรือร้อยละ 50.0 ผู้วิจัยผู้ใหญ่วัดสะท้อนความเห็นว่ามีผู้สูงอายุเพียง 14 คน หรือร้อยละ 28.0 ที่ช่วยเหลือค่าใช้จ่ายในบ้าน

ทั้งผู้สูงอายุและผู้วิจัยผู้ใหญ่เป็นผู้ดูแลผู้สูงอายุ มีความเห็นที่สอดคล้องกันในเรื่องบทบาทของผู้สูงอายุในการช่วยเหลือครอบครัว โดยมีบทบาทในการช่วยการดูแลบ้านหรือเฝ้าบ้าน การดูแลหลาน และการช่วยเหลือหรือช่วยประกอบอาหารสำหรับสมาชิกครอบครัว สำหรับการช่วยเหลือค่าใช้จ่ายในบ้านนั้น ทั้งผู้สูงอายุและผู้ดูแลผู้สูงอายุต่างเห็นสอดคล้องกันว่าผู้สูงอายุช่วยเหลือค่าใช้จ่ายในบ้านได้เมื่อเทียบกับการช่วยเหลือภารกิจประจำวันอื่น ๆ ในครอบครัว

ตารางที่ 4.6 แสดงจำนวน ร้อยละเกี่ยวกับความช่วยเหลือด้านการเงิน สิ่งของหรือเวลา ที่ผู้สูงอายุ ที่มีต่อลูกวัยผู้ใหญ่ที่เป็นผู้ดูแล ในช่วง 5 ปีที่ผ่านมาตามมุมมองของผู้สูงอายุ

การช่วยเหลือของผู้สูงอายุและช่วงเวลาที่ช่วยเหลือ	จำนวน	ร้อยละ
เวลา 1 ปีที่ผ่านมาเคยช่วยเหลือลูกวัยผู้ใหญ่ที่เป็นผู้ดูแลทางด้านด้วยเงินหรือสิ่งของเป็นจำนวน 1,000 บาท หรือมากกว่า		
เคยช่วยเหลือ	29	58.0
ไม่เคยช่วยเหลือ	21	42.0
เวลา 3 ปีที่ผ่านมาเคยช่วยเหลือลูกวัยผู้ใหญ่เป็นผู้ดูแลทางด้านด้วยเงินหรือสิ่งของเป็นจำนวน 5,000 บาท หรือมากกว่า		
เคยช่วยเหลือ	23	46.0
ไม่เคยช่วยเหลือ	27	54.0
เวลา 5 ปีที่ผ่านมาเคยช่วยเหลือลูกวัยผู้ใหญ่เป็นผู้ดูแลทางด้านด้วยเงินหรือสิ่งของเป็นจำนวน 10,000 บาท หรือมากกว่า		
เคยช่วยเหลือ	18	36.0
ไม่เคยช่วยเหลือ	32	64.0
เวลา 5 ปีที่ผ่านมาเคยช่วยในการเลี้ยงหลานให้กับลูกวัยผู้ใหญ่เป็นเวลากว่า 1 ปี		
เคยช่วยเหลือ	29	58.0
ไม่เคยช่วยเหลือ	21	42.0

ตารางที่ 4.7 แสดงจำนวน ร้อยละเกี่ยวกับความช่วยเหลือด้านการเงิน สิ่งของและเวลาของผู้สูงอายุที่มีต่อลูกวัยผู้ใหญ่เป็นผู้ดูแล ในช่วง 5 ปีที่ผ่านมาตามมุมมองของลูกวัยผู้ใหญ่

การช่วยเหลือของผู้สูงอายุและช่วงเวลาที่ได้รับเหลือ	จำนวน	ร้อยละ
ในช่วง 1 ปีที่ผ่านมาเคยช่วยเหลือท่านหรือครอบครัวของท่านด้วยเงินหรือสิ่งของเป็นเงิน 1,000 บาทหรือมากกว่า		
เคยช่วยเหลือ	36	72.0
ไม่เคยช่วยเหลือ	14	28.0
ในช่วง 3 ปีที่ผ่านมาเคยช่วยเหลือท่านหรือครอบครัวของท่านด้วยเงินหรือสิ่งของเป็นเงิน 5,000 บาทหรือมากกว่า		
เคยช่วยเหลือ	28	56.0
ไม่เคยช่วยเหลือ	22	44.0
ในช่วง 5 ปีที่ผ่านมาเคยช่วยเหลือท่านหรือครอบครัวของท่านด้วยเงินหรือสิ่งของเป็นเงิน 10,000 บาทหรือมากกว่า		
เคยช่วยเหลือ	16	32.0
ไม่เคยช่วยเหลือ	34	68.0
ในช่วงเวลา 5 ปีที่ผ่านมาเคยช่วยเหลือท่านกับลูกวัยผู้ใหญ่เป็นเวลานาน 1 ปี หรือมากกว่า		
เคย	33	66.0
ไม่เคย	17	34.0

จากตารางที่ 4.6 และตารางที่ 4.7 การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับความช่วยเหลือด้านการเงิน สิ่งของหรือเวลาที่ผู้สูงอายุเคยช่วยเหลือผู้ดูแลในช่วง 5 ปีที่ผ่านมาตามมุมมองของผู้สูงอายุและตามมุมมองของผู้ดูแลผู้สูงอายุ

ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ จำนวน 29 คน คิดเป็นร้อยละ 38.0 สะท้อนว่าในช่วง 1 ปีที่ผ่านมาเคยช่วยเหลือด้านการการเงินหรือสิ่งของแก่ลูกวัยผู้ใหญ่ในจำนวนที่คิดเป็นเงิน 1,000 บาทหรือน้อยกว่า และผู้สูงอายุจำนวน 23 คน คิดเป็นร้อยละ 46.0 สะท้อนว่าในช่วง 3 ปีที่ผ่านมาเคยช่วยเหลือด้านการการเงินหรือสิ่งของแก่ผู้ดูแลคิดเป็นจำนวนเงิน 5,000 บาทหรือมากกว่า นอกจากนั้น

ผู้สูงอายุ จำนวน 29 คน คิดเป็นร้อยละ 58.0 สะท้อนว่าเคยช่วยดูแลหลานในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา เป็นระยะเวลานานถึง 1 ปีหรือมากกว่า

ผู้ดูแลผู้สูงอายุส่วนใหญ่สะท้อนความเห็นเรื่องความช่วยเหลือของผู้สูงอายุด้านการเงิน สิ่งของและค่าเวลาที่มีต่อสมาชิกครอบครัว ในช่วง 5 ปีที่ผ่านมาในลักษณะที่สอดคล้องกับมุมมองของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะจะมองความช่วยเหลือที่ผู้สูงอายุมีให้ต่อสมาชิกครอบครัว มากกว่ามุมมองที่ผู้สูงอายุมองความช่วยเหลือของตนเองต่อครอบครัว

มุมมองของผู้ใหญ่ที่เป็นผู้ดูแลผู้สูงอายุเห็นว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่อายุจำนวน 36 คน คิดเป็นร้อยละ 72.0 เคยช่วยเหลือด้านการเงินและสิ่งของแก่ตนในจำนวน 1,000 บาท ในช่วง 1 ปีที่ผ่านมา ผู้สูงอายุ จำนวน 28 คน หรือร้อยละ 56.0 เคยช่วยเหลือการเงินและสิ่งของแก่ลูกวัยผู้ใหญ่ในจำนวน 5,000 บาทในช่วง 3 ปีที่ผ่านมา นอกจากนี้ผู้ดูแลยังเห็นว่าผู้สูงอายุจำนวน 33 คน หรือร้อยละ 66.0 ได้เคยช่วยเหลือหลานในช่วง 5 ปีที่ผ่านมาเป็นเวลานานถึง 1 ปีและมากกว่า

ตารางที่ 4.8 แสดงจำนวน และร้อยละเกี่ยวกับความคาดหวังของผู้สูงอายุที่จะได้รับการดูแลในแต่ละประเด็น

ความคาดหวังของผู้สูงอายุที่จะได้รับการดูแล	จำนวน	ร้อยละ
1. การดูแลสุขภาพยามเจ็บป่วย		
คาดหวัง	46	92.0
ไม่คาดหวัง	4	8.0
2. การดูแลเรื่องอาหารการกิน		
คาดหวัง	42	84.0
ไม่คาดหวัง	8	16.0
3. การให้เงินใช้จ่าย		
คาดหวัง	34	68.0
ไม่คาดหวัง	16	32.0

ตารางที่ 4.8 (ต่อ)

ความคาดหวังของผู้สูงอายุที่จะได้รับการดูแล	จำนวน	ร้อยละ
4. การพูดคุย/ปรึกษาหารือหรือทำกิจกรรมร่วมกัน		
คาดหวัง	33	66.0
ไม่คาดหวัง	17	34.0
5. การจัดที่อยู่อาศัยให้เหมาะสม		
คาดหวัง	33	66.0
ไม่คาดหวัง	17	34.0
6. การจัดหาเสื้อผ้าและเครื่องนุ่งห่ม		
คาดหวัง	26	52.0
ไม่คาดหวัง	24	48.0

จากตารางที่ 4.8 การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับความคาดหวังของผู้สูงอายุที่จะได้รับการดูแลในแต่ละประเด็นจากกลุ่มผู้ใหญ่วัย 60 ปีขึ้นไป ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มากกว่าร้อยละ 50 มีความต้องการได้รับการดูแลทั้ง 6 ประเด็นที่กล่าวถึงประกอบด้วย 1) การดูแลด้านอาหารการกิน 2) การดูแลสุขภาพกายเจ็บป่วย 3) การให้เงินใช้จ่าย 4) การพูดคุยปรึกษาหารือหรือทำกิจกรรมร่วมกัน 5) การจัดที่อยู่อาศัยให้เหมาะสม และ 6) การจัดหาเสื้อผ้าและเครื่องนุ่งห่ม

ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ จำนวน 46 คน คิดเป็นร้อยละ 92.0 คาดหวังได้รับการดูแลสุขภาพกายเจ็บป่วย ผู้สูงอายุจำนวน 42 คน คิดเป็นร้อยละ 84.0 คาดหวังที่จะได้รับการดูแลเรื่องอาหารการกิน ผู้สูงอายุ 34 คน คิดเป็นร้อยละ 68.0 คาดหวังที่จะได้รับเงินไว้ใช้จ่ายและผู้สูงอายุ จำนวน 33 คน คิดเป็นร้อยละ 66.0 คาดหวังจะได้รับการพูดคุย ปรึกษาหารือหรือทำกิจกรรมร่วมกัน

ตารางที่ 4.9 แสดงจำนวน ร้อยละ ความคาดหวังของผู้สูงอายุเกี่ยวกับประเด็นการดูแลในอนาคต

ความคาดหวังของผู้สูงอายุต่อการดูแลในอนาคต	จำนวน	ร้อยละ
ท่านคาดว่าจะได้รับการดูแลเมื่อป่วยเป็นเวลานานหรือไม่		
คาดหวัง	44	88.0
ไม่คาดหวัง	2	4.0
ไม่แน่ใจ	5	10.0
ท่านคาดว่าจะได้รับการช่วยเหลือด้านการเงิน		
คาดหวัง	43	86.0
ไม่คาดหวัง	2	4.0
ไม่แน่ใจ	4	8.0
ท่านคาดว่าจะมีทรัพย์สินมรดกเหลือไว้ให้ลูกวัยผู้ใหญ่เป็นผู้ดูแล		
คาดหวัง	38	76.0
ไม่คาดหวัง	9	18.0
ไม่แน่ใจ	2	6.0
ท่านคาดว่าจะจำนวนเงินหรือทรัพย์สินที่มีอยู่เพียงพอในการรักษาพยาบาลในอนาคต		
คาดหวัง	29	58.0
ไม่คาดหวัง	13	26.0
ไม่แน่ใจ	8	16.0
ท่านคาดว่าจะลูกวัยผู้ใหญ่ที่ดูแลปัจจุบันจะดูแลท่านจนถึงวันตาย		
คาดหวัง	38	76.0
ไม่คาดหวัง	1	2.0
ไม่แน่ใจ	11	22.0
ท่านคาดว่าจะต้องไปอยู่บ้านพักคนชราในอนาคต		
คาดหวัง	6	12.0
ไม่คาดหวัง	41	82.0
ไม่แน่ใจ	3	6.0

จากตารางที่ 4.9 การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับความคาดหวังของผู้สูงอายุต่อการดูแล
ในอนาคต สรุปผลได้ ดังนี้

ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีความคาดหวังที่จะได้รับการดูแลจากลูกวัยผู้ใหญ่ในอนาคตใน
ทุกประเด็น ทั้งนี้ ผู้สูงอายุ จำนวน 44 คน หรือร้อยละ 88.0 คาดหวังว่าลูกวัยผู้ใหญ่จะให้การดูแล
หากเจ็บป่วยเป็นเวลานานแรมปี และผู้สูงอายุ จำนวน 43 คน หรือร้อยละ 86.0 คาดหวังว่า
จะได้รับการช่วยเหลือด้านการเงินจากลูกวัยผู้ใหญ่ มีผู้สูงอายุ จำนวน 36 คน คิดเป็นร้อยละ 72.0
ที่คาดหวังว่าจะมีทรัพย์สินบิตที่เหลือไว้ให้ลูกวัยผู้ใหญ่เป็นผู้ดูแล และผู้สูงอายุ 14 คน คิดเป็น
ร้อยละ 28.0 ไม่คาดหวังหรือไม่แน่ใจว่าจะมีทรัพย์สินบิตเหลือไว้สำหรับลูกวัยผู้ใหญ่ที่เป็นผู้ดูแล
อย่างไรก็ตามมีผู้สูงอายุถึง 11 คน คิดเป็นร้อยละ 22.0 ที่ไม่แน่ใจว่าลูกวัยผู้ใหญ่จะให้การดูแลตน
จนถึงวันตาย

ในประเด็นเกี่ยวกับความคาดหวังที่จะต้องไปอยู่บ้านพักคนชราในอนาคต มีผู้สูงอายุ
จำนวน 41 คน คิดเป็นร้อยละ 82 ไม่คาดหวังที่จะต้องไปอยู่บ้านพักคนชราในอนาคต แต่มี
ผู้สูงอายุ 6 คน คิดเป็นร้อยละ 12.0 คาดหวังว่าจะต้องไปอยู่บ้านพักคนชราในอนาคต

ตารางที่ 4.10 แสดงจำนวน ร้อยละความคาดหวังของผู้ใหญ่เกี่ยวกับประเด็นการดูแล

ในอนาคต

ความคาดหวังของผู้ใหญ่	จำนวน	ร้อยละ
ท่านคาดหวังว่าจะได้รับการดูแลจากลูกหากป่วยแรมปี		
คาดหวัง	40	80.0
ไม่คาดหวัง	7	14.0
ไม่แน่ใจ	3	6.0
ท่านคาดว่าจะเงินทองหรือทรัพย์สินของผู้สูงอายุจะเพียงพอ		
ต่อการดูแลรักษาผู้สูงอายุเมื่อป่วยได้ตลอดไป		
คาดหวัง	26	52.0
ไม่คาดหวัง	13	26.0
ไม่แน่ใจ	11	22.0

ตารางที่ 4.10 (ต่อ)

ความคาดหวังของผู้ให้เงิน	จำนวน	ร้อยละ
ท่านคาดว่าจะมีทรัพย์สินเหลือไว้จำนวนหนึ่ง		
คาดหวัง	21	42.0
ไม่คาดหวัง	21	42.0
ไม่แน่ใจ	8	16.0
ท่านคาดว่าจะมีความจำเป็นด้านการเงินสามารถขอความช่วยเหลือจากผู้สูงอายุ		
คาดหวัง	18	36.0
ไม่คาดหวัง	20	40.0
ไม่แน่ใจ	12	24.0
ท่านคาดว่าจะสามารถดูแลผู้สูงอายุได้จนถึงวาระสุดท้าย		
คาดหวัง	41	82.0
ไม่คาดหวัง	3	6.0
ไม่แน่ใจ	6	12.0
ท่านคาดหวังว่าในอนาคตอาจจะต้องอยู่บ้านพักคนชรา		
คาดหวัง	3	6.0
ไม่คาดหวัง	42	84.0
ไม่แน่ใจ	5	10.0

จากตารางที่ 4.10 การวิเคราะห์ข้อมูลความคาดหวังของผู้ให้เงินเกี่ยวกับประเด็นการดูแลผู้สูงอายุในอนาคตสรุปได้ ดังนี้ ผู้ให้เงินจำนวน 41 คน คิดเป็นร้อยละ 82.0 คาดหวังว่าจะสามารถดูแลผู้สูงอายุ ได้จนถึงวาระสุดท้าย และมีผู้ให้เงินจำนวน 26 คน คิดเป็นร้อยละ 52.0 คาดหวังว่าเงินและทรัพย์สินที่ดีของผู้สูงอายุจะมีเพียงพอต่อการดูแลผู้สูงอายุได้ตลอดไปแม้ยามเฒ่าไปวัย

ความคาดหวังต่อทรัพย์สินมบัติ มีผู้กวัยผู้ใหญ่จำนวน 21 คน คิดเป็นร้อยละ 42.0 ไม่ได้คาดหวังว่าผู้สูงอายุจะเหลือทรัพย์สินมบัติไว้ให้ และจำนวน 8 คน คิดเป็นร้อยละ 16.0 ไม่แน่ใจว่าผู้สูงอายุจะเหลือทรัพย์สินมบัติไว้ให้

ในเรื่องการขอความช่วยเหลือด้านการเงินจากผู้สูงอายุมีผู้กวัยผู้ใหญ่เพียง 18 คน คิดเป็นร้อยละ 36.0 ที่มีความคาดหวังว่าจะสามารถขอความช่วยเหลือด้านการเงินจากผู้สูงอายุในยามจำเป็นได้ ส่วนอีก 32 คน คิดเป็นร้อยละ 64.0 ไม่คาดหวังหรือไม่แน่ใจ

ผู้กวัยผู้ใหญ่ที่ดูแลผู้สูงอายุ จำนวน 40 คน คิดเป็นร้อยละ 80.0 มีความคาดหวังที่จะได้รับการดูแลจากลูกของตนในยามชรา

ความคาดหวังเกี่ยวกับการอยู่บ้านพักคนชราในอนาคต ผู้กวัยผู้ใหญ่ จำนวน 42 คน คิดเป็นร้อยละ 84.0 ไม่มีความคาดหวังในการที่จะต้องอยู่บ้านพักคนชราในอนาคตมีเพียง 3 คน หรือร้อยละ 6 ที่คิดว่าจะต้องอยู่บ้านพักคนชราในอนาคต

ตารางที่ 4.11 แสดงจำนวน ร้อยละการเตรียมตัวของผู้สูงอายุเกี่ยวกับการเงินและทรัพย์สิน

ในอนาคต		ร้อยละ	จำนวน
การเตรียมตัวสำหรับอนาคต			
ในอดีตเคยออมเงินหรือทรัพย์สินไว้ยามชรา			
เคยออม		39	78.0
ไม่เคยออม		11	22.0
ในปัจจุบันยังคงมีเงินออมและทรัพย์สินไว้ในยามชรา			
มีเงินออม		33	66.0
ไม่มีเงินออม		17	34.0
เหตุผลสำคัญในการเตรียมเงินและทรัพย์สินไว้ใช้ในยามชรา			
ไว้ใช้ส่วนตัวยามชรา		16	32.0
ไว้ให้ลูกหลาน		13	26.0
ไว้ให้ผู้ดูแลยามชรา		11	22.0
ไว้ทำบุญบริจาค		10	20.0
มีการแบ่งทรัพย์สินมบัติให้ลูกหลานและผู้ดูแลแล้ว			
แบ่งแล้ว		21	42.0
ยังไม่ได้แบ่ง/ไม่มี		28	56.0

ตารางที่ 4.11 (ต่อ)

การเตรียมตัวสำหรับอนาคต	ร้อยละ	จำนวน
ลักษณะวิธี/หลักฐานในการแบ่งทรัพย์สิน		
ทำพินัยกรรม	3	6.0
ทำหนังสือมอบอำนาจ	7	14.0
แบ่งโดยวาจา	14	28.0
ยังไม่ได้ดำเนินการ/ไม่มี	26	52.0
หลักเกณฑ์ที่ใช้หรือควรใช้ในการแบ่งทรัพย์สิน		
แบ่งเท่า ๆ กัน	27	54.0
ให้ลูกวัยผู้ใหญ่ที่ดูแลมากกว่า	8	16.0
ให้ลูกชายมากกว่า	4	8.0
ให้ลูกสาวมากกว่า	2	4.0
อื่นๆ ไม่ระบุ	7	14.0
ได้แบ่งหรือเตรียมแบ่งทรัพย์สินให้ลูกคนใดคนหนึ่งเป็นพิเศษ		
ใช่	13	26.0
ไม่ใช่	37	74.0
ได้มอบหรือเตรียมมอบบ้านและที่ดิน ที่อยู่ปัจจุบันให้ลูกคนที่		
เป็นผู้ดูแล		
ใช่	30	60.0
ไม่ใช่	20	40.0

จากตารางที่ 4.11 การวิเคราะห์เกี่ยวกับการเตรียมตัวของผู้สูงอายุเกี่ยวกับการเงิน หรือทรัพย์สินสำหรับอนาคต สรุปได้ดังนี้ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ 39 คน คิดเป็นร้อยละ 78.0 เคยออมเงินหรือทรัพย์สินไว้ในยามชรา และปัจจุบันผู้สูงอายุ จำนวน 33 คนหรือร้อยละ 66.0 ยังคงมีเงินออมหรือมีทรัพย์สินไว้ในยามชรา

ผู้สูงอายุให้เหตุผลในการออมเงินไว้ตามลำดับ ดังนี้ ไว้ใช้ส่วนตัวในยามชรา 16 คน คิดเป็นร้อยละ 32.0 ไว้ให้ลูกหลาน 63 คน คิดเป็นร้อยละ 26.0 ไว้ให้ผู้ดูแล 11 คน คิดเป็นร้อยละ 22.0 และไว้ทำบุญ หรือบริจาค 10 คน คิดเป็นร้อยละ 20.0

การเตรียมตัวของผู้สูงอายุเกี่ยวกับการแบ่งทรัพย์สินมีผู้สูงอายุส่วนใหญ่ จำนวน 28 คน คิดเป็นร้อยละ 56 ที่ยังไม่ได้แบ่งทรัพย์สินมรดกให้ลูก ๆ และมีจำนวน 21 คนร้อยละ 42.0 ที่ตอบว่าแบ่งทรัพย์สินให้ลูกแล้ว ลักษณะวิถีหรือหลักฐานที่ผู้สูงอายุใช้ในการแบ่งทรัพย์สินให้ลูกส่วนใหญ่ แบ่งโดยจาก จำนวน 14 คน คิดเป็นร้อยละ 28.0 มีเพียง 3 คน คิดเป็นร้อยละ 6.0 ที่ทำพินัยกรรมและอีก 7 คน คิดเป็นร้อยละ 14.0 ที่ทำหนังสือมอบอำนาจ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ ร้อยละ 54.0 ใช้เกณฑ์ในการแบ่งทรัพย์สิน โดยแบ่งให้เท่า ๆ กัน

การเตรียมแบ่งทรัพย์สินให้ลูกที่เป็นผู้ดูแล มีผู้สูงอายุ จำนวน 13 คน คิดเป็นร้อยละ 26.0 ที่แบ่งที่เราเห็นว่าให้ผู้ดูแลมากเป็นพิเศษ และผู้สูงอายุ 30 คน คิดเป็นร้อยละ 60.0 ที่เตรียมมอบบ้านและที่ดินที่อยู่ปัจจุบันให้ลูกที่เป็นผู้ดูแล

ตารางที่ 4.12 แสดงจำนวน ร้อยละการเตรียมตัวเกี่ยวกับการเงินและทรัพย์สินสำหรับอนาคต

มุมมองของลูกวัยผู้ใหญ่	จำนวน	ร้อยละ
การเตรียมตัวสำหรับอนาคต		
ปัจจุบันท่านมีเงินออมหรือเตรียมทรัพย์สินไว้ในอนาคต		
เตรียม	28	56.0
ไม่เตรียม	22	44.0
เหตุผลสำคัญในการออมเงินหรือเตรียมทรัพย์สิน		
ไว้ให้ลูกหลาน	18	36.0
ไว้ให้ผู้ดูแลยามชรา	15	30.0
ไว้ใช้ส่วนตัวยามชรา	12	24.0
ไว้ทำบุญ/บริจาค	5	10.0
ผู้สูงอายุ ได้ทำการแบ่งทรัพย์สินมรดกให้แก่ลูก ๆ แล้ว		
ใช่	20	40.0
ไม่ใช่	30	60.0
ผู้สูงอายุใช้วิธีการหรือหลักฐานอะไรในการแบ่งทรัพย์สินมรดก		
ทำพินัยกรรม	3	6.0
ทำหนังสือมอบอำนาจ	6	12.0
แบ่งโดยจาก	12	24.0
ยังไม่ได้ดำเนินการ/ไม่มี	29	58.0

ตารางที่ 4.12 (ต่อ)

การเตรียมตัวสำหรับอนาคต	จำนวน	ร้อยละ
ผู้สูงอายุ ใช้หลักเกณฑ์ใดในการแบ่งทรัพย์สินให้ลูก		
แบ่งเท่า ๆ กัน	32	64.0
ให้ผู้พี่ดูแลมากกว่า	5	10.0
ให้ลูกชายมากกว่า	4	8.0
ให้ลูกสาวมากกว่า	3	6.0
อื่น ๆ ไม่ระบุ	6	12.0
ผู้สูงอายุหรือเตรียมแบ่งที่ไร่-พนาให้ท่านมากเป็นพิเศษในฐานะผู้ดูแล		
ใช่	13	26.0
ไม่ใช่	37	74.0
ผู้สูงอายุมอบหรือเตรียมมอบบ้านและที่ดินที่อยู่อาศัยปัจจุบันให้ท่านในฐานะผู้ดูแล		
ใช่	26	52.0
ไม่ใช่	24	48.0

* n = 50

จากตารางที่ 4.12 การวิเคราะห์เกี่ยวกับการเตรียมเงินและทรัพย์สินสำหรับอนาคต มุมมองของลูกวัยผู้ใหญ่ที่ดูแลผู้สูงอายุ สรุปได้ดังนี้ ลูกที่เป็นผู้ดูแลผู้สูงอายุส่วนใหญ่ จำนวน 28 คน คิดเป็นร้อยละ 56.0 มีการมอบหรือเตรียมทรัพย์สินไว้ในอนาคต ทั้งนี้ ให้เหตุผลในการออมเงินหรือการเตรียมทรัพย์สินตามลำดับ ดังนี้ ระบุว่าให้ลูกหลาน จำนวน 18 คน คิดเป็นร้อยละ 36.0 ระบุว่าให้ผู้ดูแล จำนวน 15 คนคิดเป็นร้อยละ 30.0 ระบุว่าในยามชรา จำนวน 12 คนร้อยละ 24.0 และระบุว่าไม่ปฏิบัติ ร้อยละ 10.0

การเตรียมตัวเกี่ยวกับการแบ่งทรัพย์สินของผู้สูงอายุ ผู้ดูแลจำนวน 20 คน หรือร้อยละ 40.0 เห็นว่าผู้สูงอายุได้ทำการแบ่งทรัพย์สินให้ลูกแล้ว ลักษณะวิธีหรือหลักฐานที่ผู้สูงอายุใช้ในการแบ่งทรัพย์สินให้ลูกส่วนใหญ่ จำนวน 12 คน หรือร้อยละ 24.0 เห็นว่าผู้สูงอายุแบ่งโดยจากมีเพียง 3 คน หรือร้อยละ 6.0 ที่ทำพินัยกรรม และอีก 6 คน หรือร้อยละ 12.0 ที่ทำหนังสือมอบอำนาจผู้สูงอายุส่วนใหญ่ 32 คน หรือร้อยละ 64.0 ใช้เกณฑ์ในการแบ่งทรัพย์สินโดยแบ่งให้เท่า ๆ กัน

การเตรียมแบ่งทรัพยากรสินให้ลูกที่เป็นผู้ดูแล มีลูกวัยผู้ใหญ่ที่เป็นผู้ดูแลจำนวน 12 คน คิดเป็นร้อยละ 26.0 ที่ตอบว่าผู้สูงอายุได้แบ่งหรือเตรียมแบ่งทรัพยากรมาให้ลูกที่เป็นผู้ดูแลมากเป็นพิเศษ และลูกวัยผู้ใหญ่ที่เป็นผู้ดูแลจำนวน 26 คน คิดเป็นร้อยละ 52.0 ที่ตอบว่า ผู้สูงอายุได้มอบหรือเตรียมมอบบ้านและที่ดินที่อยู่อาศัยปัจจุบันให้กับลูกที่เป็นผู้ดูแล

2. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพแบ่งจากมุมมองของพ่อแม่ผู้สูงอายุและจากมุมมองของลูกวัยผู้ใหญ่ซึ่งช่วยให้สามารถสรุปประเด็นหลักที่อธิบายสภาพการณ์หรือความหมายของการดูแลผู้สูงอายุตามปรากฏการณ์จริงในครอบครัว การศึกษาครั้งนี้แสดงให้เห็นว่าในระบบการดูแลของครอบครัวนั้น ผู้สูงอายุและลูกวัยผู้ใหญ่มีความเกี่ยวพันในการอยู่ร่วมกัน ดังแสดงสะท้อนจากมุมมองของพ่อแม่ผู้สูงอายุและจากมุมมองของลูกวัยผู้ใหญ่ที่กล่าวไว้ใน 4 ประเด็นหลักประกอบด้วย 1) พ่อแม่ผู้สูงอายุสะท้อนบทบาทของตนในการช่วยเหลืองานบ้าน 2) พ่อแม่ผู้สูงอายุสะท้อนคุณค่าของตนที่มีต่อครอบครัวและความคาดหวังในอนาคต 3) การดูแลพ่อแม่ผู้สูงอายุเป็นการตอบแทนบุญคุณ และ 4) การดูแลพ่อแม่ผู้สูงอายุในครอบครัวเป็นผลจากต้นแบบที่ดีในครอบครัวและคำสอนทางศาสนา รายละเอียดของแต่ละประเด็นนำเสนอโดยอิงคำบอกเล่าของพ่อแม่ผู้สูงอายุและลูกวัยผู้ใหญ่ดังต่อไปนี้

2.1 พ่อแม่ผู้สูงอายุสะท้อนบทบาทของตนเองในการช่วยเหลืองานบ้าน

พ่อแม่ผู้สูงอายุได้อธิบายบทบาทของตนเองในการเป็นผู้ช่วยเหลือการทำงานบ้านซึ่งเป็นงานหลักในการดำเนินชีวิตประจำวันในครอบครัวและการช่วยเหลือดังกล่าวเป็นการสนองตอบต่อความต้องการจำเป็นของสมาชิกครอบครัวทุกคน งานที่สำคัญประกอบด้วย การช่วยประกอบอาหารให้กับสมาชิกในครอบครัว การช่วยดูแลหลาน นอกจากนี้พ่อแม่ผู้สูงอายุยังเป็นผู้ทำให้ที่อยู่อาศัยแก่ลูกและหลานโดยการให้อยู่ร่วมในบ้านของตน

2.1.1 การช่วยเหลือประกอบอาหาร พ่อแม่ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ได้อธิบายว่าได้ทำหน้าที่ประกอบอาหารไม่เพียงแต่เพื่อตนเองเท่านั้นแต่ยังประกอบอาหารเพื่อสมาชิกครอบครัวทั้งหมด ดังเช่นผู้สูงอายุวัย 69 ที่อยู่ร่วมกับลูกสองคนและหลาน ได้อธิบายว่าตนเองทำหน้าที่หลักในการประกอบอาหารสำหรับสมาชิกครอบครัวทั้งหมด ดังคำบอกเล่าที่ว่า

“...สำหรับการประกอบอาหารเรียบร้อยแล้ว ฉันเป็นคนหลักในการประกอบอาหารสำหรับทุกคนในบ้าน ลูกสาวฉันส่วนใหญ่ได้ช่วยฉันทำอาหารเข้าเท่านั้น” [แม่ผู้สูงอายุวัย 69 ปี]

ผู้สูงอายุซึ่งเป็นแม่ท่านหนึ่งซึ่งได้รับเงินช่วยเหลือจากลูกสาว ได้อธิบายว่าตนเองก็ได้ช่วยเหลือลูกสาวเป็นการแทนความช่วยเหลือโดยการทำหน้าที่เป็นผู้ประกอบอาหารให้ลูกสาวและเตรียมอาหารให้หลานอีกด้วย ดังคำบอกที่ว่า

“...สามีฉันตายหลายปีมาแล้ว ทุกวันนี้ฉันได้รับเงินช่วยเหลือจากลูกสาวซึ่งเป็นหน่วยลูกสาวฉันต้องไปทำงานในช่วงเวลากลางวัน ดังนั้นฉันจึงต้องดูแลงานบ้านทั้งหมด รวมทั้งการประกอบอาหารและการซักเสื้อผ้า นอกจากนี้ฉันยังต้องเตรียมอาหารให้หลานด้วย เพราะไม่มีใครช่วยเหลือเขา เมื่อลูกสาวช่วยเหลือฉัน ฉันก็ต้องช่วยเหลือลูกสาวฉัน เราต่างคนต่างช่วยเหลือกัน...” [ผู้สูงอายุหญิงวัย 80 ปี]

2.1.2 การช่วยเหลือหลาน ผู้สูงอายุส่วนใหญ่พักอาศัยอยู่บ้านเดียวกับลูกวัยผู้ใหญ่ในลักษณะ ครอบครัวขยาย ส่วนใหญ่ในแต่ละครอบครัวประกอบไปด้วยสมาชิกครอบครัวตั้งแต่ 2 รุ่นอายุ 3 รุ่นอายุและบางครอบครัวมีสมาชิก 4 รุ่นอายุ พักอาศัยอยู่ในบ้านเดียวกัน การที่อายุในครอบครัวขยายนี้ทำให้ผู้สูงอายุกลายเป็นผู้รับบทบาทสำคัญในการช่วยเหลือเป็นผู้ดูแลสมาชิกหลานของครอบครัว ดังเช่น ผู้สูงอายุชายวัย 75 ปีซึ่งพักอาศัยอยู่ในบ้านเดียวกับลูกชายได้อธิบายถึงบทบาทของตนเองในการช่วยเหลือครอบครัวของบุตรชายดังนี้

“...ฉันจะมีรายได้จากผลิตผลในการทำนาในจำนวนเล็กน้อย การพักอาศัยในบ้านของลูกชายนี้ ตัวฉันและแม่บ้านของฉันก็ได้ช่วยเหลือลูกชายในการเป็นผู้ดูแลหลานในเวลากลางวันซึ่งลูกชายและลูกสะใภ้ของฉันไปทำงานนอกบ้าน...” [ผู้สูงอายุชายวัย 75 ปี]

ผู้สูงอายุที่มีสุขภาพดีและมีทรัพยากรครอบครัวเพียงพอก็สามารถให้การช่วยเหลือลูกได้มากโดยไม่มีข้อจำกัดเรื่องเงินทองและทรัพยากรอื่น ๆ เช่น เวลาในการดูแลหลาน ผู้สูงอายุหลายคนช่วยเหลืองานประจำวันทุกอย่างในครอบครัวของลูก ดังคำกล่าวของผู้สูงอายุหญิงวัย 70 ปี ที่กล่าวว่า

“...ฉันเคยช่วยเหลืองานตั้งแต่เขาเกิดจนเขาเข้าโรงเรียนถึง 4 คน หลานแต่ละคนเกิดห่างกันปีละคน พวกเขาจึงโตไล่ๆกัน ในเวลาใกล้เคียงกัน ฉันทำหน้าที่ดูแลหลานทั้ง 4

คน ในทุกเรื่องในช่วงเวลากลางวัน เมื่อพ่อแม่เขาไปทำงานนอกบ้าน ฉันทำงานทุกอย่างในบ้านจนเป็นหน้าที่และเป็นงานประจำวันของฉันที่ต้องทำในครอบครัว แต่เคยหนึ่งงานต่างๆมาขึ้นเพราะว่าหลานๆเริ่มเข้าโรงเรียนแล้ว..." [ผู้สูงอายุหญิงวัย 70 ปี]

2.1.3 การให้ที่พักอาศัย ตามประเพณีและวัฒนธรรมไทยเดิมนั้นพ่อแม่ที่มีบ้านเป็นของตนเองจะให้ลูกวัยผู้ใหญ่ได้พักอาศัยอยู่ในบ้านเดียวกันและบางกรณีลูกมีครอบครัวแล้วก็ยังคงอยู่ในบ้านเดียวกับพ่อแม่ในลักษณะครอบครัวขยาย ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้ยังพบอยู่มากในครอบครัวไทยในชนบท การให้ที่พักอาศัยแก่ลูกวัยผู้ใหญ่นี้เป็นการช่วยเหลือที่ผู้สูงอายุช่วยให้ลูกประหยัดค่าใช้จ่ายในการหาที่พักอาศัย โดยเฉพาะในระยะลูกๆเริ่มตั้งครอบครัว ดังคำบอกเล่าของผู้สูงอายุหญิงวัย 78 ปี ซึ่งเป็นหม้ายได้กล่าวถึงเหตุผลในการพักอาศัยอยู่บ้านเดียวกับบุตรสาวว่า

"...ฉันพักอยู่บ้านเดียวกับลูกสาวที่เป็นหม้ายและมีหลานอยู่ด้วย ภายหลังจากที่ลูกสาวฉันแต่งงานแล้วก็ได้แยกบ้านไปอยู่กับบ้านฝ่ายครอบครัวสาวมีของของเธอซึ่งเป็นครอบครัวใหญ่ แต่โชคไม่ดีที่สามีของเขตายเมื่อปีที่แล้ว ลูกสาวฉันจึงไม่ต้องการอยู่ในครอบครัวใหญ่ของสามี เขามีลูกหนึ่งคนและมีรายได้แต่ละเดือนน้อยมาก จึงไม่สามารถที่จะซื้อหรือเช่าบ้านเองได้ ฉันจึงให้ลูกสาวและหลานมาอยู่บ้านเดียวกับฉัน นอกจากนี้ฉันยังสามารถช่วยเหลือหลานในช่วงเวลากลางวันขณะที่ลูกสาวฉันไปทำงานอีกด้วย..." [ผู้สูงอายุหญิงวัย 78 ปี]

ในครอบครัวชนบท ผู้สูงอายุที่มีฐานะดีมักจะสร้างบ้านหรือต่อเติมบ้านให้มีขนาดใหญ่ที่เชื่อมต่อกัน การที่เตรียมบ้านให้มีขนาดใหญ่นี้เป็นการเตรียมทรัพย์สินหรือมรดกที่พ่อแม่สูงอายุเตรียมไว้ให้กับลูกหลานในอนาคต นอกจากนั้นทำให้ลูกหลานมีที่อยู่อาศัยไม่ห่างไกลจากพ่อแม่ ดังเช่น ผู้สูงอายุหญิงวัย 81 ปี ที่ต่อเติมบ้านอย่างเป็นสัดส่วนที่เชื่อมต่อกับบ้านใหญ่หรือบ้านกลางที่ตนเองอยู่ ได้กล่าวถึงเหตุผลในการต่อเติมบ้านว่า

"...ฉันต่อเติมบ้านแยกไปหลายส่วนแต่เชื่อมต่อกับบ้านใหญ่เหมือนเป็นบ้านหลังเดียวกัน คล้ายกับเป็นบ้านเล็กหลาย ๆ หลังที่อยู่ในซอยเดียวกันกับบ้านหลังใหญ่ ฉันเตรียมบ้านหลังเล็ก ๆ ที่ต่อเติมแต่ละหลังนี้ ไว้ให้ลูกแต่ละคนเมื่อเขาแต่งงาน เพื่อเขาได้อยู่แยกกัน

อย่างเป็นส่วนส่วน บ้านเล็กแต่หลังที่ต่อเติมนี้สามารถเดินถึงกันได้หมด ทำให้รู้สึกว่ามันยังอยู่ใกล้ ๆ ลูกหลาน... [ผู้สูงอายุหญิงวัย 81 ปี]

2.2 พ่อแม่ผู้สูงอายุสะท้อนคุณค่าของตนที่มีต่อครอบครัวและความคาดหวัง

ในอนาคต

จากการศึกษาครั้งนี้ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ได้สะท้อนให้เห็นบทบาทของตนในการช่วยเหลือครอบครัวที่นับเป็นการเกื้อกูลสมาชิกครอบครัวทั้งลูกและหลานในหลายมิติ ในขณะเดียวกันพ่อแม่ผู้สูงอายุยังมองเห็นว่าคุณค่าของการช่วยเหลือลูกหลานในครอบครัวเป็นการเกื้อหนุนในด้านจิตใจที่พ่อแม่ผู้สูงอายุได้รับจากการช่วยเหลือลูกโดยมีความสุขใจในความคาดหวังการเกื้อหนุนในอนาคตที่จะได้รับจากลูกหลาน

2.2.1 ความสุขใจในความคาดหวัง การคาดหวังการเกื้อหนุนที่จะได้รับจากลูกในอนาคตเปรียบเสมือนการได้รับการเกื้อหนุนทางด้านจิตใจของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ได้พูดอย่างชัดเจนเกี่ยวกับความคาดหวังที่ตนจะได้รับการดูแลเกื้อหนุนจากลูกในบั้นปลายของชีวิต การที่มีความคาดหวังในส่วนนี้ช่วยให้ผู้สูงอายุมีความมั่นใจและสุขใจต่อชีวิตในปัจจุบันคล้ายดังเช่นผู้สูงอายุหญิงวัย 71 ปี กล่าวว่า

“...ขณะนี้ฉันยังมีความเชื่อว่าลูกของฉันเป็นคนดี และเขาจะไม่ทิ้งให้ฉันอยู่คนเดียว เขา น่าจะสำนึกถึงการดูแลของแม่ที่สืบต่อเขา โดยเลี้ยงเขามาตั้งแต่ที่เขาตื่นเท่าผาหอย...”
[ผู้สูงอายุหญิงวัย 71 ปี]

นอกจากนั้น ความคาดหวังของพ่อแม่ผู้สูงอายุที่มีต่อลูกยังเชื่อมโยงกับคุณธรรมและคำสอนที่ผู้สูงอายุเคยให้ต่อลูก การที่ได้สั่งสอนให้ลูกเป็นคนดีมีคุณธรรมนับเป็นสิ่งที่คุณผู้สูงอายุมีความสุขใจในการที่ได้ทำหน้าที่ดังกล่าวและมีความภาคภูมิใจในตนเอง ดังที่ผู้สูงอายุหญิงสะท้อน

“...ฉันสอนให้ลูกเป็นคนดีและเป็นตัวแบบที่ดีให้พวกเขา ลูก ๆ ต่างรู้และเข้าใจว่าทั้งตัวฉัน และพ่อของเขากำลังทำงานหนักด้วยความขยันขันแข็งและความซื่อสัตย์สุจริตในการทำงาน ดังนั้น ในครอบครัวเราจึงมีทรัพย์สินเงินทองมากพอสมควร ลูกๆฉันทุกคนเป็นคน

ดี...เขายอมเดินตามรอยคำสอนของฉัน ฉันคิดว่าฉันโชคดีและฉันก็เชื่อมั่นในการเป็นคนดีของลูกฉัน..." [ผู้สูงอายุหญิงวัย 72 ปี]

2.2.2 ความคาดหวังกับสุขภาพกาย การที่พ่อแม่ผู้สูงอายุมองมีอายุเพิ่มขึ้นย่อมทำให้ปัญหาด้านสุขภาพปรากฏมากขึ้นด้วย ดังนั้นผู้สูงอายุก็เริ่มมีความกังวลเกี่ยวกับปัญหาสุขภาพที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ผู้สูงอายุจำนวนมากคาดหวังว่าลูกจะดูแลสุขภาพอนามัยของตนโดยเฉพาะในยามที่ตนเจ็บป่วย ดังคำบอกเล่าของผู้สูงอายุชายวัย 65 ปีที่ว่า

"...ฉันต้องการให้ลูกของฉันดูแลฉันในยามที่ฉันเจ็บป่วย เมื่อถึงเวลานั้น ฉันจะรู้สึกขอบคุณต่อการที่ลูกได้ให้การเกื้อหนุนดูแลและทำทุกสิ่งทุกอย่างให้ฉัน..." [ผู้สูงอายุชายวัย 65 ปี]

ผู้สูงอายุหญิงอีกท่าน ซึ่งอาศัยอยู่กับครอบครัวลูกสาววัย 42 ปี ได้กล่าวเกี่ยวกับความคาดหวังที่มีต่อลูกสาวว่า

"...อายุฉันยิ่งเพิ่มขึ้น ฉันก็ยิ่งคาดหวังว่าลูกของฉันจะดูแลฉันในยามที่ฉันเจ็บป่วย เธอน่าจะให้การดูแลฉัน เช่น หายยาให้ฉันกินหรือพาฉันไปหาหมอ หรือเขาคอยช่วยฉันตัดสินใจเลือกว่าเมื่อฉันเจ็บป่วยฉันควรรักษาด้วยยาสมุนไพรหรือควรรักษาด้วยยาของหมอสมัยใหม่..." [ผู้สูงอายุหญิงวัย 76 ปี]

2.3 การดูแลพ่อแม่ผู้สูงอายุเป็นการตอบแทนบุญคุณ

กลุ่มตัวอย่างที่เป็นลูกสาวในมุมมองเห็นคุณค่าของการที่ได้ดูแลพ่อแม่ผู้สูงอายุว่าเป็นความสุขทางใจที่ตนได้ตอบแทนบุญคุณพ่อแม่ ลูกสาวใหญ่ได้อธิบายลักษณะว่าการที่ได้ดูแลและช่วยเหลือพ่อแม่ในวัยสูงอายุเป็นความสุขทางใจที่พวกเขาได้รับใน 2 ลักษณะ คือ การได้รับการเสริมสร้างกำลังใจที่ดีเมื่อได้เห็นและอยู่ใกล้พ่อแม่ผู้สูงอายุ และการได้รับความสุขจากการแสดงความกตัญญูที่ต่อพ่อแม่

2.3.1 การเสริมสร้างกำลังใจให้เข้มแข็ง การได้เห็นและอยู่ใกล้พ่อแม่ผู้สูงอายุเป็นการสร้างเสริมกำลังใจให้เข้มแข็ง ลูกสาวในกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ได้สะท้อนความรู้สึกที่ได้เห็นหน้าพ่อแม่และได้อยู่ใกล้พ่อแม่นี้เป็นความสุขทางจิตใจที่ทำให้เขามีกำลังใจที่

เข้มแข็งในการดำรงชีวิต ดังเช่น ลูกสาววัย 28 ปี ซึ่งยังเป็นโสดและดูแลแม่วัย 77 ปี เล่าถึงความรู้สึกว่าการที่เธอได้เห็นหน้าแม่ทุกวันทำให้เธอรู้สึกมีกำลังใจในการทำงานและการดำรงชีวิตของเธอ เธอเป็นอย่างมาก โดยลูกสาววัย 28 ปีเล่าว่า

“...หนูรู้สึกว่าเป็นบุคคลสำคัญที่มีความหมายและเป็นที่รักยิ่งในญ่ต่อชีวิตหนู เมื่อใดก็ตามที่หนูรู้สึกเหนื่อยและท้อแท้ในชีวิตการทำงานหรือชีวิตส่วนตัว พอเห็นหน้าแม่ ก็หายเหนื่อยทันที... หนูคิดว่าโชคดียังมีแม่เป็นกำลังใจ ทำให้หนูอยากทำทุกอย่างเพื่อแม่ ในเมื่อหนูไม่มีพ่อ เพราะพ่อหนูเสียไปแล้ว...” [ลูกสาววัย 28 ปี]

2.3.2 ความสุขจากการแสดงความรักัญญกตเวที การดูแลพ่อแม่ในวัยสูงอายุนั้นเป็นการปฏิบัติที่มีคุณค่าในวัฒนธรรมไทย เป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูกตเวที ที่ลูกพึงปฏิบัติต่อพ่อแม่ โดยเฉพาะเมื่อพ่อแม่อยู่ในวัยสูงอายุ ลูกที่เป็นกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่สะท้อนความรู้สึกว่าการดูแลพ่อแม่ที่สูงอายุนั้นนอกจากเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูแล้ว ยังเป็นหน้าที่ของลูกที่มื่อพ่อแม่อยู่ในวัยสูงอายุ และการได้แสดงความกตัญญูกตเวทีต่อพ่อแม่ทำให้เขามีความรู้สึกที่ดีต่อชีวิตของเขาที่ได้ทำควมดีและมีความสุขจากการทำควมดีดังที่ลูกสาววัย 40 ปี ได้กล่าวว่า

“...การดูแลพ่อแม่ที่สูงอายุนั้นเป็นการดำรงนิมรอยตามวัฒนธรรมดั้งเดิมในครอบครัวของฉัน เหมือนอย่างในรุ่นแม่ของฉันก็ดูแลคนรุ่นตาจนยาย ดังนั้นเมื่อถึงรุ่นของฉัน ฉันก็ต้องเป็นผู้ดูแลพ่อแม่ของฉันในยามแก่เฒ่า การเป็นลูกที่ดีเราจำเป็นต้องตอบแทนบุญคุณพ่อแม่ โดยการดูแลท่าน การที่เราได้ทำสิ่งที่ดีนี้ย่อมทำให้เรามีความสุขใจ...” [ลูกสาววัย 40 ปี]

การดูแลพ่อแม่ที่สูงอายุนำให้ลูกๆที่ได้ทำหน้าที่ดังกล่าวรู้สึกมีความสุขในการที่ได้ตอบแทนบุญคุณของพ่อแม่ ไม่ว่าจะเป็นลูกสาวหรือลูกชายจะกล่าวถึงความรู้สึกในทำนองเดียวกันดังคำกล่าวของลูกสาวที่กล่าวว่า

“...เราจำเป็นต้องระลึกถึงบุญคุณพ่อแม่ที่เลี้ยงดูเราตั้งแต่เกิดและเราต้องตอบแทนท่าน
ฉันคิดว่าเรื่องนี้เป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด เราต้องสำนึกในบุญคุณท่านและต้องมีความกตัญญู
ต่อท่าน ฉันรู้สึกดีใจที่ฉันได้ทำหน้าที่ดูแลแม่...” [ลูกสาววัย 25 ปี]

2.4 การดูแลพ่อแม่ผู้สูงอายุในครอบครัวเป็นผลจากต้นแบบที่ดีในครอบครัว และคำสอนทางศาสนา

กลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้สูงอายุและลูกวัยผู้ใหญ่ส่วนมากได้สะท้อนความคิดเห็น
เกี่ยวกับ การดูแลผู้สูงอายุในครอบครัวที่ลูก ๆ ปฏิบัติต่อพ่อแม่ นอกจากนี้จะเป็นการปฏิบัติตาม
ประเพณีหรือวัฒนธรรมในสังคมไทยแล้วยังเป็นการปฏิบัติตามตัวอย่างที่เป็นแนวปฏิบัติของแต่ละ
ครอบครัว รวมทั้งเป็นการปฏิบัติที่ยึดหลักคำสอนของศาสนาเป็นที่ตั้ง

2.4.1 ตัวอย่างในครอบครัว การได้เห็นตัวอย่างการดูแลผู้สูงอายุในครอบครัว
นับเป็นต้นแบบสำคัญที่ลูกหลานได้เรียนรู้ กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาทั้งผู้สูงอายุและลูกวัยผู้ใหญ่ต่าง
ให้ความสำคัญกับการเป็นต้นแบบในการดูแลพ่อแม่ที่สูงอายุในครอบครัว ที่สมาชิกครอบครัว
หลังได้เห็นและได้เรียนรู้จากผู้ใหญ่ ผู้สูงอายุและลูกวัยผู้ใหญ่ส่วนใหญ่นำได้เล็งประสบการณ์ของ
การพัฒนาเรียนรู้เกี่ยวกับการดูแลผู้สูงอายุมาจากการปฏิบัติของรุ่นพ่อแม่ของตน

ดังนั้น ผู้สูงอายุชายวัย 80 ปี ซึ่งเชื่อมั่นว่าลูกชายของตนจะเป็นผู้ดูแลตน
จนถึงบั้นปลายชีวิต ด้วยเหตุผลว่าตัวผู้สูงอายุเอง ได้เป็นต้นแบบในการเป็นผู้ดูแลพ่อแม่ของตนใน
วัยสูงอายุจนถึงบั้นปลายชีวิต ดังคำกล่าวของผู้สูงอายุที่ว่า

“...ประสบการณ์จากที่ฉันเคยดูแลพ่อแม่ของฉันในยามที่ท่านแก่เฒ่ามันเป็นความจริงจำ
ที่ติและเป็นความรู้สึกลึกซึ้งต่อชีวิตฉันในขณะนี้ ฉันเชื่อว่าลูกของฉันทุกคนเป็นเด็กดีและเขา
เคยเห็นฉันดูแลพ่อแม่ของฉันมาก่อน ฉันจึงคิดว่าเขาได้เห็นตัวอย่างในการดูแลพ่อแม่เมื่อ
แก่เฒ่ามาแล้ว...” [ผู้สูงอายุชายวัย 80 ปี]

นอกจากนั้น ลูก ๆ วัยผู้ใหญ่ยังให้ความเห็นว่าการเป็นต้นแบบที่ดีในการดูแลผู้สูงอายุ
ในครอบครัวเป็นการถ่ายทอดการปฏิบัติที่ดีทำให้สมาชิกกลุ่มหลังในครอบครัวได้เกิดการเรียนรู้
คล้ายบทเรียนที่เด็กเรียนรู้จากโรงเรียน ดังเช่น ลูกสาววัย 47 ปีที่ดูแลพ่อวัย 76 ปี ได้อธิบายถึงการ
เรียนรู้ในครอบครัวว่า

“...ฉันคิดว่า การดูแลพ่อแม่ผู้สูงอายุเป็นเหมือนกระบวนการถ่ายทอดรูปแบบจากสมาชิกครอบครัวรุ่นหนึ่งไปยังอีกกลุ่มหนึ่ง ถ้าเราดูแลพ่อแม่เราดี ลูกๆเราก็จะได้เห็นตัวอย่างที่ดี และเรียนรู้การปฏิบัติที่ดีต่อพ่อแม่ผู้สูงอายุจากเรา คล้ายกับการที่เขาได้เรียนบทเรียนอย่างหนึ่งจากโรงเรียน...” [ลูกสาววัย 47 ปี]

2.4.2 การปฏิบัติตามคำสอนในศาสนา การดูแลผู้สูงอายุในครอบครัวมีความสัมพันธ์กับความศรัทธาในปฏิบัติที่ตีในศาสนา กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ทั้งผู้สูงอายุและลูกวัยผู้ใหญ่ ต่างเชื่อว่าคำสอนจากศาสนาเป็นปัจจัยหนึ่งที่ช่วยให้ครอบครัวยังคงปฏิบัติหน้าที่ในการดูแลผู้สูงอายุ สำหรับตัวผู้สูงอายุต่างเรื่องการที่ลูกๆให้การดูแลต่อผู้สูงอายุอย่างดีนั้น เป็นผลจากการทำความดีในชาติที่แล้วของผู้สูงอายุเองด้วย ในทางตรงกันข้ามหากไม่ได้รับการดูแลที่ดีจากลูกก็คิดว่า เป็นผลจากการทำที่ไม่ดีในชาติที่แล้วของตน โดยไม่ควาหนีลูกหลาน ดังเช่น ผู้สูงอายุวัย 79 ปี ที่ได้สะท้อนถึงความเชื่อที่มีอยู่ในใจว่า

“...ฉันเชื่อว่า ถ้าลูกฉันละทิ้งฉันและไม่ได้ดูแลฉันในยามแก่เฒ่า ก็คงเป็นพฤติกรรมในชาติที่แล้ว ของฉันเอง ที่ทำให้ในชาตินี้ฉันถูกทอดทิ้งและไม่ได้รับการดูแลจากลูกหลาน...”

[ผู้สูงอายุหญิงวัย 79 ปี]

เช่นเดียวกับผู้สูงอายุชายวัย 68 ปี ที่มีความเชื่อว่าจะได้รับการดูแลในยามแก่เฒ่าในอนาคตจากลูก ๆ และเขาก็เชื่อว่าการดูแลที่จะได้รับจากลูกในยามแก่เฒ่าในอนาคตนั้นขึ้นอยู่กับผลบุญและเวรกรรมที่ผู้สูงอายุทำในชาติที่แล้ว ดังความเชื่อที่เขาพูดว่า

“...การที่ลูกหลานจะดูแลพ่อแม่ในยามแก่เฒ่านั้น เป็นผลจากการกระทำความดีในชาติที่แล้ว ของพ่อแม่ผู้สูงอายุเป็นสำคัญ...” [ผู้สูงอายุชายวัย 68 ปี]

ผลการสรุปประเด็นต่าง ๆ จากการศึกษาค้นคว้านี้ทำให้เข้าใจว่าการเกี่ยวพันกันระหว่างพ่อแม่ผู้สูงอายุและลูกวัยผู้ใหญ่ในครอบครัวชนบทยังคงปรากฏอยู่ในปัจจุบัน โดยที่ทั้งสองฝ่ายมีการพึ่งพากัน

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาความคาดหวังช่วยเหลือของผู้สูงอายุที่มีต่อลูกวัยผู้ใหญ่ในครอบครัวไทย สรุปผลการศึกษา การอภิปรายผลและข้อเสนอแนะได้ดังนี้

1. สรุปผลการศึกษา

1.1 วัตถุประสงค์ของการศึกษานี้ เพื่อ 1) ความเข้าใจเกี่ยวกับความคาดหวังช่วยเหลือของผู้สูงอายุที่มีต่อลูกวัยผู้ใหญ่ในครอบครัวชนบท และ 2) ประยุกต์แนวคิดการต่างตอบแทนจากทฤษฎีการแลกเปลี่ยนทางสังคม เพื่ออธิบายและเข้าใจเกี่ยวกับความช่วยเหลือและความคาดหวังช่วยเหลือของผู้สูงอายุที่มีต่อลูกวัยผู้ใหญ่ในครอบครัวชนบทไทย

1.2 กลุ่มตัวอย่าง ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นครอบครัวที่มีผู้สูงอายุ อายุ 60 ปี และมากกว่า ซึ่งได้รับการคัดเลือกจากลูกวัยผู้ใหญ่ ซึ่งมีอายุ 20 ปี และมากกว่า อาศัยอยู่ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวนทั้งสิ้น 100 คน จาก 50 ครอบครัว โดยสัมภาษณ์ผู้สูงอายุและผู้ดูแลลูกวัยผู้ใหญ่ การเลือกกลุ่มตัวอย่าง ใช้วิธีสุ่มแบบหลายขั้นตอน เพื่อให้ได้หมู่บ้านที่เป็นตัวแทนของกลุ่มตัวอย่างที่จะสัมภาษณ์ลูก นอกจากนั้น การวิจัยครั้งนี้ได้เก็บข้อมูลเชิงปริมาณด้วยการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุและลูกวัยผู้ใหญ่

1.3 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ วิเคราะห์หาค่าสถิติความถี่ ค่าเฉลี่ย และร้อยละ ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพวิเคราะห์หาประเด็นที่อธิบายความคาดหวังของผู้สูงอายุและความช่วยเหลือกันระหว่างผู้สูงอายุและลูกวัยผู้ใหญ่

1.4 ผลการศึกษาข้อมูลเชิงปริมาณ ลักษณะของกลุ่มตัวอย่างที่ให้ข้อมูลในการศึกษาค้นนี้ประกอบไปด้วย ผู้สูงอายุชาย 24 คนและผู้สูงอายุหญิง 26 คน ส่วนลูกวัยผู้ใหญ่ประกอบด้วยบุตรสาวจำนวน 34 คน เป็นบุตรชายจำนวน 16 คน อายุของผู้สูงอายุอยู่ระหว่าง 60 – 84 ปี โดยมีอายุเฉลี่ย 71 ปี สำหรับอายุของลูกวัยผู้ใหญ่อยู่ระหว่าง 20-58 ปี โดยมีอายุเฉลี่ย 37 ปี สถานภาพการสมรสของผู้สูงอายุพบว่าร้อยละ 68.0 สมรส และร้อยละ 32.0 เป็นหม้าย

สำหรับสถานการณ์ภาพรวมของลูกวัยผู้ใหญ่พบว่าร้อยละ 60.0 สมรส ร้อยละ 32.0 เป็นโสดและร้อยละ 8.0 เป็นหม้ายหรือหย่าร้าง

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณเกี่ยวกับความคาดหวังความช่วยเหลือของผู้สูงอายุต่อลูกวัยผู้ใหญ่และการช่วยเหลือกันระหว่างบุคคลสองรุ่นวัยในครอบครัวรูปได้ดังนี้

1.4.1 ลักษณะการช่วยเหลือกัน

1) การช่วยเหลือด้านเวลาและแรงงาน สภาพการพึ่งพาช่วยเหลือหรือการเกื้อกูลกันระหว่างพ่อแม่ผู้สูงอายุและลูกวัยผู้ใหญ่ พบว่า ผู้สูงอายุที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาครั้งนี้ ส่วนใหญ่ให้การช่วยเหลือครอบครัวของลูกวัยผู้ใหญ่ในหลายลักษณะนับตั้งแต่การทำงานบ้าน การดูแลหลาน และการช่วยเหลือเตรียมและประกอบอาหารให้กับสมาชิกในครอบครัว

2) การช่วยเหลือด้านการเงินหรือสิ่งของแก่ลูกวัยผู้ใหญ่ จากการสัมภาษณ์พบว่า ผู้สูงอายุเคยช่วยเหลือด้านการเงินหรือสิ่งของในช่วง 1 ปีที่ผ่านมาด้วย จำนวนเงินหรือสิ่งของที่มีมูลค่า 1,000 บาท ร้อยละ 58.0 (29 คน) แต่ลูกวัยผู้ใหญ่มองเห็นว่าผู้สูงอายุเคยช่วยเหลือด้านการเงินหรือสิ่งของ มูลค่า 1,000 บาท เป็นจำนวนร้อยละ 72.0 (36 คน) นอกจากนี้ ลูกวัยผู้ใหญ่ยังเห็นว่าผู้สูงอายุมีความสำคัญในการช่วยเหลือเลี่ยนหลานในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา เป็นจำนวนร้อยละ 66.0 (33 คน)

1.4.2 ความคาดหวังความช่วยเหลือของผู้สูงอายุ

1) คาดหวังความช่วยเหลือด้านเวลา แม้ผู้สูงอายุที่เป็นกลุ่มตัวอย่างเกือบทั้งหมดจะถือว่าเป็นผู้ที่มีความพอพอนามัยดี แต่เมื่อสอบถามเกี่ยวกับความคาดหวัง พบว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่ยังมีความคาดหวังเกี่ยวกับการได้รับความช่วยเหลือในการดูแลจากลูกวัยผู้ใหญ่ นับตั้งแต่การดูแลด้านสุขภาพยามเจ็บป่วย คาดหวังร้อยละ 92.0 (46 คน) การดูแลเรื่องอาหารการกิน คาดหวังร้อยละ 84.0 การดูแลด้านการให้เงินใช้จ่าย ร้อยละ 68.0 (34 คน) และการพูดคุยปรึกษาหารือหรือทำกิจกรรมร่วมกัน ร้อยละ 66.0 (33 คน)

2) คาดหวังความช่วยเหลือด้านเงิน ผู้สูงอายุ ร้อยละ 68.0 (24 คน) ที่คาดหวังการได้รับเงินค่าใช้จ่ายจากลูกวัยผู้ใหญ่ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะข้อจำกัดในเรื่องรายได้ของผู้สูงอายุที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ ในการเกษตรกรรมและผู้สูงอายุส่วนใหญ่อายุจะ 76.0 (38 คน) ไม่ได้ประกอบอาชีพในปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ผู้สูงอายุคาดหวังความช่วยเหลือจากลูกวัยผู้ใหญ่ ประกอบกับผู้สูงอายุที่เป็นกลุ่มตัวอย่างนี้ไม่มีหลักประกันสังคมหรือระบบการช่วยเหลือจากรัฐที่จะช่วยเหลือในเรื่องค่าใช้จ่ายหลังการเกษียณอายุจากการทำการเกษตรกรรม จึงต้องการความช่วยเหลือจากลูกวัยผู้ใหญ่

1.4.3 ความคาดหวังในอนาคตเกี่ยวกับการดูแล

1) ความคาดหวังในการได้รับการดูแล เมื่อสอบถามถึงความคิดเห็นของผู้สูงอายุยังคงมีความคาดหวังเกี่ยวกับการดูแลจากลูกวัยผู้ใหญ่ถึงร้อยละ 88.0 (44 คน) และคาดหวังว่าลูกคนที่ดูแลปัจจุบันจะดูแลจนถึงวันตาย ถึงร้อยละ 76.0 (38 คน) สำหรับลูกวัยผู้ใหญ่ ลูกวัยผู้ใหญ่มีความคาดหวังว่าจะสามารถดูแลผู้สูงอายุได้แม้ป่วยและมีร้อยละ 80 (40 คน) และเมื่อถามถึงความคาดหวังที่จะดูแลพ่อแม่ผู้สูงอายุจนถึงวาระสุดท้าย ลูกวัยผู้ใหญ่ถึงร้อยละ 82.0 (42 คน) ยังคงยืนยันที่จะให้การดูแลผู้สูงอายุถึงวาระสุดท้าย

ความคาดหวังในอนาคตที่จะต้องพักอยู่ที่บ้านพักคนชราทั้งผู้สูงอายุ (41 คน) และลูกวัยผู้ใหญ่ (42 คน) ไม่คาดหวังว่าในอนาคตตนเองจะต้องไปพักอยู่ในบ้านพักคนชรา ชี้ให้เห็นว่าความคาดหวังของบุคคลทั้ง 2 รุ่นวัย ไม่ได้คาดหวังความช่วยเหลือจากสถานภายนอกครอบครัว

2) ความคาดหวังในอนาคตเกี่ยวกับการช่วยเหลือด้านการเงิน เมื่อสอบถามถึงความช่วยเหลือด้านการเงินในอนาคต ผู้สูงอายุ ร้อยละ 86.0 (43 คน) มีความคาดหวังความช่วยเหลือด้านการเงินในอนาคตจากลูกวัยผู้ใหญ่ แต่ก็มีผู้สูงอายุถึงร้อยละ 76.0 (38 คน) ที่คาดหวังว่าจะมีทรัพย์สินมรดกเหลือไว้ให้ลูกที่เป็นผู้ดูแลตนเอง นอกจากนี้ ยังมีผู้สูงอายุมากกว่าครึ่ง (29 คน) ที่คาดหวังว่าทรัพย์สินมรดกที่เหลือเพียงพอต่อการรักษาพยาบาลในอนาคต

ความคาดหวังในอนาคตของลูกวัยผู้ใหญ่เกี่ยวกับการเงินในการดูแลผู้สูงอายุ จากการสอบถามว่ามีลูกวัยผู้ใหญ่ ร้อยละ 52.0 (26 คน) ที่คาดว่าจะเงินหรือทรัพย์สินของผู้สูงอายุเพียงพอต่อการใช้จ่ายเมื่อผู้สูงอายุเจ็บป่วยในอนาคต และมีลูกวัยผู้ใหญ่ที่เป็นผู้ดูแลน้อยกว่าครึ่ง (21 คน) ที่คาดหวังว่าผู้สูงอายุจะมีทรัพย์สินมรดกเหลือไว้ให้ตนเองในอนาคต

3) ความคาดหวังความช่วยเหลือด้านจิตใจ ความคาดหวังความช่วยเหลือด้านจิตใจนับว่าเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้สูงอายุคาดหวัง โดยธรรมชาติผู้สูงอายุย่อมมีน้อยและเหงา ดังนั้น การพูดคุยปรึกษาหารือหรือทำกิจกรรมร่วมกับผู้สูงอายุในครอบครัวนับว่าเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพจิตที่ดี และดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับสมาชิกในครอบครัวได้อย่างมีความสุข นอกจากนั้น ในการพูดคุยหรือปรึกษาหารือกับผู้สูงอายุ ย่อมทำให้ลูกวัยผู้ใหญ่และลูกหลานในครอบครัวได้เรียนรู้ สัมผัสพฤติกรรมปัญหาที่สำคัญและมีคุณค่าจากผู้สูงอายุ รวมทั้งให้ผู้สูงอายุเกิดความภาคภูมิใจในตนเองที่ได้เป็นที่พักพิงของลูกและของสมาชิกครอบครัว

4) การเตรียมตัวเกี่ยวกับการเงินและทรัพย์สินในอนาคต ผู้สูงอายุมากกว่าครึ่งหรือ ร้อยละ 66.0 (33 คน) มีการเตรียมเกี่ยวกับการออมไว้สำหรับในยามชรา และมี

ผู้สูงอายุ ร้อยละ 60.0 (30 คน) ได้เตรียมมอบบ้านและที่ดินที่อยู่ปัจจุบันให้ผู้สูงอายุผู้ใหญ่คนที่เป็นผู้ดูแลผู้สูงอายุขณะนั้น จากการศึกษายังพบว่าผู้สูงอายุผู้ใหญ่ได้เรียนรู้เกี่ยวกับการขอมาจากพ่อแม่ผู้สูงอายุ โดยมีผู้สูงอายุผู้ใหญ่อำนาจร้อยละ 56.0 (28 คน) ได้มีการเตรียมตัวเกี่ยวกับการขอเงินในธนาคาร

1.5 ผลการศึกษาข้อมูลเชิงคุณภาพ

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพทั้งจากมุมมองของพ่อแม่ผู้สูงอายุและจากมุมมองของผู้สูงอายุผู้ใหญ่ช่วยให้สามารถสรุปประเด็นหลักที่อธิบายสภาพการณ์หรือความหมายของการช่วยเหลือกันระหว่างผู้สูงอายุและผู้สูงอายุตามปรากฏการณ์จริงในครอบครัว การศึกษานี้แสดงให้เห็นว่าในระบบการดูแลของครอบครัวนั้น ผู้สูงอายุและผู้สูงอายุผู้ใหญ่นั้นมีความเกี่ยวข้องกันอยู่ร่วมกัน ดังแสดงสะท้อนจากมุมมองของพ่อแม่ผู้สูงอายุและจากผู้สูงอายุผู้ใหญ่ที่กล่าวไว้ใน 4 ประเด็นหลัก ประกอบด้วย 1) พ่อแม่ผู้สูงอายุสะท้อนบทบาทของตนเองของผู้ใหญ่ที่กล่าวบ้าน 2) พ่อแม่ผู้สูงอายุสะท้อนคุณค่าของตนที่มีต่อครอบครัวและความคาดหวังในอนาคต 3) การดูแลพ่อแม่ผู้สูงอายุเป็นการตอบแทนบุญคุณ และ 4) การดูแลพ่อแม่ผู้สูงอายุในครอบครัวเป็นผลจากต้นแบบที่ดีในครอบครัวและคำสอนทางศาสนา

2. อภิปรายผล

ผลการศึกษาครั้งนี้สามารถอภิปรายได้ในหลายมิติดังนี้

2.1 ครอบครัวเป็นสถาบันหลักของการดูแลช่วยเหลือผู้สูงอายุ ผลจากการศึกษาข้อมูลเชิงคุณภาพของกลุ่มตัวอย่างทั้งพ่อแม่ผู้สูงอายุและผู้สูงอายุผู้ใหญ่ได้สะท้อนแนวคิดและความรู้ความเข้าใจที่สำคัญเกี่ยวกับการดูแลผู้สูงอายุในครอบครัวไทยในหลายมิติ ประการแรกคือผลการศึกษาครั้งนี้เป็นข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญที่เป็นเสียงสะท้อนโดยตรงจากผู้สูงอายุและจากผู้สูงอายุผู้ใหญ่ที่อธิบายความหมาย สภาพการดูแลผู้สูงอายุในครอบครัว แม้ว่าการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในด้านโครงสร้างประชากร ระบบเศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตครอบครัวในปัจจุบัน แต่จากผลการศึกษาครั้งนี้ชี้ให้เห็นว่าบทบาทการดูแลผู้สูงอายุยังคงเป็นหน้าที่หลักของครอบครัวในสังคมชนบทไทย

การคาดหวังความช่วยเหลือของผู้สูงอายุที่มีต่อผู้สูงอายุผู้ใหญ่ อาจอธิบายในเบื้องต้นได้ว่า ผู้สูงอายุ และผู้สูงอายุผู้ใหญ่ต่างยอมรับว่าฝ่ายต่างได้ช่วยเหลือกันทั้งในด้านเวลาที่ช่วยเหลือ การเงินและสิ่งของที่มอบให้ต่อกัน ตลอดจนการเป็นพี่พี่ทางด้านจิตใจต่อกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันและความสัมพันธ์ต่อกัน ทำให้ทั้ง 2 ฝ่าย ต่างตอบแทนกัน ผู้สูงอายุผู้ให้

กับลูกวัยผู้ใหญ่และยังคงคาดหวังความช่วยเหลือในอนาคตจากลูกวัยผู้ใหญ่ ในเวลาเดียวกันก็เตรียมทรัพย์สินสมบัติเรื่องบ้าน และที่ดินที่จะมอบให้กับลูกวัยผู้ใหญ่ที่เป็นผู้ดูแลช่วยเหลือตนเองเพื่อเป็นการตอบแทนการดูแลของลูกวัยผู้ใหญ่

การช่วยเหลือเกื้อกูลหรือการสนับสนุนผู้สูงอายุ ไม่เพียงแต่เป็นความผูกพันในครอบครัว ระหว่างพ่อแม่สูงอายุและลูกวัยผู้ใหญ่เท่านั้น สำหรับในสังคมไทยเป็นวัฒนธรรมที่เน้นความกตัญญูแก่ทวดที่มีต่อพ่อแม่และผู้สูงอายุ (คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานผู้สูงอายุแห่งชาติ พ.ศ. 2545 หน้า 3, 5)^{*} ดังเห็นได้จากการกำหนดทิศทางแผนระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับที่ 2 (2545-2564) ของประเทศไทยยังให้ความสำคัญต่อการดูแลช่วยเหลือผู้สูงอายุ โดยสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุและครอบครัวคือ ให้ถือว่าผู้สูงอายุ “เป็นบุคคลที่มีประโยชน์ต่อสังคมและสมควรส่งเสริมให้คงคุณค่าไว้นานที่สุด แต่ในกรณีที่เกิดอยู่ในสถานะที่จะต้องพึ่งพิงผู้อื่น ครอบครัวและชุมชนจะต้องเป็นด่านแรกในการเกื้อกูลเพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงอยู่ในชุมชนได้อย่างมีคุณภาพที่สุดและเหมาะสมให้นานที่สุด โดยสวัสดิการจากรัฐเป็นระบบเสริมเพื่อให้เกิดหลักประกันในวัยสูงอายุ และความมั่นคงของสังคม” จะเห็นได้ว่าแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ เน้นความสำคัญของสถาบันครอบครัวในการเป็นที่พึ่งพิงของผู้สูงอายุ และภายใต้บริบทของสถาบันครอบครัว สมาชิกในครอบครัวจะต้องรับผิดชอบดูแลช่วยเหลือผู้สูงอายุก็คือ ลูกวัยผู้ใหญ่นั่นเอง ดังนั้น แผนผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับที่ 2 ได้เผยแผ่ของความสำคัญของบทบาทของลูกวัยผู้ใหญ่ที่มีต่อผู้สูงอายุไว้ด้วย

2.2 การศึกษาค้นคว้านี้ชี้ให้เห็นว่าการประยุกต์แนวคิดจากทฤษฎีการแลกเปลี่ยนเชิงความสัมพันธ์ สามารถอธิบายรูปแบบการดูแลผู้สูงอายุโดยสมาชิกกลุ่มต่อ ๆ มาในครอบครัวมีการเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องจากกลุ่มหนึ่งไปยังอีกกลุ่มหนึ่ง จะเห็นได้ว่าผู้สูงอายุก็มีความคาดหวังที่จะได้รับการตอบแทนในเรื่องการดูแลเมื่อถึงวัยสูงอายุจากลูกหลาน ในขณะที่เดียวกันลูกวัยผู้ใหญ่ก็มีแนวคิดว่าการที่ตนได้รับการดูแลจากพ่อแม่ในวัยเด็กนั้น จำเป็นและเป็นที่ที่ตนจะต้องตอบแทนโดยการดูแลพ่อแม่เมื่อยามที่พ่อแม่สูงอายุ การแลกเปลี่ยนเชิงความสัมพันธ์นี้ ยังไม่ไปตามวัฒนธรรมและประเพณีปฏิบัติของสังคมนั้น ๆ ด้วย ดังนั้น การที่ลูกวัยผู้ใหญ่ได้ดูแลพ่อแม่สูงอายุ นอกจากเป็นการตอบแทนแล้วยังเป็นการปฏิบัติที่แสดงออกถึงความกตัญญูต่อทวดที่ซึ่งมีอยู่ใน

* คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานผู้สูงอายุแห่งชาติ สำนักงานชกฐมนตรี แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545-2564) กรุงเทพมหานคร สุรธาดา ลาตพรรษา 2545

วัฒนธรรมไทยด้วย จะเห็นได้ว่าแนวคิดการต่างตอบแทนของทฤษฎีการแลกเปลี่ยนทางสังคมที่ใช้ในการศึกษาในประเทศตะวันตก แต่ก็สามารถประยุกต์ใช้อธิบายในบริบทการดูแลผู้สูงอายุในครอบครัวไทยได้

ในการศึกษาครั้งนี้ ทั้งผู้สูงอายุและลูกวัยผู้ใหญ่ต่างมองเห็นคุณค่าและให้ความสำคัญของการเกื้อหนุนช่วยเหลือซึ่งกันและกันในแต่ละวัย การช่วยเหลือเกื้อหนุนกันนี้ทำให้ลูกหลานรุ่นหลังได้มองเห็นรูปแบบการเกื้อหนุนและคุณค่าการเกื้อหนุนที่มีผลต่อความสุขภาพใจของลูกหลานที่ได้ดูแลผู้สูงอายุ จากแนวคิดของทฤษฎีการแลกเปลี่ยนจึงสัมพันธ์กล่าวว่าการให้การตอบแทนนั้น จะเป็นอะไรก็ได้ไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งเดียวกันที่ได้รับ และจะให้การตอบแทนในช่วงเวลาใดของชีวิตก็ได้ เช่น พ่อแม่ทุ่มเทกำลังกาย กำลังทรัพย์ และกำลังปัญญาเพื่อการดูแลลูกตั้งแต่เล็กจนเป็นผู้ใหญ่ ลูกก็สามารถให้สิ่งตอบแทนพ่อแม่ได้ด้วย การให้สิ่งของ เงินทอง และเวลาเพื่อดูแลพ่อแม่ในวัยสูงอายุทำให้พ่อแม่มีความสุขทางร่างกายและจิตใจ จะเห็นได้ว่าแนวคิดการต่างตอบแทนของทฤษฎีการแลกเปลี่ยนทางสังคมที่ใช้ในการศึกษาในประเทศตะวันตก แต่ก็สามารถประยุกต์ใช้อธิบายในบริบทการดูแลผู้สูงอายุในครอบครัวไทยได้ (Mancini & Blieszner, 1989; Walker & Pratt, 1991).

2.3 ประเด็นการศึกษาเพื่อเข้าใจเกี่ยวกับผู้สูงอายุควรได้รับการพัฒนาให้เป็นโครงการศึกษาลำหรับครอบครัวทั้งการศึกษาในระบบและการศึกษานอกระบบ เพื่อเป็นการเตรียมตัวผู้ใหญ่ในวันนี้เป็นผู้สูงอายุที่มีศักยภาพในอนาคต การจัดโปรแกรมการศึกษาเกี่ยวกับการเตรียมตัวสำหรับชีวิตบั้นปลายควรมีดำเนินการที่เป็นนโยบายและนำสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม ควรมีการศึกษาที่ช่วยให้ ผู้ใหญ่ในวันนี้และในวันหน้าสามารถเข้าใจและเห็นความสำคัญของการเตรียมตัววางแผนระยะยาวสำหรับชีวิตวัยสูงอายุ การเตรียมเงินสำหรับอนาคต ตลอดจนการเลือกใช้ชีวิตเพื่อการสังคมได้อย่างถูกต้องถึงเวลาที่จำเป็นต้องใช้บริการ (Stum & Browner, 1996)

2.4 การหวังให้ครอบครัวทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลผู้สูงอายุเพียงอย่างเดียว โดยไม่มีการช่วยเหลือจากสถาบันภายนอกครอบครัวโดยเฉพาะจากรัฐ อาจทำให้สภาพการดูแลผู้สูงอายุในครอบครัวไทยในอนาคตเป็นภาระที่หนักสำหรับสมาชิกครอบครัวรุ่นลูกหลานและเป็นผู้ปกครองของสังคมต่อไปในอนาคต ดังนั้น การได้รับการสนับสนุนในด้านการดูแลผู้สูงอายุในครอบครัวรัฐจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งที่ช่วยให้ครอบครัวสามารถทำหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์ยิ่งขึ้นที่เคยเป็นมาในอดีต ตัวอย่างเช่น การพัฒนาและการอบรมบุคลากรที่มีความชำนาญในการเป็นผู้ดูแลผู้สูงอายุ

ทั้งในระดับวิชาชีพและในระดับปฏิบัติการจึงเป็นความจำเป็นอย่างเร่งด่วน ทั้งนี้เพื่อบุคลากรดังกล่าวจะได้ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการดูแลผู้สูงอายุให้สมาชิกครอบครัวและให้ผู้สูงอายุมีความรู้ ความเข้าใจในการดำเนินชีวิตในวัยสูงอายุอยู่ร่วมกับครอบครัวได้อย่างมีประสิทธิภาพร่วมกันระหว่างภาครัฐและภาคเอกชนเพื่อช่วยให้การดูแลผู้สูงอายุของครอบครัวดำเนินไปอย่างเข้มแข็งจึงเป็นเรื่องที่จำเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เพื่อเป็นการกระจายทรัพยากรจากแต่ละองค์กรมาช่วยในการพัฒนาระบบการดูแลผู้สูงอายุในครอบครัวอย่างครอบคลุมวงจร และจะต้องเพิ่มคุณภาพและประสิทธิภาพระดับให้พอเพียงและทั่วถึงสำหรับผู้สูงอายุที่จะรับบริการ

3. ข้อจำกัดของการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้มีข้อจำกัดและข้อเสนอแนะดังนี้

3.1 การศึกษาครั้งนี้มีขนาดกลุ่มตัวอย่างที่จำกัด ทำให้ผลลัพธ์ที่ได้จำกัดอยู่ในมุมมองของการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ ดังนั้นการศึกษาในอนาคต จึงควรศึกษาในทำนองเดียวกันด้วยการขยายขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่ใหญ่ขึ้น และควรศึกษากับกลุ่มประชากรภาคอื่น ๆ และกลุ่มอื่น ๆ ที่มีวัฒนธรรมท้องถิ่นต่างกัน ในการศึกษาควรเพิ่มขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่ใช้เพื่อการศึกษาเชิงปริมาณให้เป็นตัวแทนของประชากรที่ใหญ่ขึ้น เพื่อเป็นตัวแทนที่ครอบคลุมประชากรในเขตชนบททุกภาคของประเทศและเป็นตัวแทนของประชากรในเขตเมือง

3.2 จากการศึกษานี้พบว่าผู้สูงอายุที่เป็นกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอายุอยู่ในช่วงวัยสูงอายุตอนต้น ส่วนใหญ่จึงมีสุขภาพร่างกายแข็งแรง สามารถช่วยเหลือตนเองและเป็นที่พักพิงของลูกหลานในครอบครัว ดังนั้นการดูแลผู้สูงอายุจึงไม่เป็นปัญหาของครอบครัวที่ศึกษาในครั้งนี้ อย่างไรก็ตาม การศึกษาในอนาคต ควรศึกษาเพื่อหาคำตอบต่อคำถามที่ว่า สมาชิกครอบครัวรุ่นหลังจะสามารถทำหน้าที่ในการเป็นผู้ดูแลผู้สูงอายุในครอบครัวได้อย่างไร ในเมื่อจำนวนสมาชิกในครอบครัวลดลงและต่างก็มีภาระในการเรียนและทำงานนอกบ้าน อีกทั้งการช่วยเหลือในทางดูแลผู้สูงอายุในระดับชุมชนและในระดับสังคมมีอยู่อย่างจำกัดในสังคมไทย และสมาชิกครอบครัวรุ่นหลังมีความคาดหวังเกี่ยวกับการได้รับการดูแลในวัยสูงอายุอย่างไร และครอบครัวในสังคมเมืองมีการดูแลผู้สูงอายุอย่างไร

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย โดยเฉพาะแบบสัมภาษณ์และแบบประเมินที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวที่พัฒนามาขึ้นเพื่อใช้วัดความคาดหวัง ความสัมพันธ์ในครอบครัว และความสามารถใน

การปฏิบัติงานในการดำรงชีวิตประจำวันและสุขภาพของผู้สูงอายุ ได้พัฒนาโดยใช้ข้อมูลพื้นฐานของครอบครัวตะวันตก ซึ่งมีความแตกต่างจากวัฒนธรรมของครอบครัวไทย ดังนั้น การวิจัยในอนาคตควรมีการพัฒนาเครื่องมือประเมินทางครอบครัวโดยใช้ข้อมูลที่พัฒนาจากพื้นฐานของครอบครัวไทย

บรรณานุกรม

- คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. สำนักงาน เศรษฐกิจและสังคม 2538-2542 กรุงเทพมหานคร สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2544
- คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานกับผู้สูงอายุแห่งชาติ สถาบันผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2549 กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์สำนักงานพุทธศาสนาแห่งชาติ 2550
- คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานกับผู้สูงอายุแห่งชาติ สถาบันผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2547 กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์สำนักงานพุทธศาสนาแห่งชาติ 2548
- สำนักงานพุทธศาสนาแห่งชาติ 2548
- นภาพร ขโยวรณ์ การอุปถัมภ์เกื้อหนุนบิดามารดาและทัศนคติเกี่ยวกับผู้สูงอายุของคนหนุ่มสาวไทย กรุงเทพมหานคร สถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2535
- นภาพร ขโยวรณ์ และ จอห์น โนเดล รายงานการสำรวจทัศนคติของผู้สูงอายุในประเทศไทย กรุงเทพมหานคร: สถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2539
- นพวรรณ จงวัฒนา และคณะ ฐานข้อมูลผู้สูงอายุในประเทศไทย วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2542
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ราชกิจจานุเบกษา พ.ศ. 2540 เล่มที่ 114 ราชบัณฑิตยสถาน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2542 กรุงเทพมหานคร นานมีบุคพันธ์เลิศ 2546
- วิฑูร แสงสิงแก้ว “นโยบายและแผนปฏิบัติการระยะยาวโครงการผู้สูงอายุในประเทศไทย” ในเรื่อง การประสานแผนการบริการสุขภาพ ศูนย์ประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ กรุงเทพมหานคร 2536 (เอกสารประกอบการสัมมนา)
- ศศิพัฒน์ ยอดเพชร ศาสตร์การผู้สูงอายุ กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2544
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ ศวสถิติ 12 (กุมภาพันธ์ 2544) หน้า 9
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร การสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย 2545 กรุงเทพมหานคร 2548

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ การคาดประมาณประชากร
ของประเทศไทย สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
กรุงเทพมหานคร 2548

- Becker, L. C. *Reciprocity*. New York, NY: Routledge & Kegan Paul, 1986.
- Bose, A. B. "Economic and social indications of the elderly, with a special focus on women: needs and capabilities of the elderly," *Implication of Asia Population Future for Older People in the Family. Asian Population Studies Series No.145*. New York: Escap, United Nations, 1996.
- Burton L. M., Anderson. P. D. and Bengtson, V. L. "Creating Cultural Relevant Ways of Thinking about Diversity and Aging." *Generations* (Fall/ Winter): 67-73,1991
- Cantor, M. H. & Hirshorn, B. Intergenerational transfers within the family context- motivating factors and their implications for caregiving. In L. Gran, & I. Susser (Eds.), *Women in the later years: Health, Social and Cultural Perspective* (pp. 39-51). New York, NY: The Haworth Press, Inc., 1989.
- Chang, T. P. "Family Changes and the Elderly in Asia". In United Nations, *The Aging of Asian Population*. New York: United Nations, 1994.
- Elkeh, P. P. *Social exchange theory: The two traditions*. London, England: Heinemann, 1974.
- Glaser, B.G. and Strauss, A.L. *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research*. Chicago, IL: Aldine., 1967.
- Gouldner, A. W. The norm of reciprocity: A preliminary statement. *American Sociological Review*, 25 (2), 160-178, 1960.
- Hogan, D. P., Eggebeen, D. J., & Clogg, C. C. The structure of intergenerational exchange in American families. *American Journal of Sociology*, 6, 1428-1458, 1993.
- Ihori, T. Intergenerational transfers and economic growth with alternative bequest motive. *Journal of the Japanese and International Economics*, 8 (3), 329-342, 1994.
- Kaiser, M. A. The productive roles of older people in developing countries. *Generations*, 17 (4), 65-69, 1993.

- Knodel, J., & Chayovan, N. Persistent and change in the living arrangements and support of Thai elder. *Elderly in Asia Research Report Series* (No. 97-42). Ann Arbor, MI: Population Studies Center, University of Michigan, 1997.
- Knodel, J. & Saengtienchai, C. Studying living arrangements of the elderly: lesson from a Quasi-Qualitative case study approach in Thailand. *Elderly in Asia Research Report Series* (No. 98-48). Ann Arbor, MI: Population Studies Center, University of Michigan, 1998.
- Lee, W. K. M. Economic and Social Implication of Aging in Singapore. *Journal of Aging & Social Policy*, 10 (4), 73-92, 1999.
- Limanonda, B. Families in Thailand: Beliefs and realities. *Journal of Comparative Family Studies*, 26, 67-82, 1995.
- Lillard, L. A. & Willis, R. J. Motives for intergenerational transfers: Evidence from Malaysia. *Demography*, 34 (1), 115-134, 1997.
- Mancini, J., & Blieszner, R. Aging parents and adult children: research themes in intergenerational relations. *Journal of Marriage and the Family*, 51, 275-290, 1989.
- McDonald, P. Families in developing countries: Idealizes morality a theories of family change. In L. Cho & M. Yada (Eds.), *Tradition and Change in the Asian Family*. Honolulu, Hawaii: East-West Center, University of Hawaii, 1994.
- Milward, C. (1999). *Understanding links between family experience, obligations and expectations in later life*. Melbourne, Australia : Australian Institute of Family Studies. (Publication), 1999.
- Muecke, M. A. Worries and worries in Thailand. *Health Care for Women International*, 15, 503-519, 1994.
- Sabatelli, R.M., & Shehang C.L. Exchange and resource theories. In P.G. Boss W.J.Doherty, R La Rossa, W.R.Sohomm & S.K.Steinmetz (Eds.), *Sourcebook of family theories and methods : A contextual approach* (pp. 385 - 411). New York. Plenum, 1993.

- Secondi, G. Private monetary transfers in rural China: Are families altruistic? *The Journal of Development Studies*, 33 (4), 467-511, 1997.
- Shi, L. Family financial and household support exchange between generations: A survey of Chinese rural elderly. *The Gerontologist*, 33 (4), 468-480, 1993.
- Soldo, B.J. & Hill, M.S. Intergenerational transfers : Economic demographic, and social perspectives. In G.P. Maddox, & M.P. Lawton (Eds.), *Annual review of gerontology and geriatrics : Focus on kinship, aging and social change* (pp.187 - 216). New York, NY: Springer Publishing Company, 1993.
- Solow, J. L. Paternalistic preferences, interpersonal transfers and reciprocity. *Southern Economic Journal*, 16 (1), 379-387, 1994.
- Stum, M. and Brouwer, E. *Financial Long Term Care: Dilemmas and Decisions Facing the Elderly, Family Members, and Society*. MN: The Center for Urban and Regional Affairs, University of Minnesota, 1996.
- United Nations. *Report on the Regional Survey on Ageing: Asia-Pacific Seminar on Regional Follow up to the Second World Assembly on Ageing* 23-26 September 2002. Shanghai, China. United Nations, Economic and Social Commission for Asia and the Pacific, 2002.
- United Nations. *2002 Escap Population Data Sheet*. Escap Population and Rural and Urban Development Division. Bangkok: United Nations, 2002.
- United Nations. *Guidelines on the Implication of the Macao Plan of Action on Ageing for Asia and the Pacific*. New York: United Nations, 2000.
- United Nations. *International and Regional Mandates on Ageing*. New York: United Nations, 1997.
- Veever, J.E., & Mitchell, B.A.(1998) Intergenerational Exchange and perception of support within "Boomerang kid" family environment. *International Journal of Aging and Human Development*, 46 (2) 91 – 108, 1998.
- Yong, H. The distributive norm of monetary support to older parents : A look at township in China. *Journal of Marriage and the Family* 58, 404 – 415, 1996.

ពាក្យស្នើ

แบบสัมภาษณ์ผู้สูงอายุ

เรื่อง ความคาดหวังความช่วยเหลือของผู้สูงอายุที่มีต่อลูกวัยผู้ใหญ่ในครอบครัวไทย

โปรดใส่เครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่าง () หน้าคำตอบที่เลือก
หรือเติมข้อความลงในช่องว่าง

1. ชื่อ.....สกุล (แล้วแต่ผู้ให้สัมภาษณ์)

ที่อยู่เลขที่ หมู่ที่.....ต.อ.จ. พระนครศรีอยุธยา

	สำหรับผู้วิจัย
หมายเลขประจำตัว (ID)	/ / / / 1-4
ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนตัว	
1. เพศ	
1 () หญิง 2 () ชาย	/ / 5
2. อายุของผู้สูงอายุ.....ปี	
	/ / / / 6-8
3. สถานภาพสมรส	
1 () โสด 2 () สมรส	/ / 9
3 () หย่า 4 () ม่าย 5 () แยกกันอยู่	
4. การศึกษาที่สำเร็จสูงสุด	
1 () ต่ำกว่าชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 2 () ประถมศึกษาปีที่ 4	/ / 10
3 () ประถมศึกษาปีที่ 6 4 () มัธยมศึกษาตอนต้น	
5 () มัธยมศึกษาตอนปลาย 6 () อเนกปริญญา	
7 () 8 () อื่นๆ	
(ระบุ).....	
5. ศาสนาที่นับถือ	
1 () พุทธ 2 () อิสลาม	/ / 11
3 () คริสต์ 4 () ฮินดู	

	สำหรับผู้วิจัย
6. ในอดีตท่านเคยประกอบอาชีพใดเป็นอาชีพหลัก	
1 () ทำนา 2 () ทำไร่-สวน 3 () ค้าขาย	/ / 12
4 () รับจ้าง 5 () รับราชการ 6 () เก็บค่าเช่านา	
7 () อื่นๆ(ระบุ).....	
7. ปัจจุบันท่านยังคงประกอบอาชีพอยู่	/ / 13
1 () ประกอบ 2 () ไม่ประกอบ	
8. หากท่านยังคงประกอบอาชีพอยู่ ปัจจุบันท่านมีอาชีพใดเป็นอาชีพหลัก	/ / 14
1 () ทำนา 2 () ไร่-สวน 3 () ค้าขาย	
4 () รับจ้าง 5 () รับราชการ 6 () เก็บค่าเช่านา	
7 () อื่นๆ(ระบุ).....	
9. รายได้ของท่านปัจจุบันประมาณเดือนละ	/ / / 15-19 บาท
ส่วนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับครอบครัว	
10. จำนวนสมาชิกในครอบครัวทั้งหมด	/ / / 20-21 คน
เด็ก	/ / 22 คน
ผู้ใหญ่.....	/ / 23 คน
ผู้สูงอายุ.....	/ / 24 คน
11. จำนวนบุตรทั้งหมด	/ / / 25-26 คน
12. จำนวนบุตรที่ยังคงมีชีวิตอยู่	/ / / 27-28 คน
13. ในบ้านหลังนี้ท่านอยู่ในฐานะ	
1 () เจ้าของบ้าน 2 () อาศัยถูกอยู่	/ / 29
3 () อาศัยหลานอยู่ 4 () อาศัยญาติอยู่(ระบุ).....	

5 () เซา

6 () อื่นๆ (ระบุ).....

สำหรับผู้วิจัย

14. ปัจจุบันท่านได้รับการดูแลจากใครเป็นประจำ

1 () บุตรชาย	/ /	30
2 () บุตรสาว	/ /	31
3 () หลานชาย	/ /	32
4 () หลานสาว	/ /	33
5 () น้องชาย	/ /	34
6 () น้องสาว	/ /	35
7 () อื่นๆ (ระบุ).....	/ /	36

15. นอกจากท่านได้รับการดูแลจากบุคคลที่อ้างถึงนี้แล้ว

ในปัจจุบัน มีใครอีกบ้างที่ช่วยเหลือท่าน (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

1 () บุตรชาย	/ /	37
2 () บุตรสาว	/ /	38
3 () หลานชาย	/ /	39
4 () หลานสาว	/ /	40
5 () น้องชาย	/ /	41
6 () น้องสาว	/ /	42
7 () อื่นๆ (ระบุ).....	/ /	43

16. ท่านได้รับการดูแลจากลูกหรือผู้ดูแลคนนี้เป็นเวลา.....ปี

/ / 44-45

17. ปัจจุบันลูกหรือผู้ดูแลให้การดูแลท่านในเรื่องใดต่อไปนี้

(ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

1 () อาหารการกิน	/ /	46
2 () การดูแลยามเจ็บป่วยทางร่างกาย	/ /	47
3 () การให้เงินใช้จ่าย	/ /	48
4 () การจัดหาที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมให้	/ /	49
5 () การจัดหาเสื้อผ้าและเครื่องนุ่งห่มอื่นๆให้	/ /	50
	/ /	51

- 6 () สร้างความสัมพันธ์ที่ดี และจัดสิ่งแวดล้อมที่ดีให้แก่ผู้สูงอายุ / / 52
- 7 () อื่นๆ (ระบุ)..... / / 53

18. เวลาที่ท่านมีเรื่องหนักใจส่วนตัว ปกติท่านปรึกษาใคร

(ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- 1 () สามีหรือภรรยา / / 54
- 2 () พี่สาว/พี่ชาย/น้องสาว/น้องชาย / / 55
- 3 () บุตรชาย / / 56
- 4 () บุตรสาว / / 57
- 5 () หลานชาย / / 58
- 6 () หลานสาว / / 59
- 7 () น้องชาย / / 60
- 8 () น้องสาว / / 61
- 9 () อื่นๆ (ระบุ)..... / / 62

ส่วนที่ 3 ความคาดหวังของผู้สูงอายุ

19. ท่านคาดหวังว่าลูกหรือผู้ดูแลควรให้การดูแลท่าน ในเรื่องใดต่อไปนี้
(ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- 1 () อาหารการกิน / / 63
- 2 () การดูแลสุขภาพเจ็บป่วยทางร่างกาย / / 64
- 3 () การให้เงินใช้จ่าย / / 65
- 4 () การจัดที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมให้ / / 66
- 5 () การจัดหาเสื้อผ้าและเครื่องนุ่งห่มอื่นๆให้ / / 67
- 6 () สร้างความสัมพันธ์ที่ดี และจัดสิ่งแวดล้อมที่ดีให้แก่ผู้สูงอายุ / / 68
- 7 () การพูดคุยและการให้เวลาปรึกษาหารือหรือทำกิจกรรมร่วมกัน / / 69
- 8 () อื่นๆ (ระบุ)..... / / 70

			สำหรับผู้วิจัย
20. ท่านคาดหวังว่าลูกหรือผู้ดูแลควรให้การดูแลท่าน ในเรื่องใดต่อไปนี้ (ใส่ลำดับตัวเลข 1, 2, 3 จากมากที่สุด ถึง น้อยสุด)			
1 () อาหารการกิน	/	/	71
2 () การดูแลยามเจ็บป่วย	/	/	72
3 () การให้เงินใช้จ่าย	/	/	73
4 () การจัดที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมให้	/	/	74
5 () การจัดหาเสื้อผ้าและเครื่องนุ่งห่มอื่นๆให้	/	/	75
6 () การพูดคุย/ให้คำปรึกษาหรือทำกิจกรรมร่วมกัน	/	/	76
7 () อื่นๆ (ระบุ).....	/	/	77
21. หากท่านต้องป่วยเป็นเวลานานแรมเดือนจนถึงแรมปี ท่านคิดว่าลูกผู้ดูแลจะยังคงดูแลท่านอยู่หรือไม่			
1 () คาดหวัง	2 () ไม่เคยคาดหวัง	3 () ไม่แน่ใจ	79
22. ท่านคาดหวังว่าในอนาคต ท่านจะได้รับความช่วยเหลือด้านภาระเงิน จากลูกผู้ดูแล			
1 () คาดหวัง	2 () ไม่เคยคาดหวัง	3 () ไม่แน่ใจ	80
23. ท่านคาดหวังว่าจะเหลือทรัพย์สินสมบัติ ไว้ให้แก่ลูกที่เป็นผู้ดูแลท่าน จำนวนหนึ่ง			
1 () คาดหวัง	2 () ไม่คาดหวัง	3 () ไม่แน่ใจ	81
24. ท่านคาดหวังว่าเงินทองหรือทรัพย์สินสมบัติที่ท่านมีอยู่นั้น จะเพียงพอใน การรักษาพยาบาลตัวท่าน			
1 () คาดหวัง	2 () ไม่คาดหวัง	3 () ไม่แน่ใจ	82
25. ท่านคาดหวังว่าลูกคนที่ดูแลท่านนี้จนวัน จะดูแลท่านไปจนวันตาย			
1 () คาดหวัง	2 () ไม่คาดหวัง	3 () ไม่แน่ใจ	83

		สำหรับผู้วิจัย
32. ในช่วง 1 ปีที่ผ่านมาท่านเคยให้ความช่วยเหลือลูกที่เป็นผู้ดูแลท่านด้วยเงินหรือด้วยสิ่งของใดก็ตาม ที่มีค่าตั้งแต่ 1,000 บาทขึ้นไป		
1 () เคย	2 () ไม่เคย	/ / 96
33. ในช่วง 3 ปีที่ผ่านมาท่านเคยให้ความช่วยเหลือลูกที่เป็นผู้ดูแลท่านด้วยเงินหรือด้วยสิ่งของใดก็ตาม ที่มีค่าตั้งแต่ 5,000 บาทขึ้นไป		
1 () เคย	2 () ไม่เคย	/ / 97
34. ในช่วง 5 ปีที่ผ่านมาท่านเคยให้ความช่วยเหลือลูกที่เป็นผู้ดูแลท่านด้วยเงินหรือด้วยสิ่งของใดก็ตาม ที่มีค่าตั้งแต่ 10,000 บาทขึ้นไป		
1 () เคย	2 () ไม่เคย	/ / 98
35. ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมาท่านเคยให้ความช่วยเหลือลูกที่เป็นผู้ดูแลท่านด้วยเงินหรือด้วยสิ่งของใดก็ตาม ที่มีค่าตั้งแต่ 50,000 บาทขึ้นไป		
1 () เคย	2 () ไม่เคย	/ / 99
36. ในช่วง 5 ปีที่ผ่านมาท่านเคยให้ความช่วยเหลือลูกคนที่ดูแลท่านด้วยการดูแลหลานให้เป็นเวลานานติดต่อกันถึง 1 ปี		
1 () เคย	2 () ไม่เคย	/ / 100
ส่วนที่ 5 การเตรียมตัวเกี่ยวกับทรัพย์สิน		
37. ในอดีตท่านเคยสะสมเงินทองหรือทรัพย์สินใด เช่น บ้าน หรือ ไร่ นา ไว้สำหรับในยามชรา		
1 () เคย	2 () ไม่เคย	/ / 101
38. ปัจจุบันท่านยังคงมีเงินทองหรือทรัพย์สินใดที่สะสมไว้อยู่		
1 () มี	2 () ไม่มี	/ / 102

39. ทรัพย์สินสมบัติที่สะสมไว้เนิ่นคืออะไรบ้าง (ระบุ).....

.....

สำหรับผู้วิจัย

/ / 103

/ / 104

/ / 105

40. ท่านคิดว่าเหตุผลสำคัญที่สุดที่ต้องสะสมเงินทองหรือทรัพย์สินสมบัติ ไว้สำหรับในยามชราเพราะ (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

1 () ไว้ใช้ส่วนตัวในยามชรา

/ / 106

2 () ไว้ให้ลูกหลาน

/ / 107

3 () ไว้ให้แก่ผู้ที่ดูแลตนในยามชรา

/ / 108

4 () ไว้ทำบุญ บริจาค

/ / 109

5 () อื่นๆ (ระบุ)

/ / 110

41. ท่านได้แบ่งทรัพย์สินสมบัติ ให้แก่ลูกๆ หรือหลานๆ หรือ ผู้ดูแลท่านเป็นที่เรียบร้อยแล้ว

1 () ใช่

2 () ไม่ใช่

/ / 111

42. ท่านได้ทำการแบ่งทรัพย์สินสมบัติโดยมีอะไรเป็นหลักฐาน

1 () มีพินัยกรรม

/ / 112

2 () มีหนังสือมอบอำนาจ

/ / 113

3 () แบ่งโดยวาจา

/ / 114

4 () อื่นๆ (ระบุ).....

/ / 115

43. ท่านยึดหลักในการแบ่งทรัพย์สินสมบัติให้ลูกๆอย่างไร

1 () ให้เท่าๆกัน

2 () ให้ลูกที่ดูแลเรามากกว่าคนอื่น

/ / 116

3 () ให้ลูกสาวมากกว่า

4 () ให้ลูกชายมากกว่า

5 () ให้ลูกคนโตมากกว่า

4 () ให้ลูกคนเล็กมากกว่า

7 () อื่นๆ (ระบุ)

44. ท่านคาดหวังว่าลูกๆพอใจในวิธีที่ท่าน แบ่งทรัพย์สินสมบัติให้ลูกหรือไม่

1 () คาดหวัง

2 () ไม่คาดหวัง

3 () ไม่แน่ใจ

/ / 117

สำหรับผู้วิจัย		
45. ท่านได้แบ่งหรือเตรียมแบ่ง <u>ที่ไร่-ที่นา</u> ให้ลูกคนที่ดูแลท่าน มากเป็นพิเศษหรือไม่	1 () ใช่ 2 () ไม่ใช่	/ / 118
46. ท่านได้ยกบ้านหรือเตรียมยก <u>บ้าน</u> และที่ดินที่อยู่อาศัย ให้แก่ลูก คนที่ดูแลท่านบ้างหรือไม่	1 () ใช่ 2 () ไม่ใช่	/ / 119

ขอขอบคุณที่ท่านให้ข้อมูลที่มีคุณค่า

แบบสัมภาษณ์ผู้ช่วยผู้ใหญ่ (ผู้ดูแลผู้สูงอายุ)

เรื่อง ความคาดหวังความช่วยเหลือเหลือของผู้สูงอายุที่มีต่อลูกวัยผู้ใหญ่ในครอบครัวไทย

ชื่อ..... สกุล.....

ที่อยู่เลขที่..... หมู่ที่..... ต..... อ..... จ..... พระนครศรีอยุธยา

โปรดใส่เครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่าง () หน้าคำตอบที่เลือก

หรือเติมข้อความลงในช่องว่าง

	หมายเลขประจำตัว (ID)	สำหรับผู้วิจัย
ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนตัว		
1. เพศ		/ / 5
1 () หญิง	2 () ชาย	
2. อายุของท่าน.....ปี		/ / / 6-7
3. สถานภาพสมรส		/ / 8
1 () โสด	2 () สมรส	
3 () หย่า	4 () ม่าย	
5 () แยกกันอยู่		
4. การศึกษาที่สำเร็จสูงสุด		/ / 9
1 () ต่ำกว่าชั้นประถมศึกษาปีที่ 4	2 () ประถมศึกษาปีที่ 4	
3 () ประถมศึกษาปีที่ 6	4 () มัธยมศึกษาตอนต้น	
5 () มัธยมศึกษาตอนปลาย	6 () อเนกปริญญา	
7 () ปริญญาตรี	8 () อื่น (ระบุ).....	
5. ศาสนาที่นับถือ		/ / 10
1 () พุทธ	2 () อิสลาม	
3 () คริสต์	4 () ฮินดู	
	5 () อื่นๆ (ระบุ).....	

สำหรับผู้วิจัย

6. อาชีพปัจจุบันของท่าน

/ / / 11-12

1 () ทำนา

2 () ทำไร่-สวน

3 () ค้าขาย

4 () รับจ้างภาคเกษตร

5 () รับราชการ

6 () เกษีค่าเช่านา

7 () แม่บ้าน

8 () รับจ้าง

9 () นักศึกษา

10 () พนักงานบริษัทเอกชน

11 () ธุรกิจส่วนตัว(ระบุ)... 12 () อื่นๆ (ระบุ).....

7. ท่านมีรายได้เดือนละประมาณ บาท

/ / / / / /
13-17

ส่วนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับครอบครัว

8. รวบรวมรายได้ทุกคนในครอบครัวประมาณเดือนละ บาท

/ / / / / /
18-22

9. จำนวนสมาชิกในครอบครัวทั้งหมด คน

/ / / 23-24

8. ท่านมีบุตรรวม คน

/ / 25

9. ท่านมีหลานรวม..... คน

/ / / 26-27

10. ผู้สูงอายุเกี่ยวข้องกับท่านโดยเป็น

/ / / 28-29

1 () บิดา

2 () มารดา

3 () อื่นๆ (ระบุ).....

	สำหรับผู้วิจัย
11. ท่านดูแลผู้สูงอายุท่านนี้มาแล้วเป็นเวลากี่ปี.....ปี	/ / 30-31
12. จำนวนผู้สูงอายุในครอบครัวของท่านรวม.....คน	/ / 32
13. เป็นผู้สูงอายุหญิง.....คน	/ / 33
14. เป็นผู้สูงอายุชาย.....คน	/ / 35
15. ปัจจุบันผู้สูงอายุมีรายได้จาก	/ / 36
1 () เงินค่าเช่านา-สวน	2 () ค่าจ้าง
3 () ค้าขาย	4 () ดอกเบี้ย
5 () บำนาญ	6 () จากผู้ดูแล
7 () จากลูกๆ	8 () จากหลานๆ
9 () อื่นๆ(ระบุ).....	
16. ปัจจุบันผู้สูงอายุมีรายได้เดือนละประมาณ.....บาท	/ / / / / 37-41
17. นอกจากท่านแล้ว มีบุคคลใดให้ความช่วยเหลือผู้สูงอายุ	/ / 42
1 () พ่อหรือแม่ของท่าน	
2 () พี่สาว/น้องสาวของท่าน	
3 () พี่ชาย/น้องชายของท่าน	
4 ()ญาติคนอื่น ๆ (ระบุ).....	
5 () ลูกจ้าง	
6 () อื่นๆ (ระบุ).....	

ส่วนที่ 3 ความช่วยเหลือของผู้ดูแล	สำหรับผู้วิจัย
18. ท่านให้การช่วยเหลือผู้สูงอายุในเรื่องใดมากที่สุด (ให้ใส่ตัวเลขอันดับ ในช่องว่าง)	
1 () อาหารการกิน	/ / 43
2 () การดูแลสุขภาพเจ็บป่วย	/ / 44
3 () การให้เงินใช้จ่าย	/ / 45
4 () การจัดที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมให้	/ / 46
5 () การจัดหาเสื้อผ้าและเครื่องนุ่งห่มอื่นๆให้	/ / 47
6 () พุดคุย/ให้คำปรึกษา/ทำกิจกรรมร่วมกัน	/ / 48
7 () อื่นๆ (ระบุ)	/ / 49
19. ในช่วง 1 ปีที่ผ่านมาท่านเคยให้ความช่วยเหลือผู้สูงอายุ ด้วยเงินหรือด้วยสิ่งของใดก็ตาม ที่มีค่าตั้งแต่ 1,000 บาทขึ้นไป	/ / 51
20. ในช่วง 3 ปีที่ผ่านมาท่านเคยให้ความช่วยเหลือผู้สูงอายุ ด้วยเงินหรือด้วยสิ่งของใดก็ตาม ที่มีค่าตั้งแต่ 5,000 บาทขึ้นไป	/ / 52
1 () เคย 2 () ไม่เคย	
21. ในช่วง 5 ปีที่ผ่านมาท่านเคยให้ความช่วยเหลือผู้สูงอายุ ด้วยเงินหรือด้วยสิ่งของใดก็ตาม ที่มีค่าตั้งแต่ 10,000 บาทขึ้นไป	/ / 53
1 () เคย 2 () ไม่เคย	
22. ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมาท่านเคยให้ความช่วยเหลือผู้สูงอายุ ด้วยเงินหรือด้วยสิ่งของใดก็ตาม ที่มีค่าตั้งแต่ 50,000 บาทขึ้นไป	/ / 54
1 () เคย 2 () ไม่เคย	

สำหรับผู้วิจัย

23. ท่านเคยพาผู้สูงอายุไปพักผ่อนหย่อนใจ หรือร่วมกิจกรรมนอกบ้าน
 1 () เคย 2 () ไม่เคย / / 55

ส่วนที่ 4 ความช่วยเหลือของผู้สูงอายุ

24. ผู้สูงอายุเคยให้ความช่วยเหลือแก่ท่านหรือคนในครอบครัวของท่าน
 ในเรื่องใด (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)
 1 () ฝากบ้าน
 2 () ดูแลเด็กเล็กในบ้าน
 3 () ประกอบอาหาร
 4 () ทำความสะอาดบ้าน
 5 () ให้อาหารสัตว์เลี้ยง
 6 () รดน้ำต้นไม้
 7 () ช่วยค่าใช้จ่ายประจำวันในบ้าน
 8 () อื่นๆ (ระบุ)..... / / / 56-57

25. ในช่วง 1 ปีที่ผ่านมา ผู้สูงอายุเคยให้ความช่วยเหลือแก่ท่าน
 ด้วยเงินหรือด้วยสิ่งของใดก็ตาม ที่มีค่าตั้งแต่ 1,000 บาทขึ้นไป
 1 () เคย 2 () ไม่เคย / / 58

26. ในช่วง 3 ปีที่ผ่านมา ผู้สูงอายุเคยให้ความช่วยเหลือแก่ท่าน
 ด้วยเงินหรือด้วยสิ่งของใดก็ตาม ที่มีค่าตั้งแต่ 5,000 บาทขึ้นไป
 1 () เคย 2 () ไม่เคย / / 59

สำหรับผู้วิจัย

27. ในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา ผู้สูงอายุเคยให้ความช่วยเหลือแก่ท่าน
ด้วยเงินหรือสิ่งของใดก็ตาม ที่มีค่าตั้งแต่ 10,000 บาทขึ้นไป
1 () เคย 2 () ไม่เคย
28. ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา ผู้สูงอายุเคยให้ความช่วยเหลือแก่ท่าน
ด้วยเงินหรือสิ่งของใดก็ตาม ที่มีค่าตั้งแต่ 50,000 บาทขึ้นไป
1 () เคย 2 () ไม่เคย
29. ในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา ผู้สูงอายุเคยให้ความช่วยเหลือแก่ท่าน
ด้วยการดูแลหลานให้เป็นเวลานานติดต่อกันถึง 1 ปี
1 () เคย 2 () ไม่เคย
30. ท่านคาดหวังว่าในอนาคต ถ้าท่านมีความจำเป็นด้านการเงิน
ท่านจะสามารถขอความช่วยเหลือจากผู้สูงอายุได้
1 () คาดหวัง 2 () ไม่เคยคาดหวัง 3 () ไม่แน่ใจ
31. ท่านคาดหวังว่า ผู้สูงอายุจะมีทรัพย์สินมรดกไว้ให้แก่ท่าน
จำนวนหนึ่ง
1 () คาดหวัง 2 () ไม่คาดหวัง 3 () ไม่แน่ใจ
32. ท่านคาดหวังว่า เงินทองหรือทรัพย์สินมรดกที่ผู้สูงอายุมีอยู่นั้น จะ
เพียงพอเป็นค่ารักษาพยาบาลผู้สูงอายุเมื่อเจ็บป่วยตลอดไป
1 () คาดหวัง 2 () ไม่คาดหวัง 3 () ไม่แน่ใจ
32. ท่านเคยรู้จักหรือได้ยินเกี่ยวกับบ้านพักคนชราหรือไม่
1 () เคย 2 () ไม่เคย

		สำหรับผู้วิจัย
33. ท่านทราบหรือไม่ว่ามีบ้านพักคนชราซึ่งดำเนินการโดยรัฐบาล อยู่ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา		/ / 67
1 () ทราบ 2 () ไม่ทราบ		
34. ท่านเคยคาดหวังว่าในอนาคตท่านอาจต้องไปอยู่บ้านพักคนชรา		/ / 68
1 () คาดหวัง 2 () ไม่คาดหวัง 3 () ไม่แน่ใจ		
35. เพราะเหตุใดจึงไม่คาดหวังหรือเพราะเหตุใดจึงคาดหวัง (ระบุเหตุผล)		/ / 69
.....		/ / 70
		/ / 71
36. ท่านเคยคาดหวังว่า ในยามชราจะได้รับการดูแลจากลูกๆของท่านเอง		/ / 72
1 () คาดหวัง 2 () ไม่คาดหวัง 3 () ไม่แน่ใจ		
37. เพราะเหตุใดจึงไม่คาดหวัง หรือเพราะเหตุใดจึงคาดหวัง (ระบุเหตุผล)		/ / 73
.....		/ / 74
		/ / 75
38. ท่านเคยมีปากเสียงกับผู้สูงอายุหรือไม่		/ / 76
1 () เคย 2 () ไม่เคย		
ส่วนที่ 5 การเตรียมตัวเกี่ยวกับทรัพย์สิน		
39. ปัจจุบันท่านมีเงินทองหรือทรัพย์สินที่สะสมไว้อยู่		/ / 77
1 () มี 2 () ไม่มี		
40. ทรัพย์สินสมบัติสะสมไว้นั้นคืออะไรบ้าง (โปรดระบุ).....		/ / 78-80

สำหรับผู้วิจัย

41. ท่านคิดว่าเหตุผลสำคัญที่ต้องสะสมเงินทองหรือทรัพย์สินสมบัติไว้เพราะ (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)		
1 () ไว้ใช้ส่วนตัวในยามชรา	/ /	81
2 () ไว้ให้ลูกหลาน	/ /	82
3 () ไว้ให้แก่ผู้ที่ดูแลตนในยามชรา	/ /	83
4 () ไว้ทำบุญ บริจาค	/ /	84
5 () อื่นๆ (ระบุ)	/ /	85
42. ผู้สูงอายุได้แบ่งทรัพย์สินสมบัติ ให้แก่ลูกหลานหรือผู้ดูแลเป็นที่เรียบร้อยแล้ว	/ /	86
1 () ใช่	2 () ไม่ใช่	
43. ผู้สูงอายุได้ทำการแบ่งทรัพย์สินสมบัติโดยมีอะไรเป็นหลักฐาน	/ /	87
1 () มีพินัยกรรม	/ /	88
2 () มีหนังสือมอบอำนาจ	/ /	89
3 () แบ่งโดยวาจา	/ /	90
4 () อื่นๆ (ระบุ)	/ /	
43. ท่านคิดว่าผู้สูงอายุยึดหลักข้อใด ในการแบ่งทรัพย์สินสมบัติให้ลูกหลาน	/ /	91
1 () ให้เท่าๆกัน	2 () ให้ลูกที่ดูแลเรามากกว่าคนอื่น	
3 () ให้ลูกสาวมากกว่า	4 () ให้ลูกชายมากกว่า	
5 () ให้ลูกคนโตมากกว่า	4 () ให้ลูกคนเล็กมากกว่า	
7 () อื่นๆ (ระบุ)		
44. ตัวท่านเองท่านพอใจในวิธีที่ผู้สูงอายุ แบ่งทรัพย์สินสมบัติให้ลูกหรือไม่	/ /	92
1 () พอใจ	2 () ไม่พอใจ	
45. ท่านคิดว่าลูกๆพอใจในวิธีที่ผู้สูงอายุแบ่งทรัพย์สินสมบัติให้หรือไม่	/ /	93
1 () พอใจ	2 () ไม่พอใจ	3 () ไม่แน่ใจ

		สำหรับผู้วิจัย
46. ท่านคาดหวังว่า ท่านจะสามารถดูแลผู้สูงอายุไปจนถึงวาระสุดท้าย 1 () คาดหวัง 2 () ไม่คาดหวัง 3 () ไม่แน่ใจ	/ /	94
47. ผู้สูงอายุได้แบ่งหรือเตรียมแบ่ง <u>ทรัพย์สิน</u> ให้แก่ท่านซึ่งเป็นผู้ดูแล มากเป็นพิเศษหรือไม่ 1 () ใช่ 2 () ไม่ใช่	/ /	95
48. ท่านคิดว่า ผู้สูงอายุได้มอบบ้านหรือเตรียมมอบ <u>บ้าน</u> และที่ดินที่อยู่ <u>อาศัย</u> ให้แก่ท่านในฐานะที่เป็นผู้ดูแล 1 () ใช่ 2 () ไม่ใช่	/ /	96

ขอขอบคุณที่ท่านให้ข้อมูลที่มีคุณค่า

แบบสัมภาษณ์ผู้สูงอายุ

ความสามารถในการปฏิบัติกิจวัตรในการดำรงชีวิตประจำวัน

เรื่อง ความคาดหวังความช่วยเหลือของผู้สูงอายุที่มีต่อลูกวัยผู้ใหญ่ในครอบครัวไทย

ชื่อ..... ต.ภูติ.....

ที่อยู่เลขที่..... หมู่ที่..... ต..... อ..... จ..... พระนครศรีอยุธยา

โปรดอธิบายเกี่ยวกับกิจกรรมในการดำรงชีวิตประจำวันของท่านในเรื่องต่อไปนี้

โดยทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน ()

	หมายเลขประจำตัว (ID)	ค่าสำหรับผู้วิจัย
กิจกรรมในการดำรงชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุ		
1. การอาบน้ำ	/ /	5
1 () สามารถอาบน้ำเองได้ โดยไม่ต้องได้รับการช่วยเหลือ		
2 () ต้องมีผู้ช่วยอาบน้ำบ้าง ในส่วนหนึ่งส่วนใดของร่างกาย เช่น กูหลั่ง		
3 () มีผู้ช่วยอาบน้ำให้ทั้งหมด		
2. การแต่งตัว	/ /	6
1 () แต่งตัวได้เอง โดยไม่ต้องได้รับการช่วยเหลือ		
2 () แต่งตัวได้เอง แต่ต้องมีผู้ช่วยใส่รองเท้าให้		
3 () ต้องมีการช่วยเหลือในการแต่งตัว		
3. การเข้าห้องน้ำ (การขับถ่าย, การทำความสะอาดหลังจากการขับถ่าย, การใส่เสื้อผ้ากลับคืนหลังจากขับถ่าย)	/ /	7
1 () เข้าห้องน้ำได้เอง โดยไม่ต้องได้รับการช่วยเหลือ (อาจมีอุปกรณ์ช่วย เช่น อุปกรณ์ช่วยในการพยุงตัว หรือใช้กระโถนได้เองในตอนกลางคืน)		
2 () ได้รับการช่วยเหลือในเรื่อง การเข้าห้องน้ำ หรือการทำความสะดวกหลังขับถ่าย หรือการใส่เสื้อผ้ากลับคืนหลังจากขับถ่ายเสร็จแล้ว หรือการใช้กระโถนในตอนกลางคืน		
3 () ไม่สามารถใช้ห้องน้ำในการขับถ่าย		

สำหรับผู้วิจัย	
4. การเคลื่อนไหวร่างกาย 1 () สามารถลุกออกจากที่นอน เข้าที่นอน หรือลุกนั่งเก้าอี้ ได้เองโดยไม่ต้องได้รับการช่วยเหลือ 2 () ต้องมีผู้ช่วยเหลือในการลุกออกจากที่นอน เข้าที่นอน หรือลุกนั่งเก้าอี้ 3 () ไม่สามารถลุกนั่งได้เลย ต้องอยู่กับที่นอนตลอดเวลา	/ / 8
5. การควบคุมการขับถ่าย 1 () ยังสามารถควบคุมการขับถ่ายได้เองเป็นอย่างดี 2 () ไม่สามารถควบคุมการขับถ่ายได้ในบางครั้ง 3 () ไม่สามารถควบคุมการขับถ่ายได้เลย ต้องมีผู้ช่วยเหลือในการขับถ่าย เช่น ใช้เครื่องช่วยสวน	/ / 9
6. การรับประทานอาหาร 1 () สามารถรับประทานอาหารได้เองโดยไม่ต้องช่วยเหลือ 2 () ต้องช่วยเหลือในการรับประทานอาหารในบางเรื่อง เช่น ช่วยตัดอาหารที่แข็ง ช่วยแกะก้างปลา 3 () จำเป็นต้องได้รับการช่วยเหลือในการรับประทานอาหาร เช่น ต้องป้อนอาหาร ให้อาหารทางสายยาง หรือให้อาหารทางหลอด เลือดดำ	/ / 10

แนวคำถามการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุ
เรื่อง ความคาดหวังความช่วยเหลือของผู้สูงอายุที่มีต่อลูกวัยผู้ใหญ่ในครอบครัวไทย

แนะนำตัวและวัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ผู้วิจัยแนะนำตัวและพูดคุยเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย
2. ผู้วิจัยขออนุญาตผู้สูงอายุเพื่อสัมภาษณ์ (สนทนา) พร้อมบันทึกเทปขณะทำการสัมภาษณ์ โดยผู้วิจัยมีใบแสดงความยินยอมให้การสัมภาษณ์ เพื่อให้ผู้สูงอายุลงชื่อยินยอม หากมีความประสงค์ร่วมในการสัมภาษณ์หรือสนทนากับผู้วิจัย

ส่วนที่ 1 ข้อคำถามเกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคล

- 1.1 เพศของผู้สูงอายุ.....
- 1.2 อายุ.....
- 1.3 ผู้ดูแลหลักที่ช่วยเหลือท่านปัจจุบันคือใคร.....
- 1.4 รายได้หลักของท่าน.....
- 1.5 สถานภาพสมรสของท่าน.....
- 1.6 จำนวนสมาชิกในครอบครัว.....

ส่วนที่ 2 ข้อคำถามเกี่ยวกับความช่วยเหลือของผู้สูงอายุ

- 2.1 ท่านคิดว่าการเป็นผู้สูงอายุมีความสำคัญอย่างไร
- 2.2 เพราะเหตุใดท่านจึงเลือกที่จะดำรงชีวิต (พึ่งพา/อยู่ร่วม) กับลูกคนที่อยู่ด้วยในปัจจุบัน
 - 2.3 ช่วยเล่าภารกิจในแต่ละวันของท่าน ที่ท่านได้ทำให้กับครอบครัวและเป็นการช่วยเหลือลูกผู้ดูแลท่านและช่วยเหลือสมาชิกคนอื่น ๆ ในครอบครัว
 - 2.4 ท่านเคยให้ความช่วยเหลือด้านการเงินให้กับลูกที่ดูแลท่านในลักษณะใด หรือเมื่อใด
 - 2.5 ท่านให้คำปรึกษาหรือคำสอนแก่ลูกที่ดูแลท่านหรือสมาชิกครอบครัวคนอื่น ๆ อย่างไรบ้าง
 - 2.6 มีเรื่องเกี่ยวกับอะไรบ้างที่ท่านต้องการช่วยเหลือลูกคนที่ดูแลท่านหรือช่วยเหลือสมาชิกครอบครัว แต่ท่านยังไม่สามารถทำได้ในขณะนี้

ส่วนที่ 3 ข้อคำถามเกี่ยวกับความคาดหวังของผู้สูงอายุ

- 3.1 ในขณะนั้นท่านมีความหวังในเรื่องความช่วยเหลือของผู้คนที่ดูแลท่านอย่างไร
- 3.2 ผู้คนที่ดูแลท่านในปัจจุบันช่วยเหลือท่านอย่างไรบ้าง
- 3.3 นอกจากจากผู้คนที่ดูแลท่านในปัจจุบัน มีสมาชิกคนอื่น ๆ ของครอบครัวช่วยเหลือท่านอย่างไรบ้าง
- 3.4 ถ้าท่านมีอายุมากขึ้นกว่านี้ หรือเจ็บป่วยท่านมีความคาดหวังอย่างไรต่อผู้คนที่ดูแลท่านอยู่ในปัจจุบัน
- 3.5 ท่านคิดว่าผู้คนที่ดูแลท่านจะสามารถดูแลท่านไปจนถึงวาระสุดท้ายของชีวิตท่าน เพราะเหตุใดท่านจึงคาดหวังเช่นนั้น

ส่วนที่ 4 ข้อคำถามเกี่ยวกับการเตรียมตัวสำหรับอนาคต

- 4.1 ท่านคิดว่าการเตรียมเงินหรือทรัพย์สินที่มีค่าสำคัญกับชีวิตวัยสูงอายุอย่างไร
- 4.2 ท่านคิดว่าเงินหรือทรัพย์สินที่มีค่าของท่านมีความสำคัญต่อการดูแลท่านในวัยสูงอายุอย่างไร
- 4.3 ท่านคิดว่าเงินหรือทรัพย์สินที่มีค่าของท่านมีความสำคัญต่อผู้ที่ดูแลท่านในวัยสูงอายุอย่างไร
- 4.4 ท่านได้เตรียมออมเงินหรือทรัพย์สินมาตั้งแต่เมื่อใด และท่านมีวิธีการในการออมอย่างไร
- 4.5 ท่านได้เตรียมหรือจัดการแบ่งรายได้มา/ส่วน/ที่ดินและบ้านที่อยู่อาศัยนี้ให้กับลูกอย่างไร
- 4.6 ท่านใช้หลักเกณฑ์อะไรหรือวิธีการอะไรในการแบ่งเงินหรือทรัพย์สินมาให้ลูก
- 4.7 ท่านมีข้อคิดหรือประสบการณ์อะไรที่อยากสอนให้กับลูกที่ดูแลหรือสมาชิกครอบครัว หรือลูกหลานรุ่นหลังๆอย่างไร

แนวคำถามการสัมภาษณ์ลูกวัยผู้ใหญ่ (ผู้ดูแลผู้สูงอายุ)
เรื่อง ความคาดหวังความช่วยเหลือของผู้สูงอายุที่มีต่อลูกวัยผู้ใหญ่ในครอบครัวไทย

แนะนำตัวและวัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ผู้วิจัยแนะนำตัวและพูดคุยเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย
2. ผู้วิจัยขออนุญาตลูกวัยผู้ใหญ่เป็นผู้ดูแลผู้สูงอายุเพื่อสัมภาษณ์ (สนทนา) พร้อมบันทึกเทปขณะทำการสัมภาษณ์ โดยผู้วิจัยมีใบแสดงความยินยอมให้การสัมภาษณ์เพื่อให้ลูกวัยผู้ใหญ่ที่ดูแลผู้สูงอายุลงชื่อยินยอม หากมีความประสงค์ร่วมในการสัมภาษณ์หรือสนทนากับผู้วิจัย

ส่วนที่ 1 ข้อคำถามเกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคล

- 1.1 เพศของลูกวัยผู้ใหญ่เป็นผู้ดูแลผู้สูงอายุ.....
- 1.2 อายุ.....
- 1.3 นอกจากทำงานแล้วมีใครที่ช่วยในการดูแลผู้สูงอายุในปัจจุบัน.....
- 1.4 รายได้หลักของท่าน.....
- 1.5 สถานภาพสมรสของท่าน.....
- 1.6 จำนวนสมาชิกในครอบครัว.....

ส่วนที่ 2 ข้อคำถามเกี่ยวกับความช่วยเหลือของผู้สูงอายุ

- 2.1 ท่านคิดว่าการเป็นผู้สูงอายุมีความสำคัญอย่างไร
- 2.2 ท่านคิดว่าเพราะเหตุใดพ่อ/แม่ผู้สูงอายุจึงเลือกที่จะดำรงชีวิต (พึ่งพา/อยู่ร่วม) กับท่านในปัจจุบัน
- 2.3 ช่วยเล่าภารกิจในแต่ละวันของท่าน ที่ท่านได้ทำให้พ่อ/แม่ผู้สูงอายุซึ่งเป็นภาระช่วยเหลือท่าน
- 2.4 ช่วยเล่าภารกิจในแต่ละวันของพ่อ/แม่ผู้สูงอายุ ที่ท่านได้ทำให้กับครอบครัวและเป็นการช่วยเหลือท่านหรือช่วยเหลือสมาชิกคนอื่น ๆ ในครอบครัว
- 2.5 พ่อ/แม่ผู้สูงอายุเคยให้ความช่วยเหลือท่านด้านการเงินในลักษณะใดบ้างหรือเมื่อใดบ้าง
- 2.6 พ่อ/แม่ผู้สูงอายุได้ให้คำปรึกษาหรือคำสอนแก่ท่านหรือสมาชิกครอบครัวคนอื่น ๆ อย่างไรบ้าง

2.7 มีเรื่องเกี่ยวข้องกับอะไรบ้างที่ท่านต้องให้พ่อ/แม่ผู้สูงอายุช่วยเหลือท่าน หรือช่วยเหลือสมาชิกครอบครัว แต่ท่านยังไม่ได้ขอหรือผู้สูงอายุยังไม่สามารถช่วยเหลือได้ในขณะนี้

ส่วนที่ 3 ข้อคำถามเกี่ยวกับความคาดหวังของผู้สูงอายุ

3.1 ท่านคิดว่าพ่อ/แม่ผู้สูงอายุมีความคาดหวังความช่วยเหลือจากตัวท่านอย่างไรบ้าง
3.2 ในขณะนี้ท่านคิดว่าท่านสามารถช่วยเหลือพ่อ/แม่ผู้สูงอายุได้เพียงใด/ในลักษณะใดบ้าง

3.3 นอกจากตัวท่านแล้ว มีสมาชิกคนอื่น ๆ ของครอบครัว ที่สามารถให้ความช่วยเหลือผู้สูงอายุได้อย่างไรบ้าง

3.4 ถ้าพ่อ/แม่ผู้สูงอายุ มีอายุมากขึ้นกว่านี้ หรือเจ็บป่วยท่านมีความคาดหวังท่านจะสามารถดูแลผู้สูงอายุได้อย่างไร

3.5 ท่านคิดว่าท่านจะสามารถดูแลท่านพ่อ/แม่ผู้สูงอายุได้จนถึงวาระสุดท้ายของชีวิตท่าน เพราะเหตุใดท่านจึงคาดหวังเช่นนั้น

3.6 การดูแลพ่อ/แม่ผู้สูงอายุมีความหมาย/มีความสำคัญต่อท่านอย่างไร

ส่วนที่ 4 ข้อคำถามเกี่ยวกับการเตรียมตัวสำหรับอนาคต

4.1 ท่านคิดว่าการเตรียมเงินหรือทรัพย์สินที่มีค่าเกี่ยวกับชีวิตวัยสูงอายุอย่างไร

4.2 ท่านคิดว่าเงินหรือทรัพย์สินของผู้สูงอายุมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตในวัยสูงอายุอย่างไร

4.3 ท่านคิดว่าเงินหรือทรัพย์สินสมบัติของผู้สูงอายุควรมีค่าวัตถุที่ท่านในการที่จะดูแลพ่อ/แม่ผู้สูงอายุอย่างไร

4.4 ท่านได้เตรียมออมเงินหรือทรัพย์สินมาได้ตั้งแต่เมื่อใด และท่านมีวิธีการในการออมอย่างไร

4.5 พ่อ/แม่ผู้สูงอายุของท่านได้เตรียมหรือจัดการแบ่งไร่นา/สวน/ที่ดินและบ้านที่อยู่อาศัยนี้ให้กับท่านหรือให้กับลูกๆอย่างไร

4.6 พ่อ/แม่ผู้สูงอายุของท่านให้หลักเกณฑ์อะไรหรือวิธีการอะไรในการแบ่งเงินหรือทรัพย์สินมรดกให้กับท่านหรือให้กับลูกๆ

4.7 ท่านได้เรียนรู้ข้อคิดหรือประสบการณ์เกี่ยวกับการเตรียมตัวสำหรับชีวิตวัยสูงอายุ จากพ่อ/แม่ผู้สูงอายุ อย่างไรบ้าง

បញ្ជីឈ្មោះអ្នកប្រឡង

เอกสารเผยแพร่
นำเสนอในการประชุมวิชาการ

International Workshop on

"The Changing Asian Family: A Support System with Holes?"

May 24-26, 2004

BY: Asia Research Institute & Department of Sociology,
National University of Singapore, Singapore

Family Support for Elderly Parents in Rural Thai Families: Perspectives from Elderly Parents and Their Adult Children *

Poonsuk Wachwithan, Ph.D., Assistant Professor, School of Human Ecology,
Sukhothai Thammathirat Open University, Bangpood, Pakkred, Nonthaburi 11120
THAILAND. E-mail address: wach0023@hotmail.com. Catherine Solheim, Ph.D., Associate
Professor and Daniel F. Detzner, Ph.D., Professor, Department of Family Social Science,
College of Human Ecology, University of Minnesota, St.Paul, MN. 55108 U.S.A.

*This paper is a component of a rural project on family caregiving funded by the Thailand Research Fund. The paper is presented at International Workshop. **The Changing Asian Family: A Support System With Holes?** 24 – 26 May 2004, The Traders Hotel, Singapore. *Organised by* Asia Research Institute & Department of Sociology, National University of Singapore

Family Support for Elderly Parents in Rural Thai Families: Perspectives from Elderly Parents and Their Adult Children*

Poonsuk Wachwitan, Ph.D., Assistant Professor, School of Human Ecology, Sukhothai Thammathirat Open University, Bangpoo, Pakkred, Nonthaburi 11120 THAILAND, E-mail address: wach0023@hotmail.com. Catherine Solheim, Ph.D., Associate Professor and Daniel F. Deizner, Ph.D., Professor, Department of Family Social Science, College of Human Ecology, University of Minnesota, St. Paul, MN, 55108 U.S.A. are mentors and active contributors to this project.

*This study is a component of a rural project on family caregiving funded by the Thailand Research Fund.

Problem Statement

Many nations around the world are experiencing the impact of the multi-level demographic revolution that has occurred in recent decades. The rapid increase in longevity and the decrease in fertility mean that there are fewer adult-child family members available to care for an increasing number of older adults. In rural areas, where the majority of the population lives in most Asian nations, the problem is exacerbated by globalization and the migration of the young to the cities in search of paid employment. Thailand is a rapidly developing nation where all of these trends are growing yet there are limited "safety net" financial support or caregiving support programs sponsored by the government for the increasingly older population.

Thai families are expected to follow the Confucian dictates of filial piety and caregiving for the elderly. This has historically been an important responsibility for the adult children and grandchildren in extended families. The demographic changes have made it increasingly difficult for the current elderly population to receive the care and assistance they need and expect. These trends are expected to continue and to increase in future years. The foundation of family caregiving is threatened for the adult-children who will be the elders of the future. Without government supported programs to fill in the gaps, there is a looming crisis in the future of Thai (and other Asian) families.

This study examines the dilemma of family caregiving support for elderly parents and the current status of elderly parents and adult children in the family. More specifically, the study seeks to answer two basic questions: 1) what is the current status of family support for elderly parents in rural Thai families? What are the supports for care of adult children who are currently caring for their elderly parents?

The objectives of the study were: 1) to examine the family caregiving dilemmas confronting multigenerational rural Thai families with co-resident elderly and their adult children. 2) to provide an international context for old age family caregiving research with general references to Asian nations and specific references to Thailand. 3) to outline the emerging dilemma confronting Asian nations and Thailand who are experiencing rapid changes in family structure as a consequence of decreasing fertility and increasing longevity. 4) to discuss the social and policy implications of findings for Thai families in the future.

Literature Review

Population aging was recognized as an important global issue at the first United Nations World Assembly on Aging in 1982 (United Nations, 1997). The worldwide number of the elderly population age 60 and over is predicted to increase from about 600 million in 2000 to more than 1200 million in 2025 (United Nations, 1996). In 2050, older persons will be almost 2000 million (United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific, 2002). With the vast majority of the world's future elderly population residing in developing countries, the Asian and Pacific region will be home to the largest number of older persons, estimated to be more than 1300 million in 2050 (United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific, 2002; United Nations, 1996).

According to the United Nations documents, the aging population can be defined into two groups. The young-old group is defined as age 60-69 and the old-old group is defined as 70+ (United Nations, 1996). Sixty-five percent of older persons in most Asian and Pacific countries, including Thailand, are placed in the young-old group (United Nations, 1996). Thus, the term "elderly" in this study refers to persons who are age 60 and older.

As the aging population continues to increase at a remarkable rate across Asia and the Pacific countries, an emerging societal issue is looming in most Asia and Pacific countries. Many countries, including Thailand, have expressed concern about issues relating to families and older persons (United Nations, 2000; Knodel & Chayovan, 1997; Chang, 1994). The demographic transition in the population structure (decrease in fertility and increase in longevity) will have a major impact on economics, technology, and society as well as traditional ways of caregiving for elderly parents. Industrialization, urbanization, and modernization of society have expanded across Asian countries especially in the last two decades (Chang, 1994). The influences of modernization have created a situation where not only men but also a large number of women are engaged in wage employment outside the home. In addition, the younger generation is leaving elders behind in rural areas as they migrate to urban areas for education and jobs.

The Asian cultural idea of eldercare includes the co-residence of elderly parents and their adult children. The conscious pattern of taking care for elderly parents is varied and shaped by cultural norms. In Thailand, the role of caregiving for elderly parents carries the expectation that the older person will reside with their adult children, either son or daughter (Wongsith, 1992). Although there are many studies of family caregiving in western countries, there are few studies of the changing nature of family support and caregiving in developing countries, Asia, or Thailand (Brody, 1985; Hays, 1984; Mancini & Blieszner, 1989; Pill, 1990; Shanas, 1979; Suitor & Pilemer, 1988; Chang, 1994).

Theoretical Background

This study applies reciprocity concepts from social exchange theory to understand phenomenal of caregiving support for elderly parents. Reciprocity is described as a social norm and value that individuals carry as a pattern for reciprocity practiced in social exchange (Ekeh, 1974). This social norm determines that members of all societies have

three obligations: (a) to give gifts; (b) to accept gifts; and (c) to respond in returning gifts (Solow, 1994, p. 379). Concepts of reciprocity include longitudinal relationships in which donors can, in turn, be receivers over time (Ekeh, 1974; Rettig, 1985). Levi-Strauss (1974) pointed out that the application of reciprocity concepts in understanding exchanges of social life has been used since primitive societies. However, the concepts are still applicable in understanding interpersonal relationship in modern societies (Solow, 1994).

The current study also integrated ecological perspectives to understand family caregiving support for elderly parents. According to Bubolz and Sontag (1993), humans are both biological organisms and social beings that interact with their environment. Thus, it is assumed that the perspective of elderly parents and adult children on caregiving can be better understood by interconnecting to their environment at a personal level, a family level, and societal levels (Bubolz and Sontag, 1993; Montgomery and Fewer, 1988). This theoretical orientation helps to describe the family caregiving concepts and processes from the basic to the more complex ideas (Bubolz and Sontag, 1993; Montgomery and Fewer, 1988). At the family level, one can understand what caregiving support means to elderly parents and adult children, and how elderly parents and adult children respond to their roles. At the macro level, one can understand other systems that are interconnected to family caregiving support.

Methods of the Study

The five rural villages selected for the study are located in the central region of Thailand in Ayuthaya province. This province was selected because it has the highest percentage of elderly compared to the other provinces in central Thailand. The economy is primarily agricultural and includes farmers who are landowners and farm workers who do not own their own land. The region is relatively near to the ever-expanding megalopolis of Bangkok and thus it is close enough to be an attractive alternative for younger adults who seek employment off the farm. In addition, the Ayuthaya has a college where students are available to assist in a field study using a survey and interviews.

Fifty families from the five villages were selected to participate in the study. To be included the family had to have at least one elder (age 60+) living in the household with an adult child who served as caregiver for their parent. A survey was used for interviewing the elder parents and adult children concerning current family support on caregiving (N=100). The quantitative data from the surveys was used for analysis as descriptive information.

There were 26 females and 24 males in the elder sample and 34 females and 16 males in the adult child sample. The elders ranged in age from 60-84 years with a mean of 71 years. The adult children ranged in age from 20-58 with a mean of 37 years. Sixty-eight percent of the elders were married and 32% were widowed. Sixty percent of the adult children were married, 32% single, and 8% widowed or divorced.

For qualitative interviews, two families from each of the five villages were selected for in-depth interviews both elderly parents and their adult children (N=20). The qualitative data from the interviews sought to learn more in-depth information about

the phenomenal of family support on caregiving for elderly parents. The interviews were transcribed. The thematic analysis will be used for qualitative information to determine the themes that were structured phenomenal family support of adult children and elderly parents on caregiving.

The qualitative data were analyzed using the grounded theory procedures to understand and to interpret the family support on caregiving in Thai families. This approach provides a system of analysis to construct and relate variables from the data (Glaser and Strauss, 1967; Strauss and Corbin, 1990). Burton, et al. (1991: 69) points out that the grounded theory approach can develop "culturally relevant ways of thinking and theoretical perspectives for studying a diverse aging population". The constructs and the relationships among variables in this study, therefore, can reveal emerging themes that are culturally and environmentally relevant and identify meanings that elderly parents and adult children assign to the phenomena of caregiving support. The analysis also focused on the differences and common categories and connections among individuals, families, and communities to gain an understanding of the partial and the whole family support system.

Findings

Qualitative data analysis from both elderly parents and their adult children revealed four main themes that have relevance to family support. First, elderly parents viewed themselves as support for the tasks of daily living in the family. Second, the perception of elderly parents on the value of support from their adult children varies. Third, paying back the value of support from elderly parent is psychological support for adult children. Finally, connecting of caregiving support from adult children to religion, role models and policy. Each of the themes is discussed below.

Elderly Parents Viewed Themselves as Support on the Tasks of Daily Living

The elderly parents explained that they help with the tasks of daily living toward basic needs for family members, especially cooking for family members and taking care of grandchildren. In addition, the elderly parents indicated that they provided space by sharing their house with adult children.

Cooking for family members. The majority of the elderly perceived that they assumed the role of cook not only for themselves but also for family members as a whole. A 69-year-old elderly mother who lived with two adult children and her grandchildren said that she was the main person who cooked the meals for family members:

For the dinner, I am the main person who cooked for the whole family.
My daughter mostly cooked for breakfast [elderly mother, 69; daughter, 31].

The elderly woman who received financial support from her niece explained her contribution of cooking meals for the niece's great grandchild as support in exchange to her niece:

My husband died many years ago. I got some financial support from my widowed niece. My niece went to work during the daytime so I did basic needs around the house by myself especially cooking meals and doing laundry. I also cook for the great-grandchild since my niece has no one to help her...so she helps me and I help her [elderly grandparent, 80; niece, 35].

Taking care of grandchildren. The majority of the elderly parents lived with their adult children as extended families, resulting in two or three or even four generations living together. Being part of the extended family, the elderly persons explained their support in taking care of grandchildren. A 75-year-old elderly father who shared the house with his son family told about how he helped his son's family:

Although I have limited income from the farm, my wife and I still help my son with taking care of grandchildren while the son and daughter-in-law go to the farm during daytime.

The elderly who are healthy and have family resources can provide more support for a longer time than those who have limited family resources. In many cases, the amount of elderly support cannot be appraised since all tasks are not visible in everyday routine work in family. The following is an example of the explanation of an elderly mother, age 70:

I used to help my son raise his four children since they were born. Each of the grandchildren was born one year apart; thus, they all grew up at the same time. I did all of the care during daytime for my grandchildren while their parents went to work... such as, preparing all kinds of food for my grandchildren and giving them a bath. It was very hard work for me during that time. I did it everyday till it felt like my routine work in the family. Now is better because my grandchildren have started their school [elderly mother, 70; daughter 41].

Sharing the house provides space for their adult children. In the traditional Thai house, they shared space for living together as extended families. The elderly parents who owned the house usually provided space for at least one adult child and his/her family. Sharing space as support provided by elderly parents in turn helps adult children on their housing cost. As a 78-year-old widow mother explained the reason to share the house with her daughter:

I lived with my widow daughter and her child. After she married, my daughter lived with her husband's extended family. Unfortunately, last year, her husband died so she wanted to leave his extended family. She has a child and her monthly income was limited. She could not afford to rent her living space so I shared space in my house with my daughter and her child. I even helped her to take care of her child while she goes to work during the daytime [elderly mother, 78; daughter, 46].

In rural families, the elderly who are well off often built or enlarged their houses to be connected to each other. As a result, the extended houses can be inheritance that the elderly provided to his/her adult children. An 81-year-old mother explained that she bequeaths each unit of the house as a way of support to her adult children:

I built the house connected to each other at the same floor level. It was, kind of, many units in one house. I bequeathed each unit of my house to each child who had married so that they could live separately. Well! Each house connects to each other; thus, we still lived close to the adult children [elderly mother, 81].

The Perception of Elderly Parents on the Value of Support from Their Adult Children Varies

In this study, elderly parents not only explained their support to adult children but also described the values of support from their adult children in the form of psychological support and health care support.

Expecting to be taken care of by his/her adult children in the future as psychological support to elderly parents. The majority of elderly parents spell out their expectation on care to be provided by their adult children in later life. The expectation of elderly parents can be fulfilled by their confidence of psychological support in their old age.

As an elderly mother age 71 explained:

At this time, I believe my children are all good persons and they will not leave me alone. They should realize that I provided support to them since their feet about the shell size¹ [elderly mother, 71: daughter, 38].

In addition, the expectation of elderly parents also related to their wisdom being providing to their adult children. This contribution is in turn provides elderly parents with not only psychological support but also with the determination to persevere and maintain self-esteem. As the elderly mother reported that:

I teach and give wisdom to my children and am a role model to them. They knew my husband and I both work hard and have royalty so that we have some amount of inheritance. My children are good...they all follow my wisdom. I am lucky and I believe in them [elderly mother, 72; daughters, 44].

Expecting future health care. At older ages, the physical health of the elderly parents was a limitation; thus, they were more likely to be concerned about family support about their physical health. Many elderly parents anticipate their adult children taking care of them for health care especially when they were ill. As a 65-year-old

¹ Shell size is explained something which is small. The term of "shell size" is used to compare with the infant's feet in Thai culture. It reminds the younger generation to know that parents provided all care for their children since the children's feet are about shell size.

elderly father said:

I need my children to take care of my health if I am very sick. By the time I am ill I will obligate my adult children to help or to do all things for me.

The elderly mother also explained that she expected her children to care for her illness as she stated:

As I am older, I prefer my children to look after me while I am ill. She/he should offer help me, such as giving me medication and taking me to see the doctor.

They should help me on choosing either modern medicine or traditional medicine [elderly mother 76; daughter 42].

Paying Back the Value of Support from Elderly Parent is Psychological Support for Adult Children

The majority of adult children viewed the value of support from their elderly parents as meaningful as psychological support to them. Adult children described three aspects of psychological support that affected their minds and hearts. They included: seeing and being around the elderly parent helped them to build their strength, keeping morals in mind, and showing gratitude to elderly parents. While adult children accept psychological support from elderly parents, they also respond in paying back the value of elderly support in the form of providing support to older parents.

Seeing and being around the elderly parent as a way to build adult children's strength. A 28-year-old woman who was single and taking care of her mother age 77, explained that her mother's face was an emblem to fulfill vigor in her work and her personal life. The process of putting all her energy to work and to personal life turns out to be psychological support to adult children in how she pays back to her mother:

I feel like my mother is a significant person who means a great deal to my psychological support. Whenever I felt tired or bored with my work or my personal life and I saw my mother... I thought, well, I still have my mother here. I have to continue to do all things for her since I have no father now [daughter 28; elderly mother 77].

Showing gratitude to elderly parents as morals. To show gratitude to Thai elderly parents is a notable practice as the way to pay back to parents by their adult children. Traditional Thai culture expects the children to show a sense of gratitude to their parents especially when they were old. The majority of adult children felt that taking care of elderly parents was a child's moral duty toward their parents. As a 40-year-old son considered that:

Taking care of my elderly parents is kind of historical practice in my family life. Like my parent's generation provided support to the grandparent generation, then, my generation has to take care of my parents. As a child you need to have a moral in mind to take care of parents [son, 40; elderly father, 75].

Adult children also concerned with the value of paying back to her elderly parents as psychological support. As a 25-year-old daughter explained:

“... You need to value the person who gave birth and took care of you. I think that it is the most important part. You need to have a sense of gratitude that we call Katanyu²...” [daughter, 25; elderly mother, 68].

Connection of Caregiving Support from Adult children to Role Model and Religion.

Receiving caregiving support externally for elderly parents is not a traditional practice in Thai family, but instead is connected with interactions in the family environment. In this study, both elderly parents and adult children are more likely to connect caregiving practices to family value of role model transfer and merits in Buddhism religion.

Modeling of caregiving roles as a root for the younger generation to learn from. The elderly parents and adult children clarify the value of the caregiving role as role model for the younger generation to learn from the older generation. The majority of elderly parents and adult children explained how the role model is important for them to learn ways of providing care for the elderly parents.

An eighty-year-old father who believed in his children and who used to take care of his elderly parents reported that:

Experiences of taking care of my parents are meaningful to my life now. I think all my children are good so that I think they should learn how I did with my parents as a role model [elderly father, 80; adult son, 50].

In addition, the middle generation viewed how role models can be transferred the same as learning lesson from school. As an adult daughter who took care of his elderly father explained:

I think taking care of parents is like the process of transferring role models from one generation to the next generation. If we do all good things for our parents then the children can learn from us the same as they learn other part of lesson from school [adult daughter, 47; elderly father, 76]

Connecting future caregiving support to merits. The majority of elderly parents and their adult children connect their beliefs in religion towards family caregiving for elderly parents. Especially for the elderly themselves, they do believe that good care

² Katanyu is a term of appreciation and honor that is used in Thai culture. The honor is given to those of younger generations who show the sense of gratitude towards the older persons, in particular towards their parents.

from their adult children is a result of merits³ from the past life. As a 79-year-old elderly mother expressed her belief:

I believe if the children leave me behind and do not provide any caregiving support on my old age...it might be because of wicked behaviors from my past life resulting in my present life [elderly mother, 79; adult daughter, 48].

An elderly father also believed that future support would come from his adult children. Besides, many elderly parents believe that future support from their adult children depends upon the past merit of the elderly his/herself. As a 68-year-old father concluded that:

Having adult children provide caregiving support in old age is a result of past merits of each elderly person [elderly father, 68; adult daughter, 35].

Discussion, Conclusion and Implication

Findings from elderly parents and adult children perspectives show several important concepts that help to understand caregiving support for elderly parents in Thai families. First, findings from the present study contributes to the literature in areas of theory, research and policy. Although rapid changes in demographic factors, the socio-economical system, and technological systems influence family life today, this study found that the caregiving role still remained as family unit affairs.

Future research questions should include: How can the younger generations retain the strength of family caregiving value while there is limited social support to elderly people in Thai society? What are the values of caregiving for elderly parents from different generation perspectives?

Second, the present study contributes to ways that reciprocity concepts can be applied to examine family support patterns on caregiving across generations over time in families. The reciprocity concepts have generally been based on values and beliefs from Western family perspectives. The present study reflected these to the relevant application of theoretical concepts cross-culturally, in this case, Thailand.

In this study, the adult children and elderly parents viewed the significance of the contribution of each generation. These contributions can also enrich productivity of the younger generations in both direct and indirect ways as psychological support and role models. According to applications of reciprocity concepts, it is assumed that any support

³ Merits can be any good practice that relates to Buddhism beliefs, for example, bringing food to the monks at the temple for their morning and midday meals, or providing support to elderly parents. Buddhists believe in rebirth, which means the present life is determined by the former life and the future life will be determined by the present life (Phongphit and Hewison, 1990; Basham, 1989). The more meritorious this life, the higher the form in which one will be reborn. Hence, the heightened practice of religion by Buddhists may be viewed as merit making with the hope of rebirth in a higher form (Cowgill, 1981).

type can be used to repay or to reciprocate the support that one has received. For instance, parents provided their abilities and energy to raise their children to be adults, and also provide their money to support their children's education (Brannen & Wilson, 1987). In turn, adult children may later provide different types of support, such as instrumental support, material support and/or psychological support to their elderly parents in exchange for the support their elderly parents gave to them earlier in their life (Mancini & Blieszner, 1989; Walker & Pratt, 1991).

Third, with the small-scale study focusing on the qualitative research design of the present study, findings were limited to qualitative outcomes. Thus, future research is needed to examine quantitative research designed as a large-scale study. The research methodology should be relevant both scientifically and culturally.

Fourth, information about elderly issues should be developed for family life education programs both formally and informally. In order to help the middle generations today in their old age, educational programs, including long term planning, should be offered. The research on prevention and intervention programs needs to address caregiving issues. This information can help both the current and future generations to gain insight into understanding the long term care, the potential financial implications, and the family and/or public resources support available for prevention as well as for future needs (Stum and Brouwer, 1995).

Fifth, reliance on informal caregiving only from family members may increase the risks of caregivers' burdens for future caregiving. Therefore, a bridging of formal care and informal care at the family level can be a significant support to family members in taking care of their elderly parents. For example, an increase in professionals and paraprofessionals that provide elderly care can help family caregivers to improve their knowledge, understanding and quality of care for elderly parents. Cooperation between government and private organizations should strongly support elderly people, in particular by allocating potential resources available. For instance, the quality and availability of public health care and other facilities for the elderly should be increased.

In conclusion, this study is a snapshot of family caregiving of elderly parents from five villages in the middle region of Thailand. Furthermore, the review of literature also suggested that at the macro level the insufficiency of resources and demographic changes would be problematic in terms of care for elderly parents. It should be noted that the influences of modernization of Thai society have only begun to emerge. In fact, as the changes due to modernization appear in rural and urban communities throughout Thailand, they will continue to reflect family caregiving issues toward elderly in Thai society as a whole.

The concern of family caregiving for the elderly is depicted not only in the situations in Thailand but in other Asian countries as well (United Nations, 1994). It seems clear that modernization in Western societies shifted the economic security of the dependent aged from the family to the states (Cowgill, 1986). For countries like Thailand, the family may no longer be able for all to provide support for elderly parents as it has traditionally. Thus, the planning of formal support and economic security for the elderly should be a theme of significance for policy makers in Thai society as well as for policy makers in many other Asian countries.

References

- Basham, R. (1989) "False Consciousness and the Problem of Merit and Power in Thailand." Mankind 19 (August): 126-137.
- Becker, L. C. (1986). Reciprocity. New York, NY: Routledge & Kegan Paul.
- Brody, E. (1985). Parent care as normative family stress. The Gerontologist, 25 (1), 19-29.
- Bubolz, M. M. and Sontag, M. S. (1993) "Human Ecology Theory." In P. G. Boss, W. J. Doherty, R. LaRossa, W. R. Schumm, and S.K. Steinmetz (eds.), Sourcebook of Family Theories and Methods: A Contextual Approach. New York. (pp.419-447).
- Burton L. M., Anderson, P. D. and Bengtson, V. L. (1991) "Creating Cultural Relevant Ways of Thinking about Diversity and Aging." Generations (Fall/Winter): 67-73.
- Chang, T.P. (1994). "Family Changes and the Elderly in Asia". In United Nations, The Aging of Asian Population. New York: United Nations.
- Cowgill, D. O. (1981) "Aging in Comparative Cultural Perspective." Mid-American Review of Sociology 6, (2): 1-28.
- Ekeh, P. P. (1974). Social exchange theory: The two traditions. London, England: Heinemann.
- Glaser, B.G. and Strauss, A.L. (1967) The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research. Chicago, IL: Aldine.
- Gouldner, A. W. (1960). The norm of reciprocity: A preliminary statement. American Sociological Review, 25 (2), 160-178.
- Hays, J.A. (1984). Aging and family resources: availability and proximity of kin. The Gerontologist, 24(2), 149-153.
- Hogan, M. J. (ed.). (1995). Initiatives for Families. Minneapolis, MN: National Council on Family Relations.
- Knodel, J., & Chayovan, N. (1997). Persistent and change in the living arrangements and support of Thai elder. Elderly in Asia Research Report Series (No. 97-42). Ann Arbor, MI: Population Studies Center, University of Michigan.
- Mancini, J., & Blieszner, R. (1989). Aging parents and adult children: research themes in intergenerational relations. Journal of Marriage and the Family, 51, 275-290.

- Montgomery, J. and Fewer, W. (1988). Family Systems and Beyond. New York: Human Science.
- Phongphit, S. and Hewison, K. (1990). Thai Village Life: Culture and Transition in the Northeast. Bangkok, Thailand: Mooban.
- Pill, Jay Cho, (1990). Family care of the Asian American Elderly; myth or reality? In Aging and Old Age in Diverse Populations. Washington, D.C.: American Association of Retired Persons, Pp. 55-88.
- Retig, K. D. (1985). Conceptual issues for integrated economic and social resource exchange theories. Journal of Consumer Studies and Home Economics, 9, 43-62.
- Sabatelli, R. M., & Shehan, C. L. (1993). Exchange and resource theories. In P. G. Boss, W. J. Doherty, R. LaRossa, W. R. Schumm, & S. K. Steinmetz (Eds.), Sourcebook of family theories and methods: A contextual approach (pp. 385-411).
- Shanas, E. (1979). The family as social support system in old age. The Gerontologist, 19(2), 169-174.
- Solow, J. L. (1994). Paternalistic preferences, interpersonal transfers and reciprocity. Southern Economic Journal, 16 (1), 379-387.
- Strauss, A. L. and Corbin, J. M. (1990). Basics of Qualitative Research: Grounded Theory Procedures and Techniques. Newbury Park, CA: Sage.
- Stum, M. and Brouwer, E. (1996). Financial Long Term Care: Dilemmas and Decisions Facing the Elderly. Family Members, and Society. MN: The Center for Urban and Regional Affairs, University of Minnesota.
- Suitor, J., & Pillemer, K. (1988). Explaining intergenerational conflict when adult children and elderly parents live together. Journal of Marriage and the Family, 50, 1037-1047.
- United Nations. (2002). Report on the Regional Survey on Ageing. Asia-Pacific Seminar on Regional Follow up to the Second World Assembly on Ageing 23-26 September 2002. Shanghai, China. United Nations, Economic and Social Commission for Asia and the Pacific.
- United Nations. (1997). International and Regional Mandates on Ageing. New

York: United Nations.

United Nations. (2002). 2002 Escap Population Data Sheet. Escap Population and Rural and Urban Development Division. Bangkok: United Nations.

United Nations. (2000). Guidelines on the Implication of the Macao Plan of Action on Ageing for Asia and the Pacific. New York: United Nations.

United Nations. (1996). "The Graying of Asia: Demographic Dimensions", in Added Years of Life in Asia, Current Situation and Future Challenges. New York: United Nations.

Walker, A.J., & Pratt, C. C. (1991). Daughters' help to mothers: Intergenerational aid versus caregiving. Journal of Marriage and the Family, 53, 3-12.

Wongsith, M. (1992). Family care of the elderly in Thailand. In Kosberg, J. (Ed.) Family Care of the Elderly: Social and Cultural Changes. Newbury Park, CA: Sage.

Yang, H. (1996). The distributive norm of monetary support to older parents: A look at a township in China. Journal of Marriage and the Family, 58, 404-415.

เอกสารเผยแพร่
ตีพิมพ์ในวารสารรายเดือนเกี่ยวกับ Family Focus

National Council on Family Relations
USA.
December, 2004

Family Support for Elderly Parents in Rural Thailand

By Poonsuk Wachwihan, Ph.D., Associate Professor, Sukhothai

Thammathirat Open University, Bangkok, Thailand, and Catherine Solheim, Associate Professor, University of Minnesota, St. Paul, MN. The Thailand Research Fund funded this study.

With the vast majority of the world's future elderly population residing in developing countries, the Asian and Pacific region will be home to the largest number of older persons, estimated to be more than 1.3 billion in 2050. Sixty-five percent of older persons in most Asian and Pacific countries, including Thailand, are in the young-old group, 60-69 years of age.

The demographic transition in the population structure will have a major impact on economics, technology, and society as well as traditional ways of caregiving for elderly parents. The rapid increase in longevity and the decrease in fertility mean that there are fewer adult-child family members available to care for an increasing number of older adults. The influences of modernization have created a situation where not only men, but also a large number of women are engaged in wage employment outside the home. In rural areas, where the majority of the population lives in most Asian nations, the problem is exacerbated by globalization and the migration of the young to the cities in search of paid employment.

Thailand is a rapidly developing nation where all of these trends are growing, yet there are limited "safety net" financial support or caregiving support programs sponsored by the government for the increasingly older population. Thai families are expected to follow the Confucian dictates of filial piety and caregiving for the elderly, which has historically been an important responsibility for the adult children and grandchildren in extended families. However, the demographic changes have made it increasingly difficult for the current elderly population to receive the care and assistance they need and expect. Without government supported programs to fill in the gaps, there is a looming crisis in the future of Thai, and other Asian, families. The Asian, and Thai, cultural idea of eldercare includes the co-residence of elderly parents and their adult children, either son or daughter.

Reciprocity in intergenerational support

The perspective of elderly parents and adult children on caregiving can be better understood by the interconnection to their environment at the personal, family, and societal levels. Reciprocity is a social norm and value that influences individuals' patterns of social exchange, yet results in members of all societies having the obligation to give gifts, accept gifts, and respond in returning gifts. Concepts of reciprocity include longitudinal relationships in which donors can, in turn, be receivers over time.

Thai intergenerational families

Five rural villages, located in the central region of Thailand, were selected for this study. Ayuthaya province has the highest percentage of elderly in central Thailand. The economy is primarily agricultural, including both farm landowners and farm workers without land. The region is relatively near to the ever-expanding megalopolis of Bangkok, making it an attractive alternative for younger adults who seek employment off the farm. Fifty families from five villages completed the surveys. Each family had at least one elder, age 60+, living in the household with an adult child who served as caregiver for their parent. Two families from each of the five villages were selected for in-depth interviews of both elderly parents and their adult children. The 20 interviews gave more in-depth information about family support on caregiving for elderly parents.

Support in the tasks of daily living

The elderly parents described how they helped with the tasks of daily living, especially cooking for family members and taking care of grandchildren, as well as sharing their house with adult children. The majority of the elderly said that they served as cook not only for themselves, but also for family members.

The majority of the elderly parents lived with their adult children as extended families, resulting in two or three or even four generations living together. The elderly who are healthy and have family resources can provide more support for a longer time than those with limited family resources. An elderly mother explains how she helped with the grandchildren:

I used to help my son raise his four children since they were born. Each of the grandchildren was born one year apart; thus, they all grew up at the same time. I did all of the care during daytime for my grandchildren while their parents went to work... such as, preparing

all kinds of food for my grandchildren and giving them a bath. It was very hard work for me during that time. I did it everyday till it felt like my routine work in the family. Now is better because my grandchildren have started their school.

In the traditional Thai home, families shared space by living together as extended families. The elderly parents who owned the house usually provided space for at least one adult child and his/her family. A widowed mother shared:

I lived with my widowed daughter and her child. After she married, my daughter lived with her husband's extended family. Unfortunately, last year, her husband died so she wanted to leave his family. She could not afford to rent her living space so I shared space in my house with my daughter and her child. I even helped her to take care of her child while she goes to work during the daytime.

In rural families, the elderly who are well off often built or enlarged their houses to be connected to each other. As a result, the extended houses served as an inheritance to the elderly person's adult children. A mother talks about her bequest:

I built the house connected to each other at the same floor level. It was, kind of, many units in one house. I bequeathed each unit of my house to each child who had married so that they could live separately. Well! Each house connects to each other; thus, we still lived close to the adult children.

Value of Support between Adult Children and Elderly Parents

The majority of elderly parents spell out their expectation on care to be provided by their adult children in later life. The expectation of elderly parents can be fulfilled by their confidence of psychological support in their old age. An elderly mother commented: *"I believe that my children are all good persons and they will not leave me alone. They should realize that I provided support to them since their feet were shell size."*

Elderly parents also expect to share their wisdom to their adult children. This helps elderly parents maintain self-esteem and feel worthwhile. As an elderly mother reported:

I teach and give wisdom to my children and am a role model to them. They knew my husband and I both work hard and have royalty so that we have some amount of inheritance. My children are good...they all follow my wisdom. I am lucky and I believe in them.

At older ages, the physical health of the elderly parents was a limitation and they were more likely to be concerned about family support to assist them

physically. Many elderly parents anticipate that their adult children will care of them especially when they were ill. An elderly mother expressed her expectations:

As I am older, I prefer my children to look after me while I am ill.

They should offer help to me, such as giving me medication and taking me to see the doctor. They should help me with choosing either modern medicine or traditional medicine.

Seeing and being around the elderly parent provided inspiration to their adult children. A single woman who was taking care of her mother explained that her mother's face was an emblem helping her fulfill vigor in her work and personal life:

I feel like my mother is a significant person who means a great deal to my psychological support. Whenever I felt tried or bored with my work or my personal life and I saw my mother... I thought, well, I still have my mother here. I have to continue to do all things for her since I have no father now.

Traditional Thai culture expects the children to show a sense of gratitude to their parents especially when they were old. A daughter said, "You need to value the person who gave birth and took care of you. You need to have a sense of gratitude." The majority of adult children felt that taking care of elderly parents was a child's moral duty toward their parents. A son commented:

Taking care of my elderly parents is kind of historical practice in my family life. Like my parents' generation provided support to the grandparent generation, then, my generation has to take care of my parents. As a child you need to have a moral in mind to take care of parents.

The majority of elderly parents and adult children believed that a role model is important for them to learn ways of providing care for the elderly parents. As an adult daughter who took care of his elderly father explained:

I think taking care of parents is like the process of transferring role models from one generation to the next generation. If we do all good things for our parents then the children can learn from us the same as they learn other parts of lessons from school.

The majority of elderly parents and their adult children connect their beliefs in religion to family caregiving for elderly parents. The elderly, especially, believe that good care from their adult children is a result of merits from their past life. An elderly mother said, "I believe if the children leave me behind and do not provide any caregiving support on my old age... it might

be because of wicked behaviors from my past life resulting in my present life.”

Preparing for the present and the future

- Information about elderly issues in Thailand should be developed for family life education programs both formally and informally. When a country is in such flux in its traditional value systems, discussion of the changes will enable families to plan ahead and understand what is happening to them.
- Educational programs, including long term planning, should be offered to enable both current and future generations to understand long term care, potential financial implications, and the family and/or public resources available for prevention and for future needs.
- Bridging of formal care and informal care at the family level can be a significant support to family members in taking care of their elderly parents. An increase in professionals and paraprofessionals that provide elderly care can help family caregivers improve their knowledge, understanding and quality of care for elderly parents. Cooperation between government and private organizations should strongly support elderly people by allocating available resources. The quality and availability of public health care and other facilities for the elderly should be increased.
- Modernization in Western societies shifted the economic security of the dependent aged from the family to the government. For countries like Thailand, the family may no longer be able to provide support for elderly parents as it has traditionally. Thus, the planning of formal support and economic security for the elderly should be a significant theme for policy makers in Thai society as well as for policy makers in many other Asian countries.